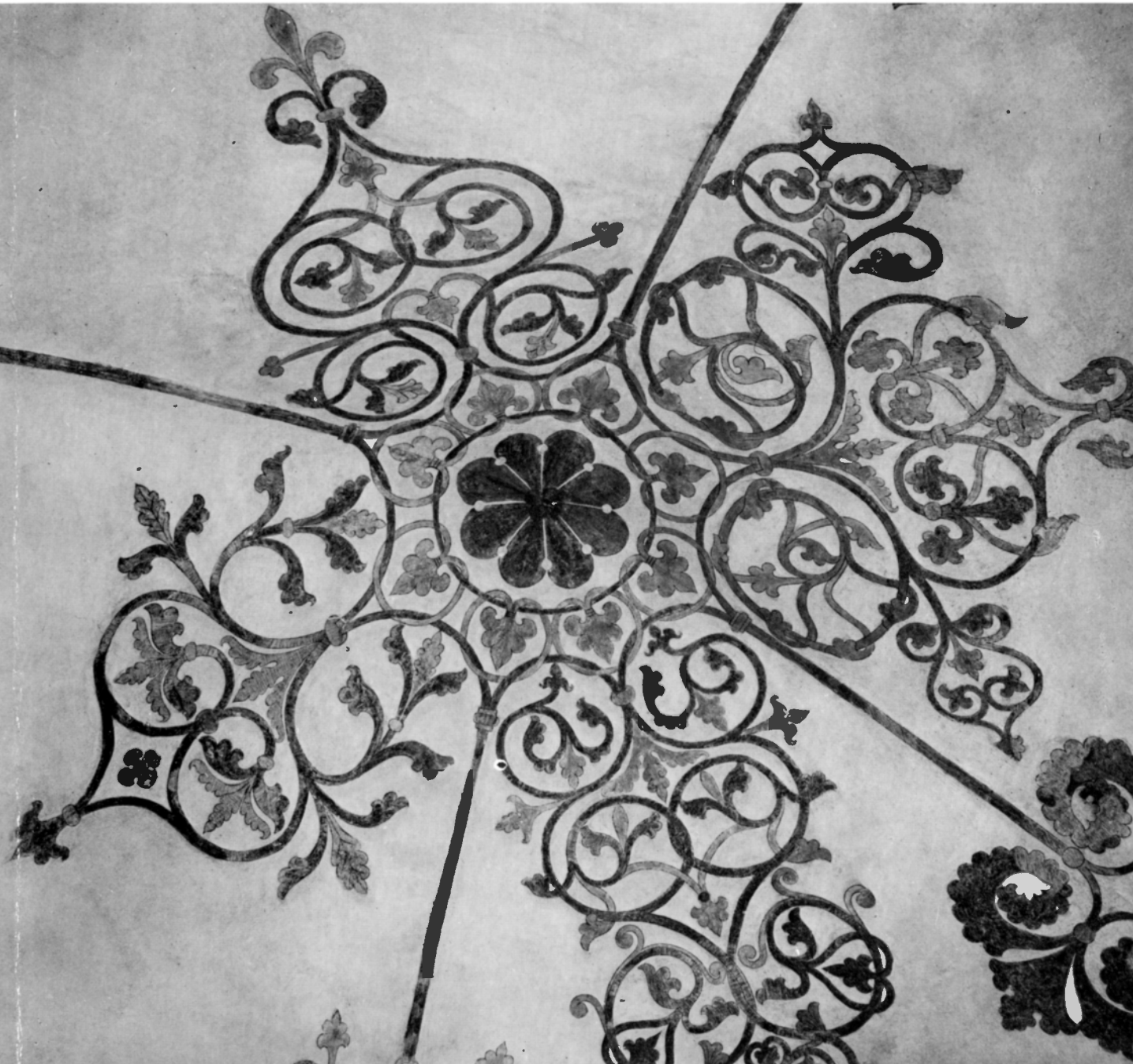

Rone kyrka

SVERIGES KYRKOR
GOTLAND

ERLAND LAGERLÖF
BENGT STOLT

Rone kyrka

Rone kyrka

HEMSE TING, GOTLAND BAND VI:5

Av ERLAND LAGERLÖF

och BENGT STOLT

VOLYM 150 AV SVERIGES KYRKOR, KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

GRUNDAT AV SIGURD CURMAN OCH JOHNNY ROOSVAL

PÅ UPPDRAG AV KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

UTGIVET AV STEN KARLING, ARMIN TUULSE OCH PER-OLOF WESTLUND

Almqvist & Wiksell Stockholm 1973

UTGIVET MED ANSLAG FRÅN
STATENS HUMANISTISKA FORSKNINGSRÅD

FOTO SÖREN HALLGREN

GRAFISK FORMGIVNING VIDAR FORSBERG

Beskrivningen av Rone kyrka, avslutad i september 1972, har utarbetats av antikvarie Erland Lagerlöf (arkitektur, byggnadshistoria, kalkmålningar och glasmålningar) och docent Bengt Stolt (inredning och inventarier). Excerpteringen är utförd av fru Ada Block (†). Översättningen till engelska av bildtexter och sammanfattningar har utförts av Albert Read. Bildmaterial, anteckningar och excerpter förvaras i ATA.

Omslagsbilden återger korvalvets ornamentala målning från omkr 1300. Foto S Hallgren 1970.

Innehåll

RONE KYRKA

<i>Inledning</i>	347
<i>Kyrkogården</i>	349
<i>Kyrkobyggnaden</i>	357
<i>Kyrkans byggnadshistoria</i>	387
<i>Kalkmålningar</i>	389
<i>Glasmålningar</i>	397
<i>Ristningar</i>	402
<i>Inredning och inventarier</i>	404
NOTER	438
BILAGA	440
KÄLLOR OCH LITTERATUR	442
FÖRKORTNINGAR	443
SUMMARY	444

RONE KYRKA

Gotland, Gotlands län, Hemse ting, Visby stift,
Sudertredingens kontrakt

Inledning

Rone socken är belägen på sydöstra Gotland, vid kusten. Den består bl a av en omfattande slättbygd, som delvis bildats genom utdikning av myrmarker, Rone myr. Vid kusten ligger Ronehamns samhälle med en av östra kustens bästa hamnar, som säkerligen använts redan i förhistorisk tid. Ronehamn var 1902–19 ändpunkt för en järnväg från Hemse och har fortfarande lotsstation och tullexpedition. Strax norr om Ronehamn ligger Huse fiskeläge med gamla fiskebodas samt »länningar» för båtarna kantade med sten.

Socken gränsar i norr mot Burs, i väster mot Hemse och Alva samt i söder mot Eke. Den utgjorde länge, säkert sedan medeltiden, ett pastorat tillsammans med Eke socken, som var annex. Vid pastoratsregleringen 1919 bestämdes att Rone och Alva pastorat skulle sammanslås och endast ha en präst, en kyrkoherde, som med hänsyn till kyrkans storlek skulle vara bosatt i Rone. 1932 ändrades dock detta och man beslöt att Alva skulle vara moderförsamling med kyrkoherde, och Rone skulle få en komministertjänst.¹ Vid senaste pastoratsregleringen fördes Eke socken till Havdhems pastorat.

Rone socken har många minnen från förhistorisk tid, vilket tyder på att trakten tidigt var bebodd. Bland fornlämningarna märks främst Gotlands största bronsåldersröse »Uggarda råir», beläget på en hed i närheten av gården Uggårda. Röset är ca 45 m i diameter och ca 7 m högt. De många silver-

och guldskatte som påträffats i socknen tyder också på traktens betydelse i äldre tider.²

Sockennamnet Rone är en pluralform, på 1300-talet skriven Ronum (dat). Härledningen är obekant. Präst synes alltid ha funnits här. År 1340 vidimerar Johannes in Ronum, Bothulphus in Visby och Olaus in Sandum, tredingsprostarna på Gotland, ett brev från påven Honorius III. Några år tidigare, 1338, nämns prosten Johannes i Sudertredingen, säkerligen samme man, som nyss nämndes. År 1381 dog »Petrus curatus (kyrkoherde) de Rone», som enligt franciskanerbrödernas anteckningar testamenterat 5 marker silver till konventet. Denne Petrus har av biskop Jöran Wallin sammanställts med en Petrus Barkvardi, som enligt traditionen skall ha utträttat en mängd övernaturliga ting.³

Rone sockenbor skall ha varit kända för stor självständighet och för att bevara äldre seder och bruk. Vid Carl von Linnés besök på Gotland 1741 antecknade han följande:⁴ »Råneboarne hafva varit namnkunnige för sitt gamla språk och klädedräckt, som aldrig apat efter främmande seder, men tiden hade nu också förändrat dem, så at wi med möda kunde få se deras hwite knäside tröjor, det swarta budordet (lifstycket), som utom Tröjan hopsnördes, deras store byxor och deras skor, som endast woro passade efter ena foten, utan at ombytas.»

Kyrkan kallas allmänt ännu Lang Jaku (Långe Jakob) och dess skyddshelgon var S Jakob d ä. På detta helgons dag, den 25 juli, firades länge kyrk-

Fig 391. Interiör mot öster. Foto Sören Hallgren 1972.

Interior looking E.

Fig 392. Rone kyrka från sydost. Foto 1970.

Rone Church from SE.

mässa. Fornforskaren P A Säve upptecknade på 1860-talet följande redogörelse för detta förhållande efter några sockenbors berättelse.⁵ »Rone sockenkyrka, som ännu af allmogen och fiskare kallas Rone-Jakupp heter efter S:t Jacob. Därföre firade Doktor Isr. Åkerman⁶ i sin tid den 25:e Juli såsom körkmässodag med stor högtid och full mässa, då ingen människa i socknen fick fattas i Guds hus. Efter den egentliga predikan höll han ett särskilt

grant tal om apostelen Jacob och Rone kyrka, hafvandes som ingång: I Jacob skall du bo och i Israels arf vara, sålunda härligen talande om kyrkan och hennes öden, allom till en åminnelse. En gång sade han då, att åskan slagit S:t Jacob i ena kinden, därmed åsyftande, att blixten verkligen en gång skadat en del af kyrkan. Slutligen uppmanade han sockenfolket att offra, och alla framgingo då kring altaret till prästen och offrade för Åkermans heder-

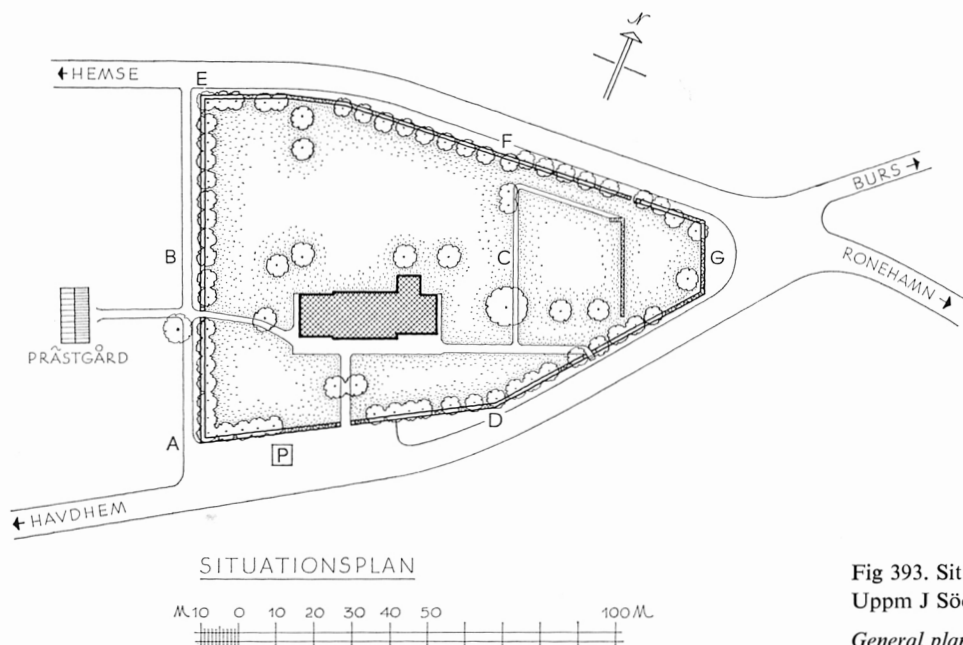

Fig 393. Situationsplan, 1 : 2 000.
Uppm J Söderberg 1972.

General plan, 1 : 2 000.

Fig 394. Kyrkan från sydost efter teckning av P A Säve 1864, ATA. Märk stigluckan i öster.

The church from SE, after a drawing by P A Säve, 1864. Note the lich-gate in E.

liga predikan om Guds hus.» Seden att fira kyrkmässodag har av allt att döma levt kvar in på 1800-talet. Troligen ägde kyrkan ursprungligen en träskulptur föreställande S Jakob d ä, vilken säkerligen var placerad på ett sidoaltare i långhusets sydöstra hörn, som vanligen var platsen för kyrkans skyddshelgon.

Den nuvarande prästgården, som är belägen strax väster om kyrkan, uppfördes 1948. Den föregicks av en stor träbyggnad uppförd på 1880-talet, sedan dess föregångare nedbrunnit 1881. I en förteckning från 1750 finns följande uppgifter om prästgårdsanläggningen vid denna tid:^{6a} »1. Ett stenhus av en våning,

indelt till en dagelig stuga, en kammare, ett kök, ett skaffereri, en förstuga med trappa till loftet, som över är, och en källare under stugan. — 2. Under särskilt tak, 2ne kamrar med loft ovanpå, och en förstuga. — 3. Förutom ... ovannämnda; tvenne kamrar med loft ovanpå, och en förstuga, under särskilt tak. — 4. En dräng-stuga. — 5. Ett brygghus med loft, kölna och bryggkittel. — 6. Tvenne små bodar till förvar av ..., över den ena är ett loft.» Av förteckningen framgår att prästgården på 1700-talet med drängstugan hade 4 boningshus samt 3 bodar. Dessutom fanns säkerligen stall- och ladugårdsbyggnader.

Kyrkogården

Kyrkogården omges av en fint lagd kallmur av sandsten och kalksten med någon inblandning av gråsten. Muren täcks av fint huggna sandstensplattor lagda i bruk. Den tillkom vid en kyrkogårdsutvidgning 1940, då ett område i öster införlivades.

Ingångar finns i väster, prästgårdssporten, söder, huvudingången, sydost och nordost. De förstnämnda tre ingångarna markeras genom breda murade och putsade portstolpar täckta av låga pyra-

midformade sandstensplattor krönta med kulor (fig 396). Grindar av svartmålat järnsmide. Den fjärde ingången, i nordost, är endast en smal öppning i muren med en svartmålad järngrind.

Kyrkogården har ursprungligen haft flera stigluckor, troligen en i varje väderstreck (jfr Garde, SvK Go V, s 253). Flera av dessa stigluckor fanns kvar ännu på 1800-talet, att döma av avbildningar från denna tid. På en teckning av A T Gellerstedt⁷

Fig 395. Kyrkan från sydväst, trägravvyr i Ny Illustrerad Tidning 1872 efter teckning av A T Gellerstedt. Märk de nu rivna stigluckorna.

The church from SW, after a drawing by A T Gellerstedt. Note the now demolished lich-gates.

publicerad i Ny Illustrerad Tidning 1872, ser man två stigluckor, en på södra och en på östra sidan (fig 395). Båda är av sedvanlig gotländsk typ med sadeltak täckta av falbräder samt putsade och vitkalkade. På teckningen ses ännu en ingång på södra sidan flankerad av murade portstolpar täckta av pyramidformade täckplattor liksom de nuvarande ingångarna. Det är sannolikt att denna ingångs utformning, tillkommen 1858 (räk), fick utgöra förebilden till de ingångar som tillkom vid en kyrkogårdsutvidgning 1906, då stigluckorna hade rivits. På en teckning av kyrkan från sydost utförd av P A Säve i Berättelse 1864 (i ATA) ses en stiglucka, synbarligen placerad i kyrkogårdens nordöstra hörn (fig 394).

Kyrkogårdsmuren har enligt kyrkans arkivalier ständigt behövt repareras och underhållas på olika sätt. Vid en visitation 1753 anmärktes: »Kyrkogårds Planket i Rone är här och ther förfallet ock emedan hwar gård har sitt wissa stycke; alltså tilkomer det Tutores at tilhålla wederbörande sina stycken at uplaga, hafwandes therwid at ålita Kyrkioherden om bistånd, ther så omtränga skulle.» År 1757 anskaffades till »Kyrkiomurens rapning och förbättring 6 läster och 8 Tr (tunnor) kalk» och 1765 fick båtsman Mårten Besan betalt »för det han uti 12 dagar med murning botat refworna på Kyrkiomuren». I ett stämmoprotokoll 1808 talas om kyrkogårdsmurens tillstånd: »Likaledes tilsades de af församlingen som se och känna sina i kyrkomuren tildelta stycken behöfwa uplagas, at sådant oförtöwdt verkställa på det kyrkogården icke som hitills må upkastas af swin och nedsölas af Boskapen, och att dörrarna i hwarje port blifwa omlagade och derefter med lås fördes.»

Kyrkogården har utvidgats vid flera tillfällen. Äldst är området närmast kyrkan (fig 393 ABCD), vilket innebär att kyrkogårdsmuren har kvar sin ursprungliga sträckning i söder och väster. Den första utvidgningen företogs 1905–06 med ett stort område åt norr (fig 393 BEFC). Den mark, som nu

Fig 396. Kyrkogårdens södra ingång med murade portstolpar från 1906. Foto 1972.

S entrance to churchyard. The posts date from 1906.

Fig 397. Gravvårdar över socknens prästerskap och deras familjer, strax väster om kyrkobyggnaden. Foto 1972.

Graves of clergymen of the parish and their families, immediately W of the church.

Fig 399. Kyrkan från nordost. Foto 1970.

The church from NE.

Fig 398. Kyrkan från sydväst. Foto 1964.

The church from SW.

togs i anspråk, hade tidigare tillhört prästgården och några av dess ekonomibyggnader hade varit placerade här. Denna utvidgning hade länge förberetts. Vid flera tillfällen på 1890-talet hade biskopen vid visitationer påpekat det nödvändiga i en förstoring av kyrkogården. I samband med utvidgningen revs den gamla norra muren och återanvändes delvis i den mur som nyuppfördes.

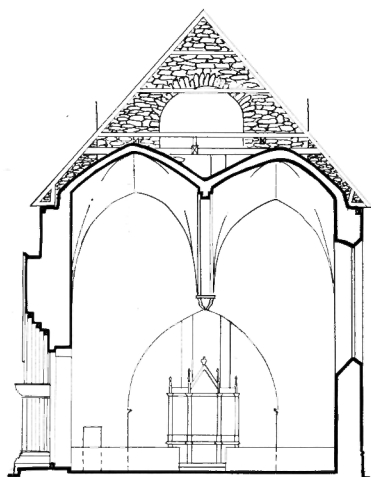
1940 förstörades kyrkogården ännu en gång, nu åt öster med området fram till vägskälet (fig 393 FGD). Kyrkskolan hade tidigare legat här. Den hade nyligen flyttats till sin nuvarande plats söder om kyrkan. Kyrkogårdsmuren omlades vid detta tillfälle helt och fick sin nuvarande utformning med täckplattor av sandsten i bruk.

På kyrkogården fanns tidigare timsten (solvisare), fattigstock och pliktstock. En »Timme sten af Ölandsteen» anskaffades 1681 (räk). Den lagades vid flera tillfällen; år 1778 fick Clas Hegdarfwe betalt för »Tim stocken», troligen ett fundament för timstenen. En fattigstock lagades 1681 och 1777 fick »Gullgårde Karlarna» betalt för en ny fattigstock. En fattigstock som synbarligen handhades av kyrkan fanns också vid Ronehamn. 1763 meddelades i ett stämmoprotokoll att »Fattigstocken på Hamnen är sönder, Kyrkiowärdarna vilja besörja om des förfärdigande». 1842 utbetalades en summa för »Reparation af Fattigstocken å Rohnehamn och ett lås dertill». 1688, alltså vid en tidpunkt då man var mycket angelägen om att Gotlands befolkning

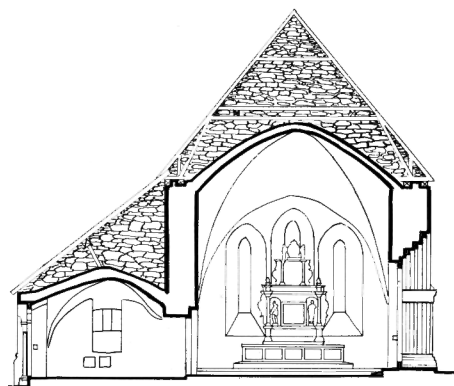
skulle lära svenska seder och bruk efter den danska tiden, antecknades i räkenskaperna: »Både sochnarna (Rone och Eke) lofwade at göra stock wid Kyrk och wara flitig att läsa swenska cathechisen.» Denna straffstock eller pliktstock, som den också kallas, lagades och underhölls tid efter annan. Vid en visitation 1746 anmärktes: »Plickte ståcken sades wara något gamal, ty tilsades Kyrckiowärdarna at hålla then i sitt tilbörliga stånd. Hur länge den var i bruk vet vi inte, men den fanns säkerligen kvar ännu i början av 1800-talet.

På kyrkogården finns några gravvårdar av mera allmänt intresse. Omedelbart väster om tornet har

plats beretts för socknens präster med familjer (fig 397). — 1. Av röd kalksten med huggen inskrift: HÄR HVILAR / PROSTEN OCH KYRKOHERDEN / ÖFVER / ROHNE OCH EKE / MATH. EL. KLINTBERG / FÖDD 1760 / DOG 1/6 1829 / I SITT KALL. — 2. Svartmålat gjutet järnkors med hängande lagerkrans över korsmitten samt med följande upphöjda inskrift på foten: C. M. SÖDERSTRÖM / PH: MAG: PROST / & KYRKOHERDE / F 17/2 1784. D 6/8 1863. — 3. Av sandsten med huggen murgröneornamentik, som omramar en inskriftsplatta av kalksten med följande text: HÄR HVILAR / ENKEFRU PROSTINNAN / ANNA SÖDERSTRÖM / FÖDD LUTTEMAN / F D. 31 OKT 1799 / † D. 8 SEPT 1872.

SEKTION GENOM LÅNGHUS MOT V

SEKTION GENOM KOR MOT Ö

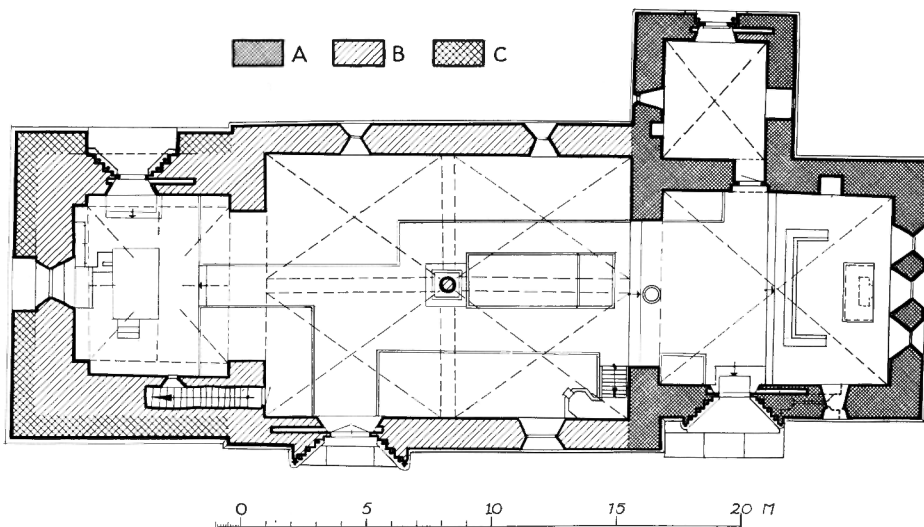
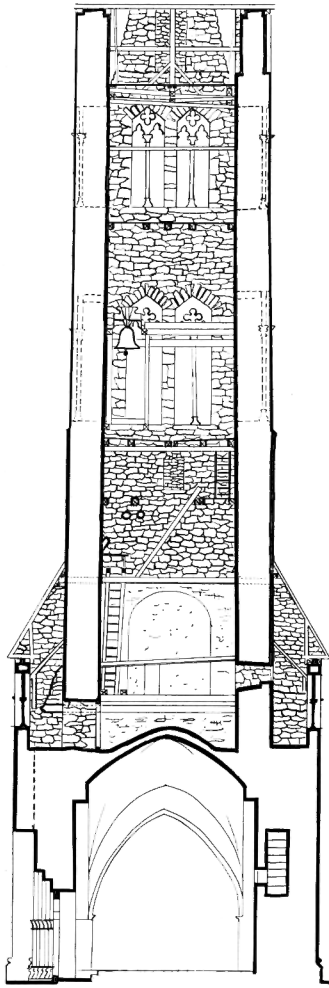

Fig 400. T v. Plan samt sektioner genom långhus, kor och sakristia, 1 : 300. Uppm B Lindvall 1940, ändrad av J Söderberg 1972.

Left. Plan and sections of nave, chancel and vestry.

SEKTION GENOM TORN MOT Ö

Fig 401. Längdsektion mot norr samt sektion genom tornet mot öster, 1 : 300. Uppm B Lindvall 1940.

Longitudinal section looking N and sections of tower looking E, 1 : 300.

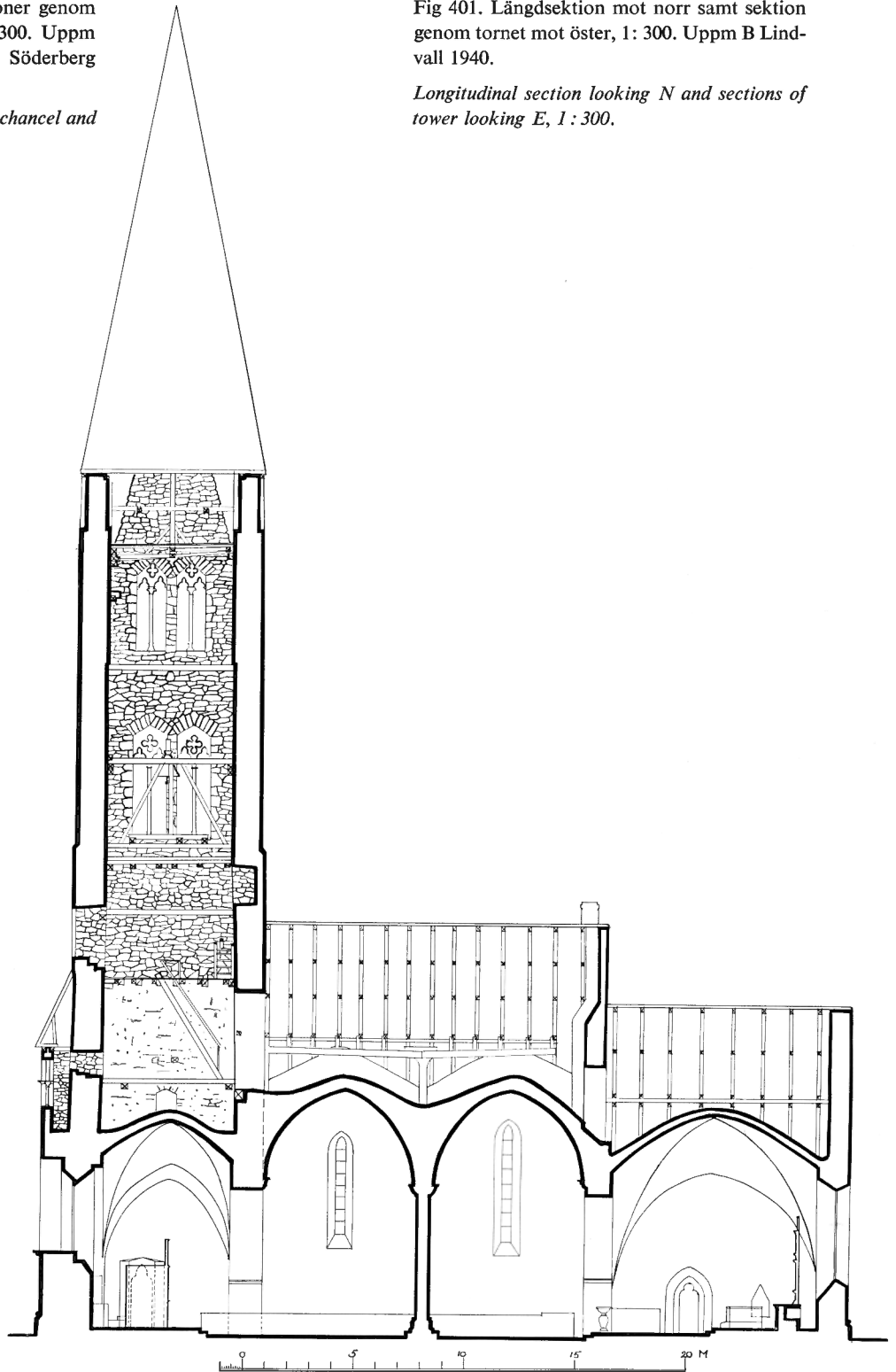

Fig 402. Kyrkans södra fasad och sektion genom långhuset mot öster, 1: 300. Uppm J Söderberg 1971.

S front of church and section of nave looking E, 1: 300.

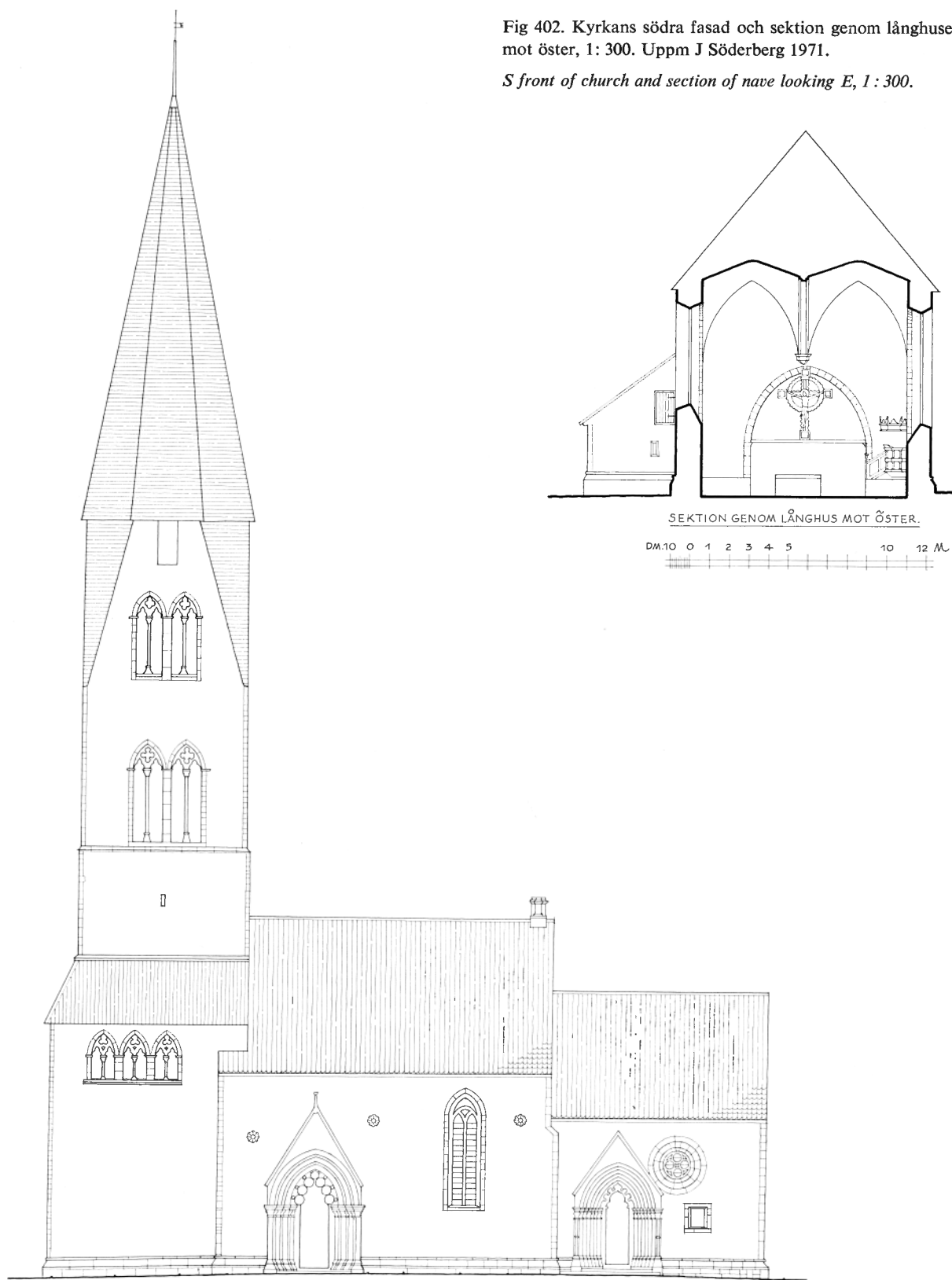
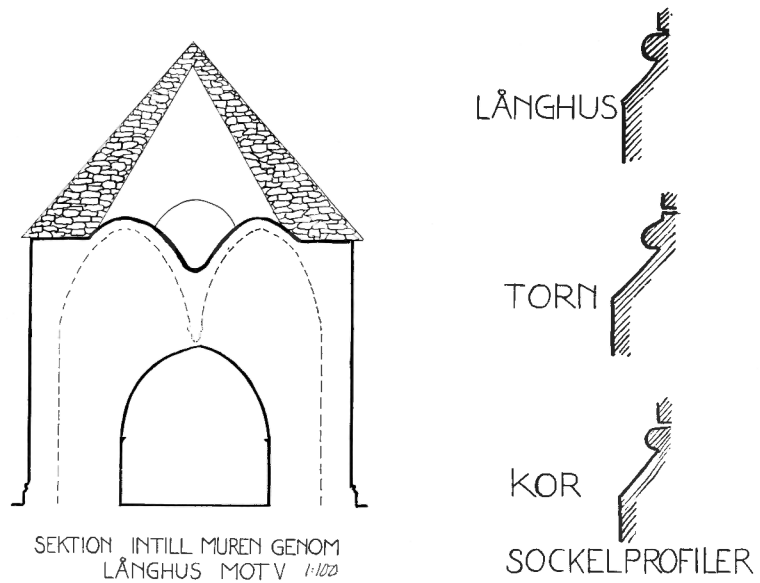

Fig 403. Sektion genom långhuset mot väster, 1:300, och sockelprofiler, 1:20
Uppm B Lindwall 1940.

Section of nave looking W, and plinth profiles.

Kyrkobyggnaden

Rone nuvarande kyrka består av ett rakslutet kor, ett rektangulärt långhus med mittkolonn samt ett högt torn i väster. Det är ett ganska enhetligt byggnadsverk. Av allt att döma är koret med sakristian, långhuset samt tornets nedre del uppförda i ett sammanhang under gemensam ledning omkr 1300. Vid 1300-talets mitt påbyggdes tornet och fick dels en anseelig bredd nedtill med gallerier på södra, västra och norra sidorna, dels den stora höjden, över 60 m. Detta senare byggnadsskede genomfördes av den byggnadshytta, som gått under anonymnamnet »Egypticus», samma hytta som uppförde de höga tornen i Dalhem, Gothem, Stånga och Öja.⁸

Den nuvarande kyrkan i Rone har föregåtts av en romansk stenkyrka, som dock har lämnat mycket få spår efter sig. Några reliefer inmurade på altarets baksida samt några sockelstenar är allt som bevarats. Ett för Rone antecknat årtal,^{8a} 1236, kunde gälla denna första stenkyrka. Man har även anledning att förmoda att den i sin tur föregåtts av en träkyrka från missionstiden, Rone sockens första kyrka.

Material

Kyrkobyggnaden är uppförd av grå och rödaktig kalksten med inslag av sandsten samt det för Got-

lands kyrkor ovanliga materialet granit. På grund av det heterogena materialet, vilket troligen beror på att kyrkan är belägen på gränsen mellan kalkstens- och sandstensområdet, anges i varje enskilt fall stenmaterialets beskaffenhet och karaktär. Stenen är i allmänhet endast tuktad, men i vissa fall såsom i omfattningar, bågar och socklar är den fint huggen. Hela kyrkobyggnadens exteriör är putsad och vitkalkad, vilket senast skedde vid restaureringen 1954–55. Denna behandling av yttermurarna är ursprunglig, vilket bl a framgår av hörnkedjornas putsränder (koret 26–29 cm från hörnet, långhuset 28–30 cm, tornet 18–20 cm, sakristian 26–28 cm). I ett stämmoprotokoll 1840 antecknades: »Reparation af Kyrkan utwendigt medelst Rappning ... dock bör alla hörnen af wacker huggen sten ingalunda rappas utan skola de jemte dörrarna (portalerna) förblifva i sitt gamla skick.» Korets hörnkedjor är av omväxlande röd och grå kalksten, en medvetet utförd färgkontrast, som också återfinns i långhuskolonnen. Sakristians hörnkedjor är av sandsten.

Samtliga byggnadsdelar har skråkantad sockel överst försedd med rundstav (fig 401). Socklarna har lagats vid flera tillfällen, särskilt på södra sidan, som alltid drabbas först av vittring. Större lagningar har företagits i samband med restaureringarna 1913–15

Fig 404. Koret från sydost. Märk den medvetna färgväxlingen i hörnkedjan, åstadkommen genom olikfärgad kalksten. Foto 1970.

The chancel from SE. Note the alternating colours in the quoins, achieved deliberately by the use of different coloured limestone.

och 1954–55. Vid den sistnämnda restaureringen ersattes rundstaven på långhusets södra sida till en längd av 4,5 m och skråsockelstenen till en längd av 5,6 m.

Ingångar

Kyrkan har fyra ingångar, dvs varje byggnadsdel har sin portal, koret och långhuset på södra sidan, tornet och sakristian på norra sidan, alla medeltida. Att sakristian har en ursprunglig direkt förbindelse med kyrkogården är mycket ovanligt på Gotland. I

detta fall är det dessutom fråga om en rikt utsirad portal av kalksten (fig 421). Möjligen kan den ha tjänstgjort i samband med kyrkliga processioner (se närmare härom nedan). Kyrkan är som de flesta Gotlandskyrkorna starkt orienterad åt söder. Här finns de två största portalerna, korportalen och långhusportalen, båda med hög vimperg. Långhusportalen tjänstgör som kyrkans huvudingång.

Korportalen (fig 405) är uppförd av röd och gulgrå kalksten i rikt färgspel. Kapitälband, tympanon, mantel och delar av arkivolten är av grågul kalk-

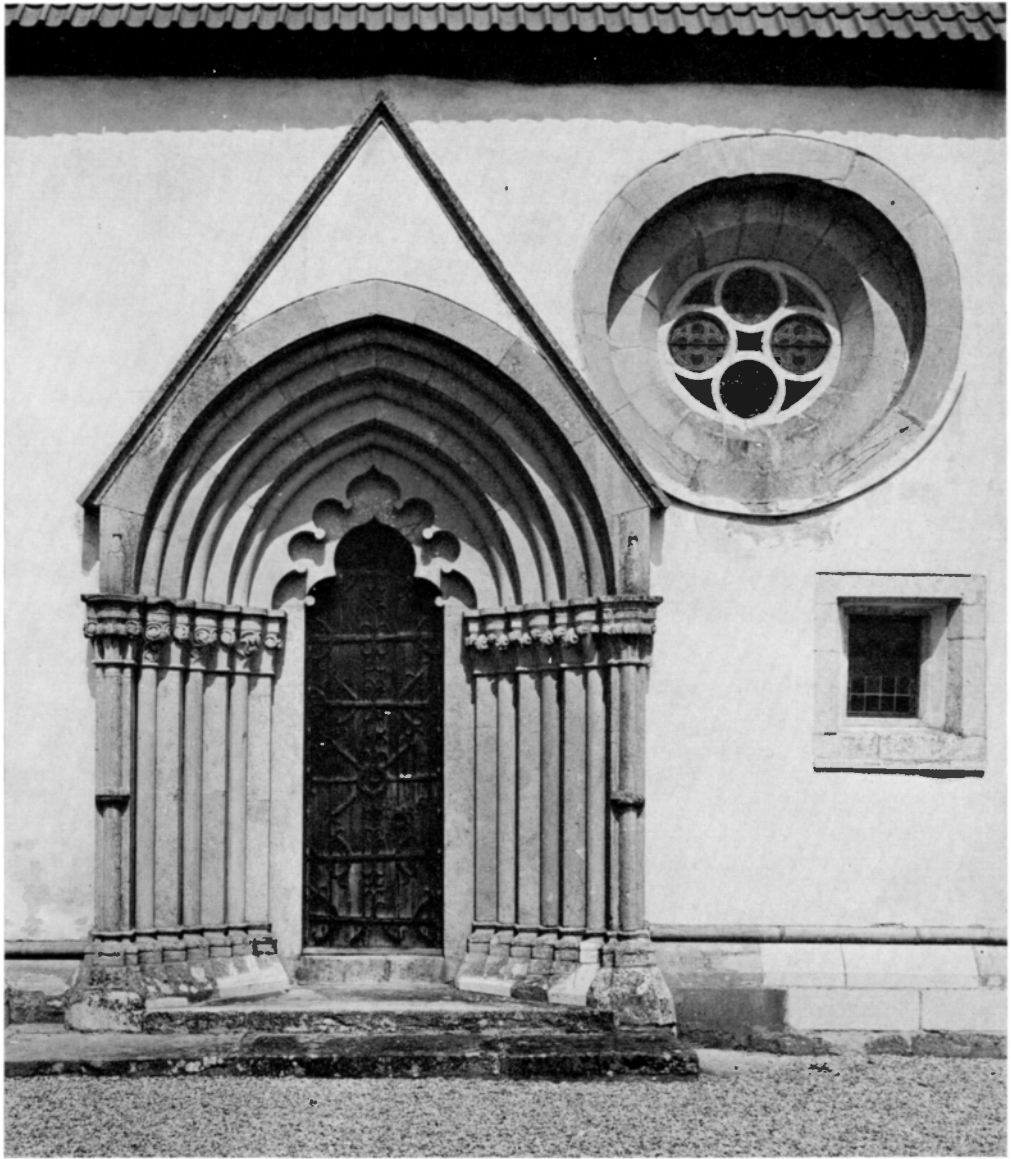

Fig 405. Korportalen och korets södra fönster, omkr 1300. Foto 1970.

Nave portal and S window of chancel, ca 1300.

sten, övriga delar av ljuster. Portalen är tresprånig med flankerande kolonnetter i sprången, vilka fortsätter som rundstavar i den spetsbågiga arkivolten. Kolonnetterna uppbär rikt utformade kapitälband med huggen växtornamentik bestående av blad och knoppar med stänglar och mittnerv av typisk gotländsk karaktär (fig 406, 407). På den höga tröskel-

stenen står portalens inre poster och uppbär en tresprånig konturerad tympanonskiva som delvis täcks av en rikt konturerad mantel. De yttersta posterna är utformade som kolonnetter med vulster på mittpartiet samt avslutas uppåt (ovanför kapitälbandet) i en ornerad tillspetsning, som ofta förekommer i »Neoiconicus» arkitektur (t ex Kräk-

Fig 406. Korportalens östra kapitälband med huggen växtornamentik, omkr 1300. Foto 1970.

E capitals of chancel portal with plant ornamentation, ca 1300.

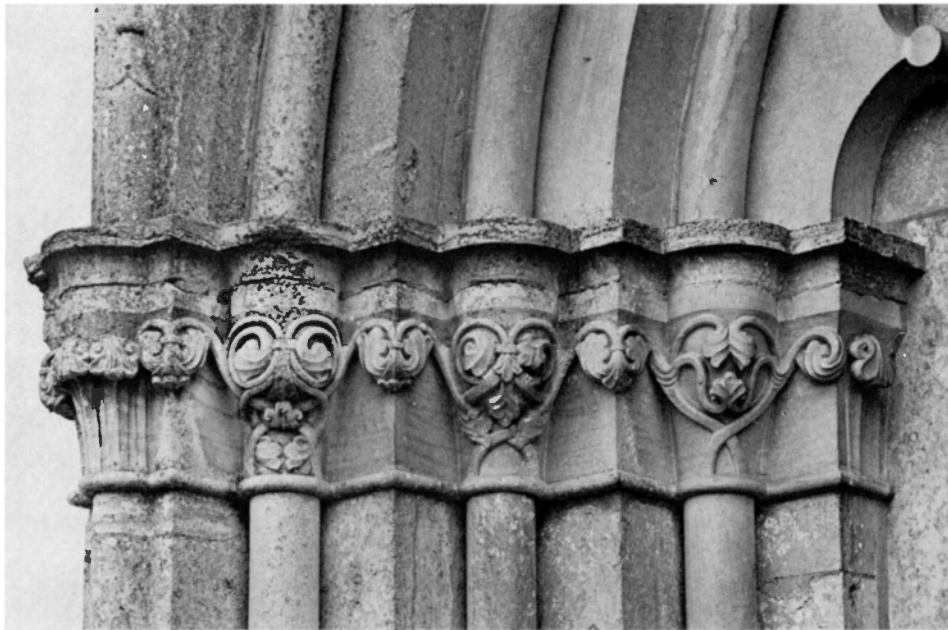

Fig 407. Korportalens västra kapitälband med huggen växtornamentik, omkr 1300. Foto 1972.

W capitals of chancel portal, with carved plant ornamentation, ca 1300.

lingbo långhussockel, SvK Go IV, s 480). Den spetsiga vimpergen, vars mittfält är putsat och vitkalkat, täcks av hålkälade kalkstensplattor.

Den inre omfattningen har hörnkedjor av huggen kalksten samt avslutas uppåt i en korgbåge. I båda smygarna finns bomrännor, den östra längst (ca

2 m) och med skoning av bräder. Bommen är kvar och används fortfarande.

Dörr av stående furubräder med beslag av smidesjärn i rik ornamental utformning (fig 408).⁹ Av ornamentiken framgår att den är medeltida, träet är utvändigt starkt förslitet genom vittring. Järnbe-

slagen har härvid skyddat träytan, vilket gör att man kan urskilja ornamentens mönster även där järnet är bortfallet (fig 409). Dörren har hopfogats med dymlingar, som nu är delvis synliga på grund av vittringen. På insidan är dörren målade i mörkbrunt. Här finns följande målade inskrift inom kartusch: »Kyrkiowärden / Mårten Findarfwe.» Troligen bekostade denne dörrens målning. I ett visitationsprotokoll 1694 nämns portalernas dörrar: »dörrar: 2 på södra sidan med gångjärn och Krus järn försedde uthan låås, men den på norra sidan både med Järn och låås försedd».

Vid restaureringen 1954–55 lagades och delvis nyhöggs portalens basparti på båda sidor (fig 405). Det hade tidigare lagats med cement.

Södra långhusportalen (fig 411) är kyrkans ståtligaste ingång, den tjänstgör också som huvudportal. Den är uppförd av omväxlande rödaktig och gulgrå kalksten i medvetet kontrastrikt färgspel. Portalen är även skulpturalt rikt utsmyckad och kröns liksom korportalen av en vimperg. Portalöppningen är avtrappad, i vinklarna står kolonnetter, som i arkivolten fortsätter i form av rundstavar med samma mått. Under arkivolten rikt skulpterade kapitälband (fig 412, 413) av gulgrå kalksten, båda nyhuggna 1915, men helt i överensstämmelse med de medeltida, vilket bl a framgår av de avgjutningar som förvaras i tornets första övervåning. Kapitälbandens blad och knoppornamentik, bl a blad med mittnerv, påminner starkt om korportalens huggna ornamentik, vilket tyder på att de båda byggnadsdelarna uppfördes samtidigt. På en på kant ställd tröskelsten står portalens inre poster, som uppbär en konturerad tympanonskiva. Den täcks delvis av en mantel med rundbågar och huggna blad och blommor på runda upphöjningar (fig 411). Vimpergen täcks av hålkälade och profilerade kalkstensplattor, av vilka några är nyhuggna, vilket troligen skedde när kapitälbanden tillkom 1913. Mittfältet är putsat och vitkalkat. Vimpergen kröns av en ståndare med knapp av kalksten. De ornerade basbanden förnyades delvis 1955 (fig 410).

Portalens inre omfattning är av huggen sandsten och kalksten med triangelbågig övre avslutning. Bomrännor finns i bägge smygarna, den västra längst, ca 200 cm, brädfodrad, och med bommen kvarstannande. Den östra bomrännan är grund, tro-

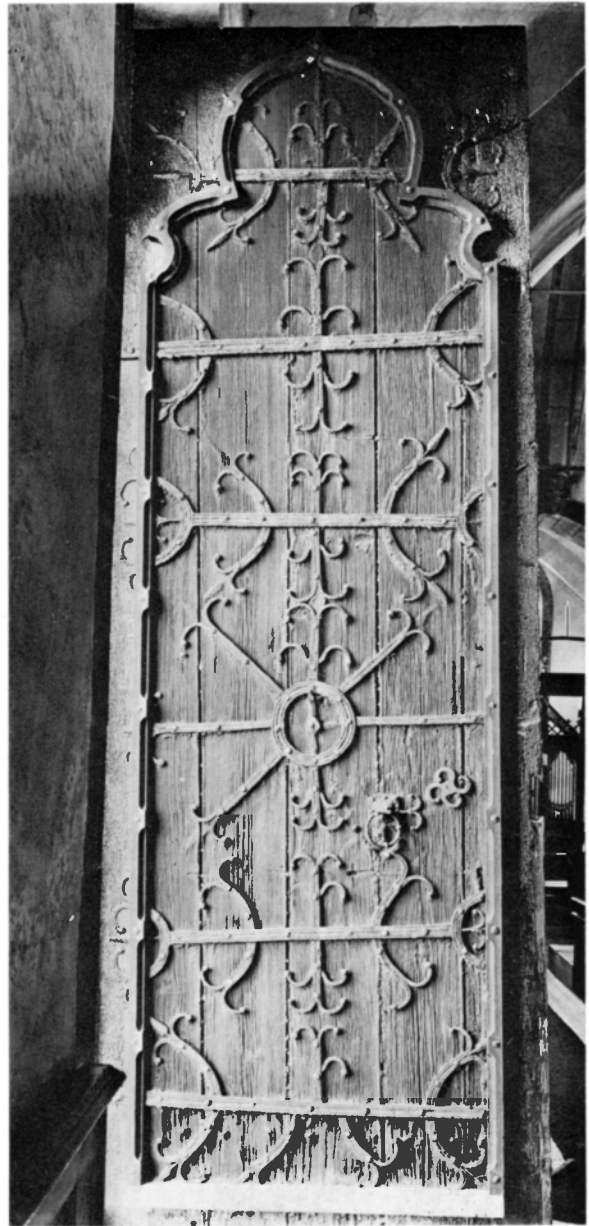

Fig 408. Korportalens dörr med rikt utformade järnbeslag, omkr 1300. Listerna från 1913. Foto A Edle 1940.

Door of chancel with richly designed medieval ironwork. The filets date from 1913.

ligen delvis igenmurad.

Dörr av stående, utvändigt tjärade furubräder, tvådelad samt med liten ingångsdörr i den östra halvan. Beslag i medeltida stil av svartmålat smidesjärn. Dörren tillkom sannolikt 1837 då man en-

Fig 409. Detalj av fig 408, den medeltida kordörren. Foto 1970.

Detail from fig 408, the medieval door of the chancel.

Fig 411. Långhusets södra portal, omkr 1300. Kapitälband och vimperg förnyade 1915, basbanden delvis 1955.

S portal of nave, ca 1300. The capitals and gable renewed in 1915, the bases partly renewed in 1955.

Fig 410. Nedan t v. Långhusportalens östra basband, delvis renoverat 1955. Foto 1970.

Below left. E bases of nave portal, partly restored in 1955.

ligt räkningskaperna anskaffade »Sparträ till Kyrkans stordörr».

Tornportalen, placerad på norra sidan (fig 414), har två omfattningar, en äldre från omkr 1300 då tornets nedre del tillkom, och en yngre från tornets påbyggnad vid 1300-talets mitt. Den inre (äldre) omfattningen är uppförd av grå och gulgrå kalksten. Portalöppningen är avtrappad, i vinklarna står slipade kolonnetter, som i bågen övergår i kantiga stavar. Kapitälbanden är utformade som uppbyggda urneformiga kapitäl täckta av en list samt ytterst och innerst även prydda med huggen växtornamentik i form av blad med stänglar (fig 415, 416) i stor överensstämmelse med den ornamentik som finns på de båda södra portalerna. På den

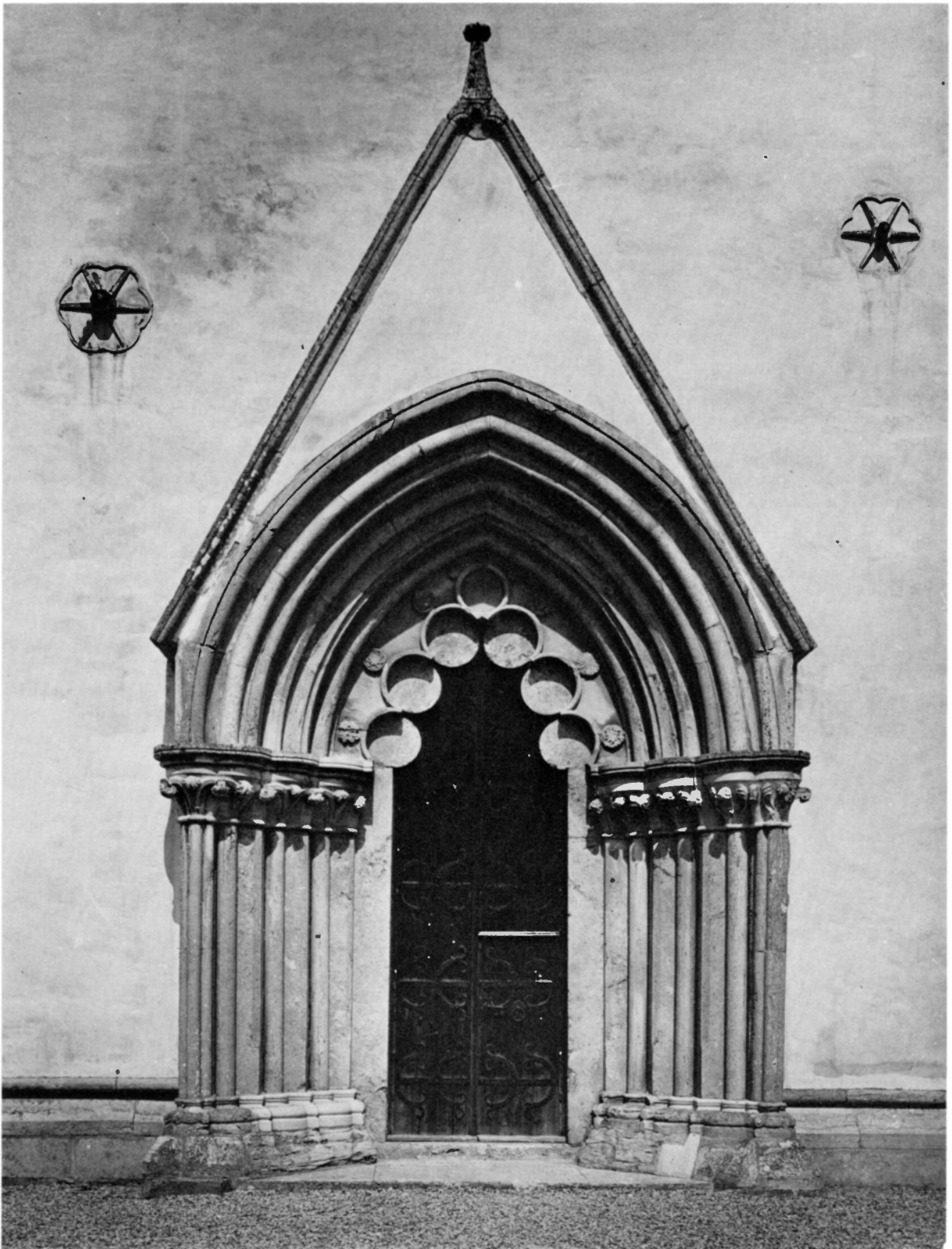

Fig 412. Långhusportalens västra kapitälband, nyhugget 1915 efter den medeltida förebilden. Foto 1972.

W capitals of the nave portal, re-tooled in 1955 on the medieval pattern of the previous capitals.

Fig 414. T h. Tornets norra portal, inre omfattningen från omkr 1300, yttre från 1300-talets mitt. Foto 1970.

Right. N portal of tower, inside surround ca 1300, outer surround mid-14th century.

Fig 413. Långhusportalens östra kapitälband, nyhugget 1915. Foto 1972.

E capitals of nave portal, re-tooled in 1915.

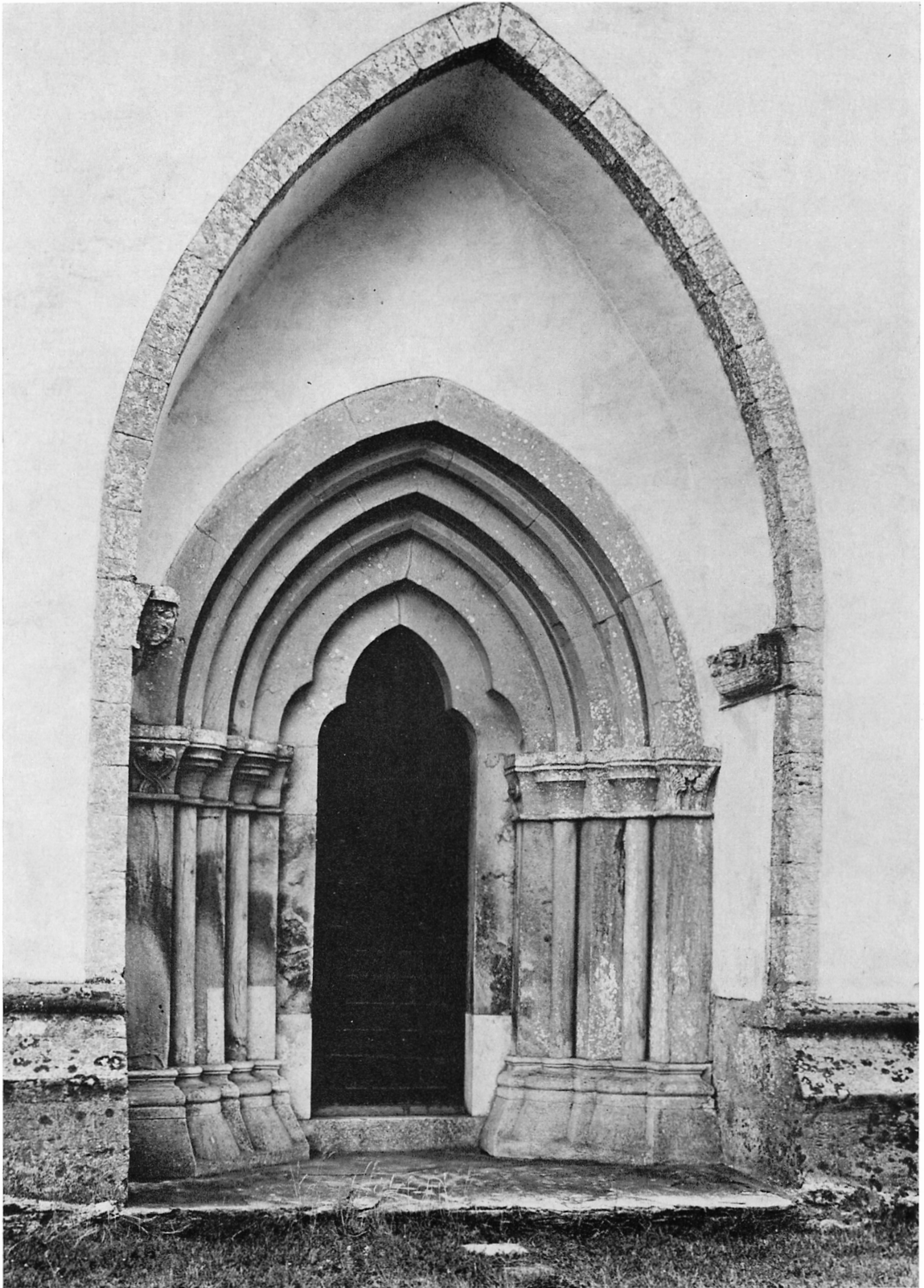

Fig 415. Tornportalens västra inre kapitälband, omkr 1300. Foto 1970.

W inside capitals of portal of tower, ca 1300.

Fig 416. Tornportalens östra inre kapitälband, omkr 1300. Foto 1970.

E inside capitals of tower portal, ca 1300.

ganska höga tröskelstenen står portalens inre poster, som uppbär den avslutande trifolieformade bågen, utförd i två block.

Den yttre portalomfattningen, som tillkom vid tornets påbyggnad vid 1300-talets mitt, markeras genom en hörnkedja av huggen kalksten. I kapitälhöjd är på båda sidor reliefstenar inmurade, båda utförda i kalksten. På östra sidan en man med groteskt förstorat huvud liggande med händerna hållande en stor fisk, sannolikt S Botvid (fig 419). Han är iförd en veckrik fotsid dräkt och har en hattliknande huvudbonad. Den andra reliefen, på västra sidan (fig 418), framställer två figurer i en klinkbyggd båt förhöjd i både för och akter, fören (t v) kröns av ett djurhuvud. De två figurerna sitter vända mot varandra, den ena, sannolikt en man, har en stor

Fig 417. Tornportalens västra inre basband, märk sockelprofilen t h. Foto 1970.

W inside bases of tower portal; note the plinth profile to the right.

Fig 418. Man med bila, S Botvid (?) samt kvinna med krus, sittande i båt, relief i tornportalens västra yttre omfattning, 1300-talets mitt. Foto 1964.

Man with axe, St Botvid (?), and woman with jar, sitting in a boat; relief in W outer surround of tower portal, mid-14th century.

Fig 419. S Botvid (?), relief i tornportalens östra yttre omfattning, 1300-talets mitt. Foto 1970.

St Botvid (?), relief in E outer surround of tower portal, mid-14th century.

bila som han höjer mot den andra figuren, som har en kruka eller ett dryckeskärl i händerna; huvudet är halvt dolt av ett dok som faller i veck mot axlarna. Det är troligt att det är en kvinna som framställs. Man har förmodat att denna scen skulle höra samman med figuren på den motsatta sidan, S Botvid.¹⁰ Scenen skulle ha samband med helgonets martyrium, alltså hur S Botvid mördas av sin träl. Om man förmodar att den högra figuren (med krukan), som är iförd ett dok, är en kvinna, skulle detta möjligen vara helgonets tjänarinna.

De båda relieferna kan utan tvivel tillskrivas den byggnadshytta och stenhuggarverkstad, som utförde tornbygget vid 1300-talets mitt, samma hytta, tidigare benämnd »Mäster Egypticus», som utfört de dristigt höga tornen i Öja, Stånga och Gothem.

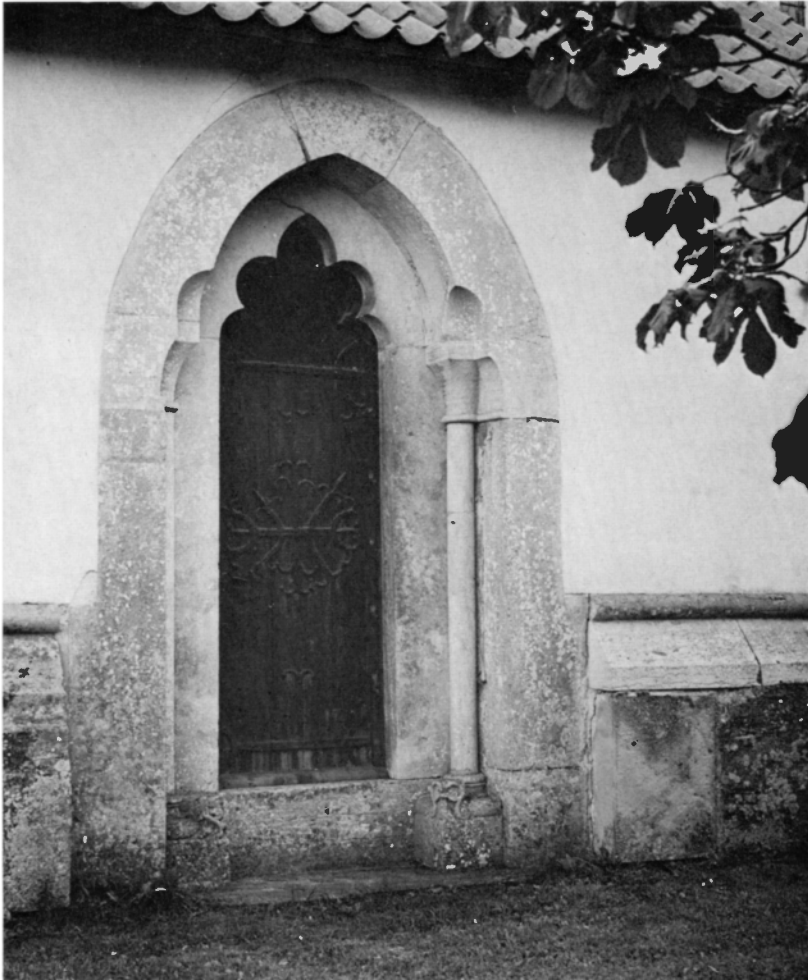

Fig 420. Norra tornportalens dörr, medeltida, med rester och spår efter ursprungliga järnbeslag. Det gallerformade beslaget sekundärt. Foto 1970.

Door in N portal of tower, medieval, with remains and traces of original ironwork. The grille-shaped ironwork is secondary.

Fig 421. Sakristians portal i norra muren, omkr 1300. Foto 1970.

Portal in N wall of vestry, ca 1300.

Fig 422. Sakristians portal, östra sidan, märk den höga sockeln. Foto 1970.

E side of vestry portal; note the high plinth.

Den inre omfattningen av huggen kalksten är uppåt triangelbågigt avslutad. Bomrännor i båda smygarna, den östra längst och med kvarsittande bom. Omfattningens huggna stenar är delvis målade.

Dörren är av stående furubräder med järnbeslag i ruttmönster troligen från 1700-talet. Att döma av kvarsittande ring av järn samt spår efter ornamentalt utformade järnbeslag, är dörren medeltida (fig 420). Den har på insidan ett stort stocklås med nyckel. Dörren är utvändigt tjärad, invändigt brunmålad.

I portalens yttre omfattning finns de inhuggna initialerna HN samt gården Sigdes bomärke.¹¹ Dessutom finns här några nästan utplånade inskrifter utförda med rödkrita, troligen från 1600-talet.

Vid restaureringen 1955 utfördes lagningar på portalen, bl a utbyttes de inre posternas nedre delar (fig 417).

Sakristians portal är placerad på norra sidan (fig 421). Den är ensprångig med till synes ursprungliga kolonetter i vinklarna på ömse sidor. Spetsbågig omfattning av kalksten i liv med muren. På den höga tröskelstenen står de inre posterna, som uppbar ett bladformigt konturerat tympanonfält.

Fig 423. Sakristieportalens dörr med beslag av smidesjärn, medeltida. Foto 1972.

Door in vestry portal with medieval wrought iron fittings.

Fig 424. Detalj av fig 423. Foto 1972.

Detail from fig 423.

Fig 425. T h. Korets östra fasad med trekopplat fönster. Foto 1972.

Right. E front of chancel with three coupled windows.

Kolonnernas baser är urneformade med rikt utformade hörnpnydnader (fig 422). De har stora överensstämmelser med långhuskolonnens basornament. På den östra yttre omfattningen finns inhuggna tecken, troligen bomärken.

Sakristieportalens inre omfattning har på sidorna huggna hörnkedjor av sandsten och kalksten. Bomrännor finns i båda smygarna, den östra längst och med träskoning. Bommen är bevarad.

Dörren är hopfogad av tre breda furubräder, rikt utformade beslag av svartmålat smidesjärn (fig 423, 424). Både trädörren och beslagen är medeltida, troligen från kyrkans byggnadstid vid 1200-talets slut.

Fönster

Kyrkobyggnaden har fönster åt alla väderstreck, således även åt norr. Alla fönsteröppningar, med undantag för ett litet rektangulärt utformat fönster

i korets södra mur, är ursprungliga, alltså medeltida.

Koret har i östra muren tre spetsbågiga kopplade fönster med omfattning av huggen kalksten och sandsten (fig 425). Solbänkarna av kalksten är utom den norra nyhuggna, vilket skedde vid den omfattande restaureringen 1913–15. Fönstrens inre omfattning är av huggen sandsten och kalksten (fig 471). I öppningarna finns medeltida glasmålningar kompletterade med moderna i medeltida stil, utförda av C W Pettersson¹² 1913 (se glasmålningar nedan).

I korets södra mur öster om portalen finns två fönsteröppningar (fig 404). Det ena är ett stort rundfönster¹³ med dubbla yttre omfattningar av huggen kalksten samt med masverk i form av rundlar, även det av huggen kalksten. Masverket, som säkerligen även ursprungligen var utformat som det nuvarande, tillkom 1913, då det också försågs med

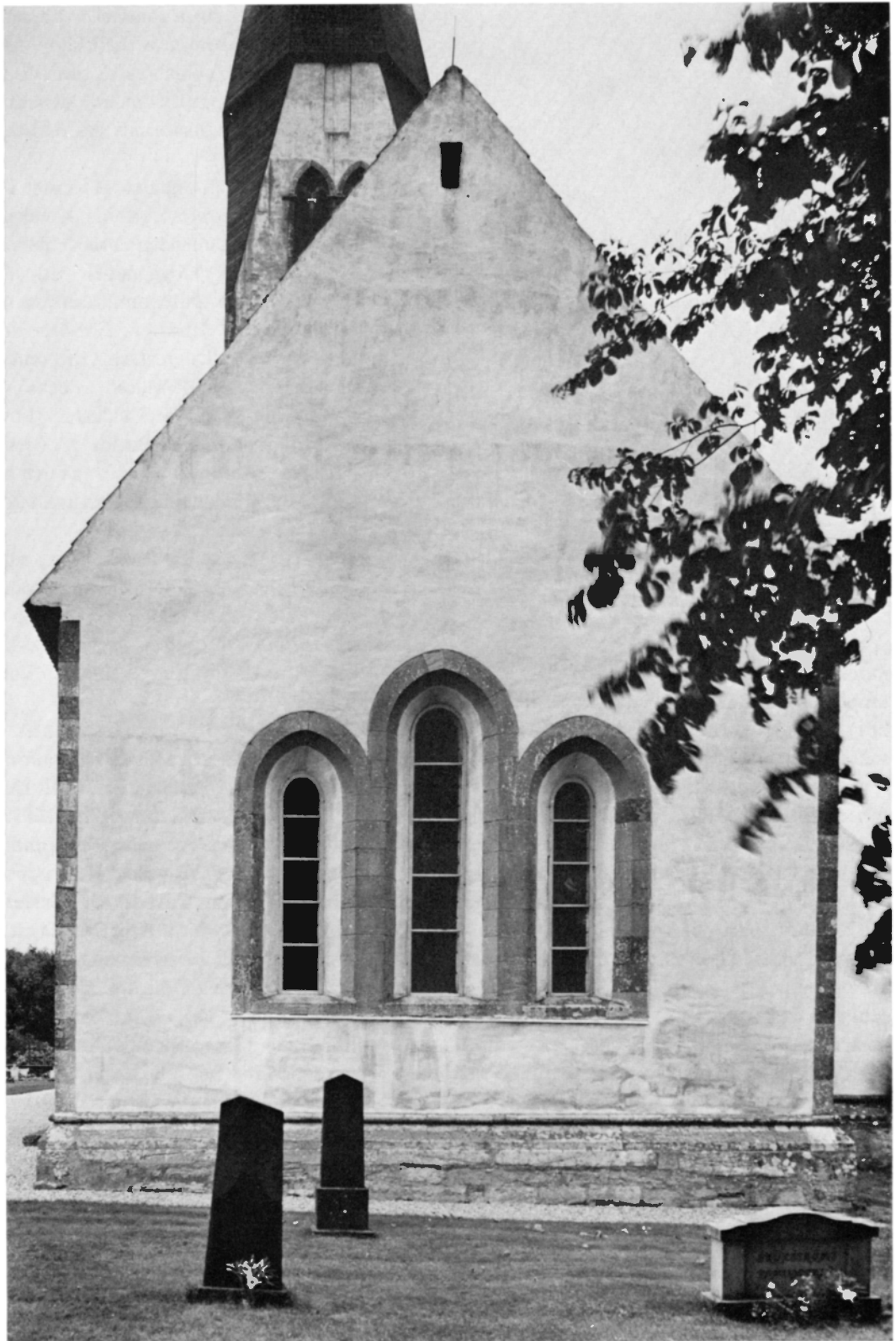

Fig 426. Munkhuvud av sandsten i nedre södra korfönstrets östra innersmyg, troligen senmedeltida. Foto 1970.

Head of monk, sandstone, in the E splay of the lower S window of chancel, probably late medieval.

moderna glasmålningar. Det andra är ett litet rektangulärt fönster med utvändig omfattning av huggen kalksten från 1913. I den inre smygen, som saknar huggen omfattning, är ett huvud av sandsten inmurat. Det är målat i vitt, rött och svart. Håret är tonsurklippt, vilket torde innebära att det är en munk som framställs (fig 426). Kring detta munkhuvud, som på ett så ovanligt sätt är infogat i en fönstersmyg, har folktron spunnit sina sägner. Man har bl a trott, att på den plats som munken fixerar med ögonen skall ligga en stor skatt. Hilffeling beskriver huvudet på följande sätt:¹⁴ »ett Munke Hufwud insatt af sten, målat i Naturlige färgor, som med stora öppnade ögon och lika som talande stirrande på et å Norra wäggen warande skåp med Järndörr ...» Fönstrets utformning tyder på att det är förstorat. Möjligen skedde detta när den stora altaruppsatsen tillkom på 1690-talet, då man kan ha ansett att koret behövde mera ljus. Det kan ursprungligen ha tjänstgjort som hagioskop.¹⁵

Långhuset har tre stora fönster, ett stort i södra muren, samt två höga men smala på norra sidan. Samtliga fönster är spetsbågiga samt har in- och utvändiga omfattningar av huggen kalksten och

sandsten. Det stora fönstret i södra muren är delat genom en mittpost av kalksten¹⁶ (den nuvarande från 1913) och bildar på så sätt två smala spetsbågiga fönster upptill förenade genom en rundbåge. Färgat ornerat glas insatt vid restaureringen 1913–15.

Tornet har ett enda stort fönster i västra muren. Det har två yttre omfattningar, vilket beror på den kraftiga kringmurning tornet blev föremål för i samband med påbyggnaden vid 1300-talets mitt (fig 427). Den äldre omfattningen är av kalksten med inslag av sandsten. Fönstret delas genom en mittpost av kalksten. Den yttre omfattningen, i liv med den nuvarande muren, är också spetsbågig med omfattning av huggen kalksten. Fönstret avslutas nedåt i en stor utskjutande profilerad solbänk av kalksten, ett utmärkande drag i den arkitektur, som tornpåbyggnaden tillhör. Fönstret har målat, ornerat glas från 1913.

Sakristian har två små fönster, ett i östra muren och ett i västra, båda med omfattningar av huggen sten. Den västra dageröppningen är rektangulär, medan den östra är spetsbågig. Det östra fönstrets yttre omfattning av huggen kalksten, tillkom troligen 1913.

Av kyrkans arkivalier framgår att fönstren i kyrkan nästan årligen krävde reparation. Enligt räkenskaperna fick glasmästaren betalt för »5 runda och 1 långt fönster i Sacerstigen» 1683. På 1700-talet fanns en man i socknen som kunde laga kyrkans fönster. I räkenskaperna 1721 upptas följande utgift: »Til Jören Davede för fönster i Sacristigan, som han delss giordt nya, delss lagat upp.» År 1722 meddelas: »Til Jören Davide, för ett Kiörckiofönster på östra gaflen uti den mellersta fönsterranden, som han giort heelt nytt.» Senare under samma århundrade finns följande anteckning i räkenskaperna: »1768 fick Hesseldag glas til 5 små fenster rutor», senare samma år meddelas: »... med klockaren i Eke betalt til Anders Spenarfwe i Hafdhem för 3 nya kyrkio fenster» samt »til klockaren i Eke för det han bar fenstren ifrån Hafdhem til Rone».

Tornet

Tornets nedre inre delar, med portal och fönster, är äldre än de övre och samtida med kor och långhus, således från omkr 1300. slut. I interiören för-

enas tornet med långhuset genom en vid, spetsig båge med profilerade anfangslistor av kalksten. Bågens nedersta stenar är av granit, ett material som är ytterligt ovanligt i Gotlandskyrkorna. Denna förstärkning insattes 1878.

Uppgången till tornets övre våningar sker genom en trappa i norra tornmuren med ingång i långhusets sydvästra hörn. Denna har omfattning av huggen kalksten samt dörr av stående furubränder med svartmålad, ornamentalt utformade järnbeslag. Dörren tillkom i samband med restaureringen 1913–15. Murtrappan är rak, uppförd huvudsakligen av sandsten; den svänger i det sydvästra hörnet och mynnar i tornets första övervåning. Trappan upplyses dels av ett smalt rektangulärt fönster mot ringkammaren, dels av en ljusglugg mot söder i övre delen. Trappan täcks huvudsakligen av sandstensblock, av vilka några i dess nedre del är skråkantade, troligen återanvända sockelstenar (fig 428), samt ett block med hålkäl, som ursprungligen kan ha tjänstgjort som altarskiva i den romanska kyrkan.

Tornets första övervåning bildar ett ganska stort rum, vars väggar är putsade och vitkalkade. I rummets mitt ses ringkammarens uppskjutande valvkupe, nu övermurad med cement. En lagning utfördes troligen 1768 då Mårten Besan fick betalt »för fyra dagars arbete på et Kyrkiowalf, som war krossadt wid nya tornbygningen» (räk). I östra muren finns en stor rundbågig öppning, som igenmurats troligen redan på medeltiden. I dess nedre del har en rektangulär öppning mot långhusets vind upptagits. Den stängs med en enkel omålad trädörr.

En öppning i denna vånings norra mur leder ut till tornets sidogallerier, som tillkom vid tornets påbyggnad vid 1300-talets mitt. De är placerade på norra, västra och södra sidorna. Gallerierna täcks med pulpettak av vattrandade, tjärade bränder. Gallerierna öppnar sig åt de tre väderstrecken genom tre spetsiga bågar med omfattning av huggen kalksten (fig 429). Varje båge delas genom en kolonnett med knoppkapitäl, som uppbär en genombruten stenplatta med trepassbågar etc. Galleriernas kolonnetter och kapitäl hade till stor del bortfallit vid 1900-talets början. Det blev därför nödvändigt att vid den omfattande restaureringen 1913–15 förnya ganska många. Några är dock ursprungliga, bl a de två östra på södra sidan (fig 429).

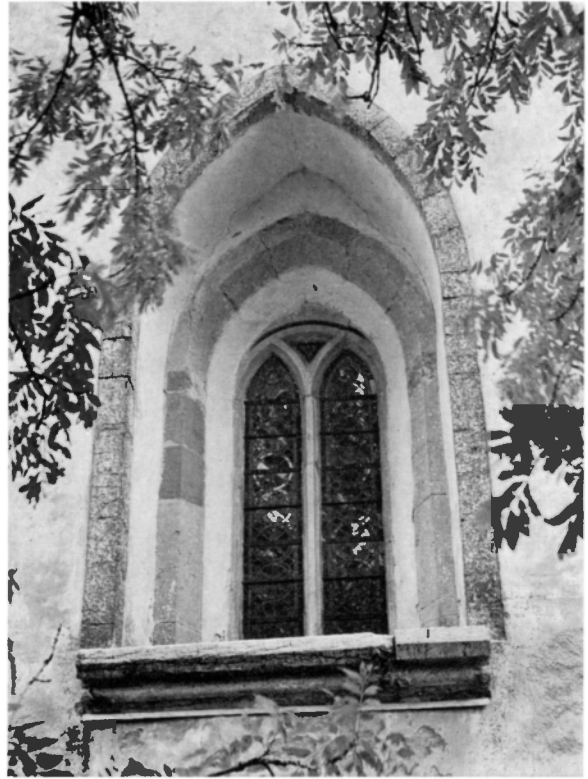
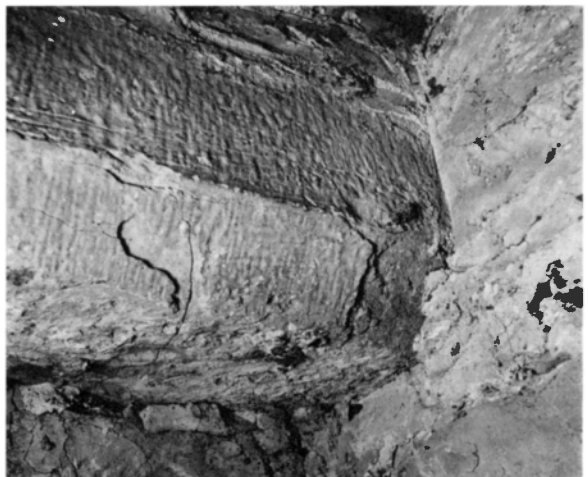

Fig 427. Tornets västra fönster med dubbla omfattningar. Märk den utskjutande profilerade solbänken av kalksten. Foto 1970.

Window of tower with double surrounds. Note the projecting profiled limestone sun bench.

Fig 428. Överliggare av sandsten i torntrappan, troligen ursprungligen sockelsten i den rivna romanska kyrkan. Foto 1972.

Sandstone lintel in tower staircase, probably originally part of the plinth of the demolished Romanesque church.

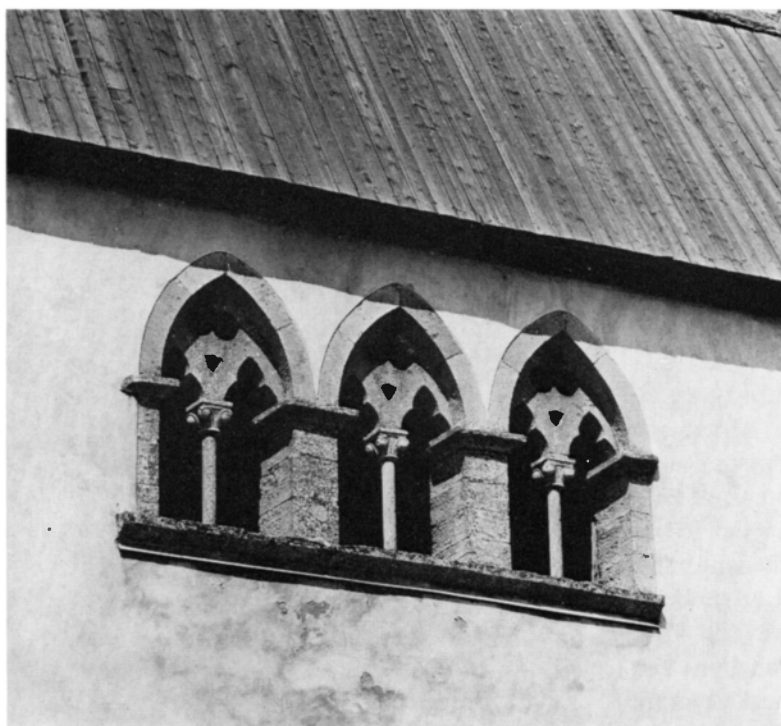

Fig 429. Tornets södra galleri med omfattningar av kalksten, 1300-talets mitt. Foto 1970.

S gallery of tower, with surrounds of limestone, mid-14th century.

Fig 430. Tornets andra övervåning, västra muren med rundbågig öppning, troligen för intag av varor. Foto 1970.

Second storey of tower, the W wall with round-headed opening, probably to admit goods.

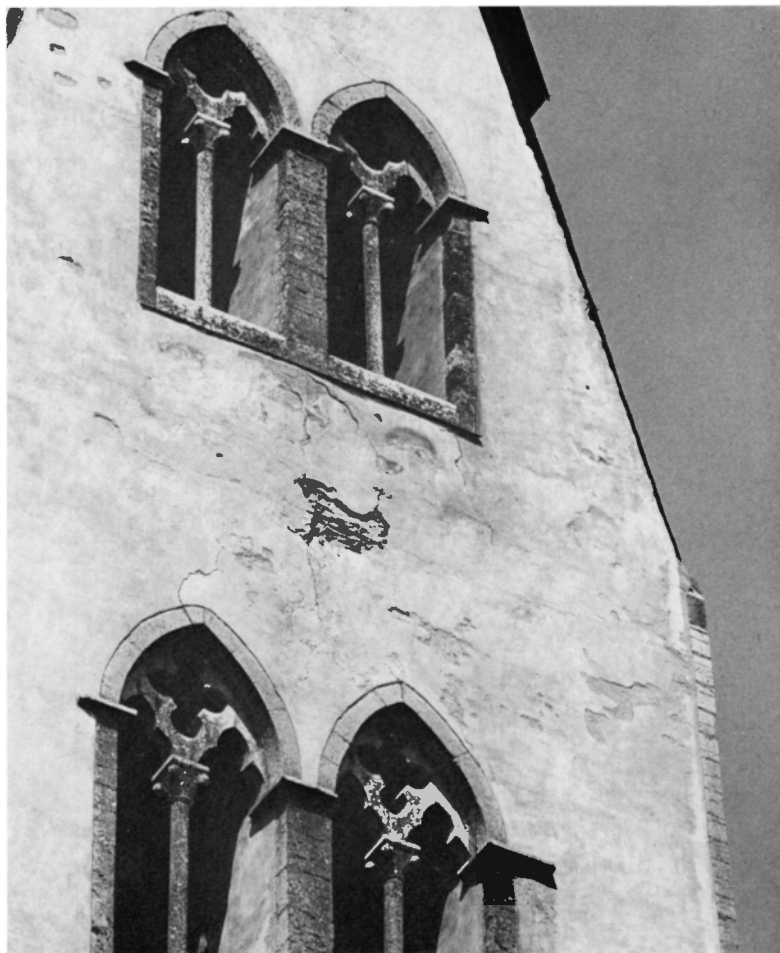
Galleriernas tak, som i arkivalierna kallas tornets »Kappor», har på grund av sitt utsatta läge ofta måst utbytas eller lagas. De reparerades tex 1773, men var redan 1781 så medfarna att de åter måste lagas (räk).

Från denna våning kommer man på stege och trappa till tornets andra övervåning. Några bevarade bärbjälkar i detta våningsplan tyder på att detta rum kan ha använts som magasin. Även en stor öppning i västra muren, nu stängd med en tjärad dörr, ger belägg för detta antagande (fig 430). Den har säkerligen ursprungligen tjänstgjort som intag för säd och andra varor. Många gotländska kyrktorn har varit inrättade på detta sätt (jfr t ex Etelhem, SvK Go V, s 109, Stånga, SvK Go VI, s 111). I detta våningsplan finns även i östra muren högt upp en nu igenmurad öppning (fig 402), troligen en ljudglugg.

Trappa av trä för upp till tredje övervåningen, tornets klockvåning, där kyrkans båda klockor är placerade. I alla fyra väderstrecken finns här höga kopplade ljudöppningar (fig 431) som tillhör tornets påbyggnad vid 1300-talets mitt. De undre vå-

Fig 431. Tornets översta våningar, södra fasaden, med ljudöppningar, 1300-talets mitt. Foto 1970.

Top storey of tower, S front, with sound holes. Mid-14th century.

ningarna tillhörde det äldre tornet från 1200-talets slut. Troligen revs det äldre tornets övre delar ned till denna våning för att möjliggöra uppförandet av de höga ljudöppningarna, som var och en delas genom en smäcker kolonnett av kalksten. Kolonnetten uppbär ett knoppkapitäl samt ett rikt utformat masverk, ömsom i form av trepass, ömsom fyrpass, allt i kalksten. Alla kolonnetter och kapitäl samt en del av masverken nyhöggs vid restaureringen 1913–15. Man hade från Överintendentämbetets sida föreslagit att man skulle avstå från rekonstruktion av kapitäl och baser, men detta avvisades av församlingen, som menade att man med stor säkerhet kunde utföra rekonstruktionerna med förebilder från tornen i Stånga och Dalhem, uppförda av samma byggnadshytta (se bilaga). Församlingens förslag genomfördes.

Även nästa våning, den fjärde övervåningen, som nås med stega har kopplade ljudöppningar i varje väderstreck. De är också utformade som de nyss beskrivna, men är ej fullt så höga (fig 432). Kolonnetter och kapitäl nyhöggs vid restaureringen 1913–15.

Den femte övervåningen, som är tornets översta våning, har av allt att döma även den haft enkla öppningar i alla väderstreck. Dessa har igenmurats under senare tid, troligen efter en åskeld 1676, vilken skadade tornets murverk. De rektangulära, igenmurade öppningarna är synliga utvändigt (fig 432). Vid jämförelse med tornet i Stånga, uppfört vid samma tid, framgår att detta torn har en hög och smal ljudöppning på motsvarande plats. Stångatornet är ca 1 m högre vad murverket beträffar. Det är mycket troligt att tornet i Rone haft samma höjd och då

Fig 432. Tornets översta våningar, västra fasaden, 1300-talets mitt. Foto 1970.

Upper storeys of tower, W front; mid-14th century.

Fig 433. Sakristian från nordost. Märk att socklarna på kor, sakristia och långhus är lika höga. Omkr 1300. Foto 1970.

Vestry from NE. Note that the plinths of the chancel, vestry and nave are the same height. Ca 1300.

Fig 434. Korets norra vägg med in-
gång till sakristian. Omfattning av
huggen kalksten. Foto 1970.

*N wall of chancel with entrance to
vestry; the surround is of tooled lime-
stone.*

Fig 435. Interiör av sakristian mot
norr. I norra muren den ovanliga
portalens inre omfattning. Foto 1972.

*Interior of vestry looking N. In the N
wall is the inner surround of the unusual
portal.*

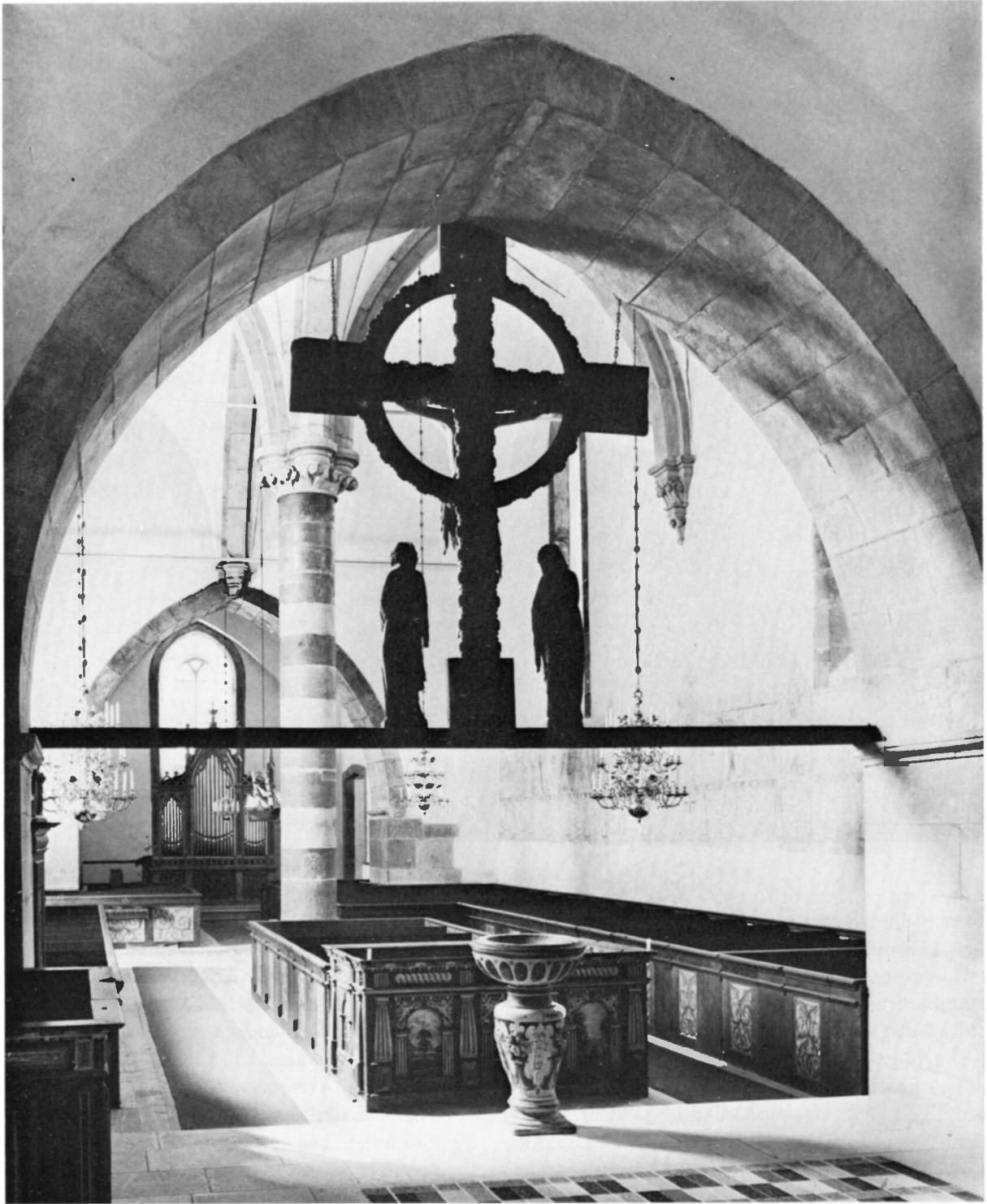

Fig 436. Interiör mot väster före restaureringen 1913–15.
Foto Alfred Heales 1884–85.

Interior looking W before the restoration of 1913–15.

Fig 437. Interiör mot väster. Foto 1970.

Interior looking W.

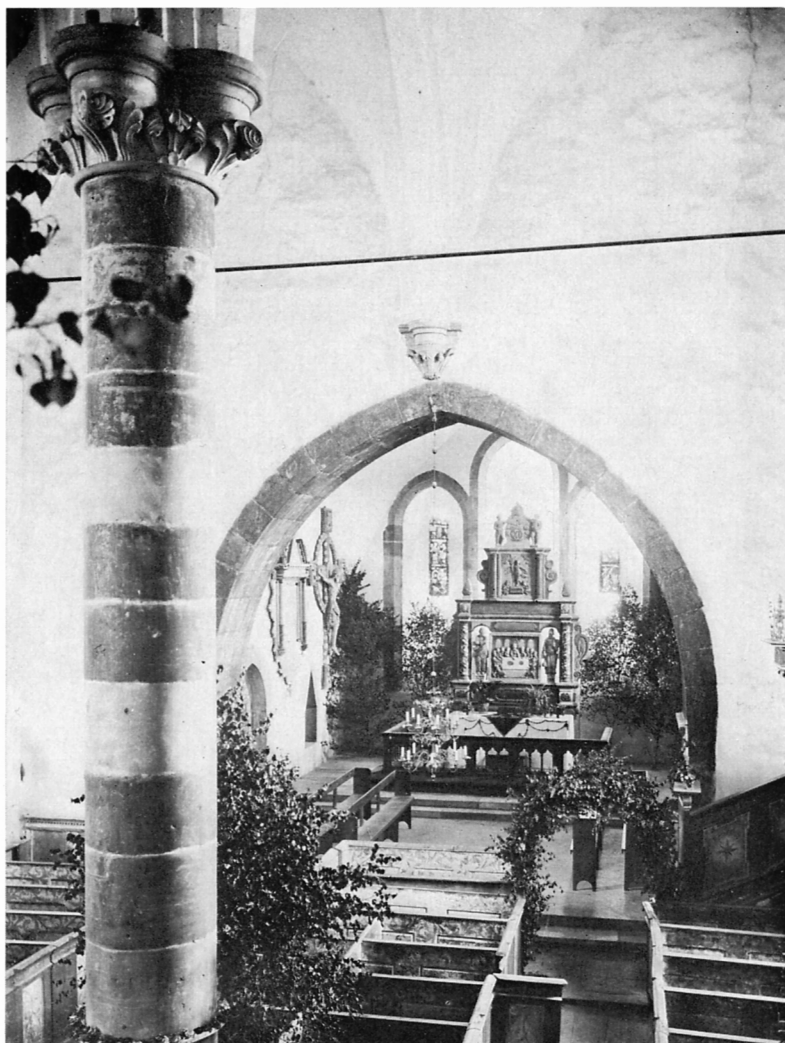

Fig 438. Interiör mot öster före restaureringen 1913–15. Foto ATA.

Interior looking E before the restoration of 1913–15.

även en ljudglugg av samma utformning som den översta öppningen i Stångatornet (ovan fig 95). Några verkstycken av rödaktig kalksten, som nu är inmurade i tornets översta partier har säkerligen ursprungligen hört till de ljudöppningar som demolerades 1676.

Den höga tornspiran, som gör Rone till Gotlands högsta landskyrkokotorn, är åttkantig och har i hörnen dragits ned till femte våningens golvplan i spetsiga tvådelade kappor. Spiran består av en kraftig bjälkkonstruktion (fig 400), som täcks av tjärade bräder. Den avslutas uppåt i en hjärtstock, som kröns av en flöjel.

Spirans nuvarande form är troligen i stort sett densamma som den ursprungliga. Den har också

många motsvarigheter på den gotländska landsbygden (jfr t ex Stånga, Dalhem, Tingstäde, Öja).¹⁸

Spiran, som utan tvivel är kyrkobyggnadens mest sårbara del, har naturligtvis ombyggtts och reparerats åtskilliga gånger under århundradenas lopp. År 1676 blev spiran svårt skadad och delvis avbränd vid ett åsknedslag. Även själva tornmuren skadades vid detta tillfälle. Det är därför troligt att sänkningen av tornmuren och igenmurningen av de översta ljudöppningarna utfördes efter denna olycka. Reparationen gjordes inte förrän sommaren 1678 under ledning av en Olof Magnuse (räk). Under hela förra delen av 1700-talet talas ofta i räkenskaperna om reparationer av tornet. Till sist blev man

tvungen att göra en total ombyggnad. Efter långa diskussioner i kyrkoråd och stämma kom tornbygget äntligen till stånd sommaren 1765. Bygget stod under ledning av den tidens mest anlitade tornbyggare på Gotland, Johan Mårtensson från Suderbys i Gothem. Den höga hjärtstocken av ek höggs vid Änggårde i socknen (räk).

År 1830 hade socknen åter problem med tornet. Denna gång gällde det dock främst »stentornet». Detta framgår bl a av stämmoprotokollen: »Som Pastor förnummit det flera stenar som oftast nedföllu från Tornet och Kyrkiowärddarne äfven som Tornbyggaren Lindström vid anställd syn derpå försäkrat, det flera stenar uti klockhålen, äfvensom de der befintliga stempelare hotade nedfalla föredrogs nu detta förhållande Socknemännen, som enhälligt beslöto det reparation å Tornet med det allra första skulle företagas.» Det tycks dock ha dröjt med reparationen. Påföljande år, 1831, anmodade pastor åter sockenborna att ta itu med reparationsarbetena, denna gång i mera drastiska ordalag: »... förelade dem nödvändigheten af en snar reparation, med önskan det de ville yttra sig antingen de i våhr ville densamma företaga, eller ikläda sig ansvar för de vådliga händelser, som genom dess längre uppskjutande till äfventyrs kunna blifva en följd». En större reparation genomfördes dock först vid restaureringen 1913–15.

Sakristian

Sakristian på korets norra sida är av allt att döma samtidig med koret, alltså från 1200-talets slut. Den är liksom övriga byggnadsdelar uppförd av kalksten och sandsten, putsad och vitkalkad samt har hörnkedjor av huggen sandsten. Den höga sockeln, rundstav över skråkant (fig 401), ligger i förband med korets sockel. Den har lagats på norra sidan genom insättning av två nya skråkantade kalkstensblock. Detta skedde samtidigt med lagningen av portaler och socklar på södra sidan i samband med restaureringen 1954–55. Den ovanliga sakristieportalen på norra sidan har beskrivits under ingångar (ovan). Yttertakets är ett pulpettak med lutning åt norr. Det täcks av tegel på tät bördning (se även yttertak). Invändigt är sakristian putsad och vitkalkad. Den täcks av ett kryssvalv, vilket av allt att döma tillkommit i omedelbar anslutning till sakristians upp-

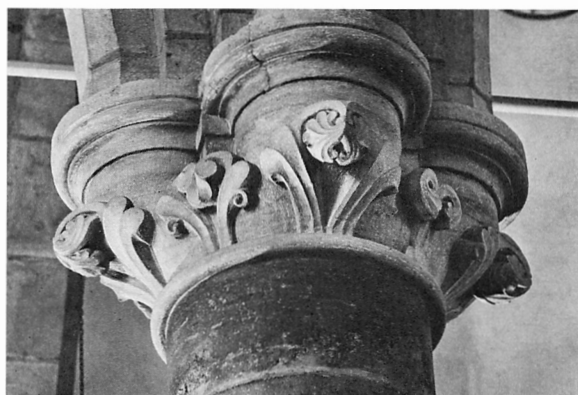

Fig 439. Långhuskolonns kapitäl av grå kalksten med huggen växtornamentik, omkr 1300. Foto 1970.

Capital of nave column; grey limestone with carved plant ornamentation, ca 1300.

förande. Ingången från koret (fig 434) har spetsbågig yttre omfattning av huggen kalksten. På de inre posterna vilar ett trepassformigt konturerat tympanon. Dörr av stående furubräder, brunbetsad samt med beslag av svartmålat smidesjärn, tillkommen troligen vid restaureringen 1913–15.

Golvet består av breda furubräder, inlagda vid restaureringen 1954–55. År 1803 reparerades sakristian, vilket troligen främst berodde på en stöld av kyrkans silver föregående år. I ett visitationsprotokoll från 1802 kan man läsa följande: »Sacristigan bör förses med eldstad, så väl till Kyrkoskrudens bättre förvarande som ock att barnen där vintertiden kunna läsa för skolmästaren, och undvika köldens stränghet i kyrkan; äfven skulle til tjufvars utestängande Sacristigans fönster med järn galler förses.» Någon eldstad kom inte till stånd i sakristian vid detta tillfälle, däremot fick fönstren järngaller.

Yttertak

Samtliga yttertak, med undantag för tornets gallerier och spira som täcks av bräder, är belagda med tegel. Detta är dock en relativt sen företeelse. Ursprungligen var säkerligen alla tak täckta med bräder eller spån. De bevarade arkivalierna från 1600-talet och 1700-talet bekräftar att man vid denna tid täckte alla tak med bräder. Vid en visitation 1765 uttalade biskopen en önskan om att för-

Fig 440. Hörnprydnad, lejon, detalj av långhuskolonnens bas, omkr 1300. Foto 1964.

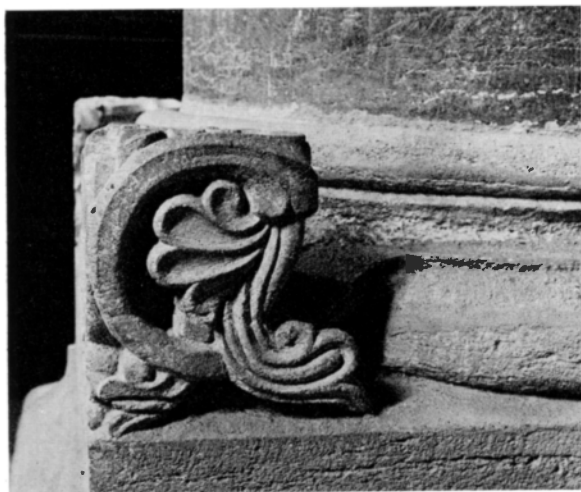
Corner ornament, a lion, detail of base of nave column, ca 1300.

samlingen »ville ware omtänkte, att i stället för bräder täcka sin Kyrka med Tegel». Detta betingades av en allmän strävan att i görligaste mån spara på virket, vilket även innebar att man försökte ersätta kyrkogårdsplanken av trä med mur av sten.¹⁹

Det skulle dock dröja innan man i Rone beslöt att helt övergå till det betydligt dyrare taktäckningsmaterialet. 1797 inköptes tegel, som troligen

Fig 441. Huggen växtornamentik på långhuskolonnens bas. Foto 1972.

Carved plant ornamentation on base of nave column.

lades på kortaket (räk). 1807–08 anskaffades enligt räkenskaperna 5913 tegelpannor. Det var dock först 1817–18 som alla kyrkans tak försågs med tegel, vilket sedan har behållits. Senaste större takomläggning företogs 1936 samt i samband med restaureringen 1954–55.

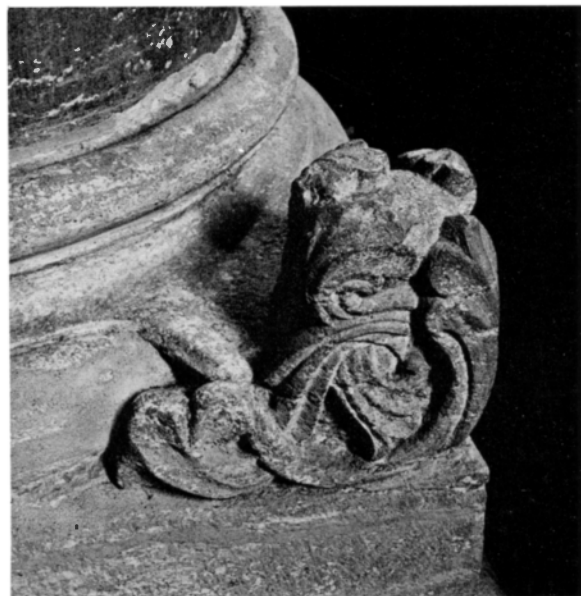
Takstolarna över långhuset och koret består av kraftiga bilade bjälkar. Även om konstruktionen är ålderdomlig är den ej ursprunglig utan har förnyats vid flera tillfällen, varvid man dock bibehållit både en del av det äldre materialet och konstruktionsprinciperna. 1682 skedde enligt räkenskaperna en stor takomläggning och det är tänkbart att även takstolarna delvis förnyades vid detta tillfälle. Åren 1817–19 företogs en omfattande reparation av takstolarna i samband med att man övergick från bräder till tegel som taktäckningsmaterial. Det är sannolikt vid detta tillfälle som taken sänktes till sin nuvarande nivå, och således fick en betydligt trubbigare vinkel än den ursprungliga.

Interiör

Kyrkans interiör kännetecknas främst av den varma färgsättningen på väggar och inredning samt av den

Fig 442. Huggen växtornamentik på långhuskolonnens bas. Foto 1972.

Carved plant ornamentation on base of nave column.

dämpade belysningen förorsakad av relativt små ljusinsläpp och målade fönsterglas.

Om man träder in i kyrkan genom huvudingången, långhusets södra portal, lägger man först märke till den slanka höga mittkolonnen, som bär upp de fyra valv som täcker långhuset. I väster ser man tornbågen och ringkammaren och i öster triumfbågen med dess dominerande kalvariegrupp, som avskiljer långhuset från koret.

Bågar

Tornbågen (fig 436) är vid och spetsbågig samt har omfattning av fint huggna kalkstensblock. Anfangslisterna, som är placerade ca 240 cm ovanför golvnivån, utgörs av profilerade kalkstensblock. Nedanför listerna består omfattningen av stora granitblock, vilka insattes 1878 för att förstärka »Tornpelarne». Samtidigt insattes ett järnankare i långhusets västra del för att ge stadga åt yttermurarna (st prot). Triumfbågen, som är spetsbågig och lika vid som tornbågen, har även den omfattning av huggen kalksten. Anfangslisterna, ca 250 cm över golvnivån, är rikt profilerade (fig 436). På dessa vilar triumfkrucifixets trabes, en nyuppställning från restaureringen 1913–15, som säkerligen går tillbaka på en ursprunglig anordning.²⁰

Bågarna, även valvens gördelbågar, var en tid vitkalkade och senare bestrukna med olja för att ge en önskad färg effekt. Vid en visitation 1897 anmärktes: »Då kyrkans pelare, triumfbåge och fönsteromfattningar för flera år tillbaka, befriades från i dem anbragt kalkstrykning, hade de samma i stället blifvit indränkta med olja, hvarigenom den huggna stenen förorsakats en vanprydnad som i följd av oljans inträngande i stenen ansågs numera icke kunna aflägsnas.» Spår efter denna oljetrykning är fortfarande skönjbara på bågar och omfattningar.²¹

Valv

Alla kyrkobyggnadens rum, kor, långhus, ringkammare och sakristia, är täckta av kupiga kryssvalv uppförda av kalkstensflis. Koret täcks av ett ribblöst kryssvalv, domikalliknande, i svicklarna spår efter skälbräderna. Valvet har av allt att döma tillkommit i samband med korets uppförande vid 1200-talets slut, då det också försågs med ornamental målning (se nedan kalkmålningar).²²

Långhuset täcks av fyra kryssvalv vilande på en mittkolonn. Valvens transversaler är insänkta. Kolonnens skaft är uppbyggt av grå och röd kalksten i medvetet kontrastrikt spel. Basen består av två kvadratiske bottenplattor, av vilka den övre i hörnen är prydd med huggna upphöjda ornament (fig 441), i tre hörn växtornament, i det fjärde (sydvästra) ett stiliserat lejon med lång svans avslutad i palmett (fig 440). Detta hörn är av okänd anledning skadat genom vittring. Möjligen var det en tid placerat utomhus innan det kunde infogas på sin nuvarande plats. Kolonnen avslutas uppåt med ett rikt utformat kapitäl av grå kalksten med huggen bladornamentik (fig 439), som har stora överensstämmelser med den ornamentik som förekommer i portalernas kapitälband.

Valvkvadraterna uppdelas genom kraftiga profilerade gördelbågar av huggen kalksten. Vid murarna avslutas bågarna i alla väderstreck i konsoler av kalksten ornerade med huggna bladornament av samma karaktär som ornamentiken på kapitälet (fig 443–446). I samband härmed bör påpekas att den huggna ornamentik som återfinns i alla kyrkans byggnadsdelar, således även i tornet och sakristian, synes utgången ur en och samma verkstad, vilket bör innebära att kyrkobyggnaden, med undantag för tornets övre delar, uppförts i ett sammanhang under gemensam ledning (se kyrkans byggnadshistoria).

Ringkammaren täcks av ett ribblöst kryssvalv med klart markerade transversaler. I motsats till de övriga valven har det sköldbågar. Det tillkom sannolikt vid tornets påbyggnad omkr 1350. Valvet lagades 1768 sedan det »krossats» i samband med att spiran förnyades (se tornet ovan).

Golv

Kyrkans golv är av olika material. Korgolvet består av slipade kalkstenshällar samt gravstenar. Golvet i östra delen vid högaltaret höjer sig två trappsteg över det övriga korgolvet. Detta golv inlades vid restaureringen 1954–55. I det övriga kyrkorummet består golven av bräder.

Redan på 1700-talet väcktes frågan om man skulle ersätta brädgolvet med golv av sten. I ett visitationsprotokoll 1765 kan man läsa: »Jämväl före stältes Kyrkowardarna om icke golfwet uti Kyrkan kunde läggas med flisor sådana som wi här på landet

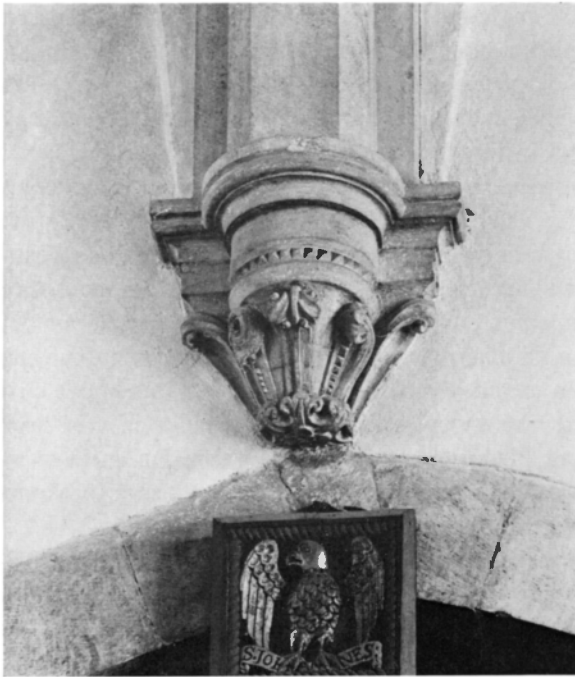

Fig 443. Långhusets östra konsol av grå kalksten med huggen växtornamentik, omkr 1300. Foto 1970.

E bracket of nave, grey limestone with carved plant ornamentation, ca 1300.

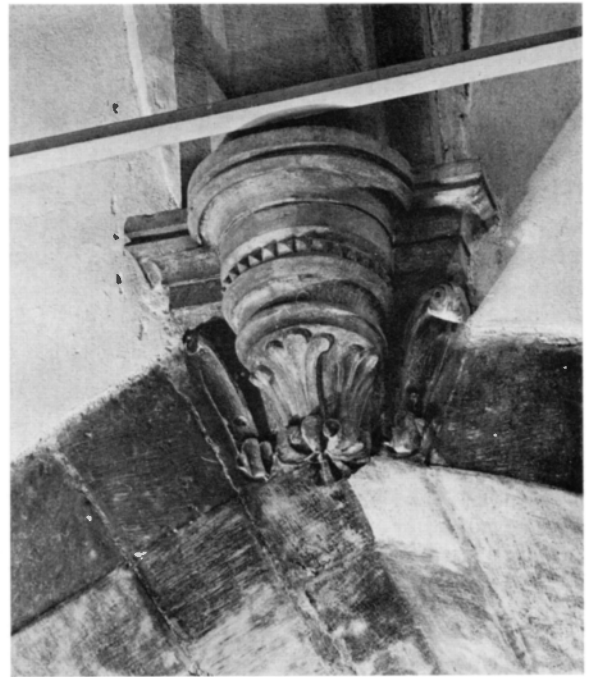
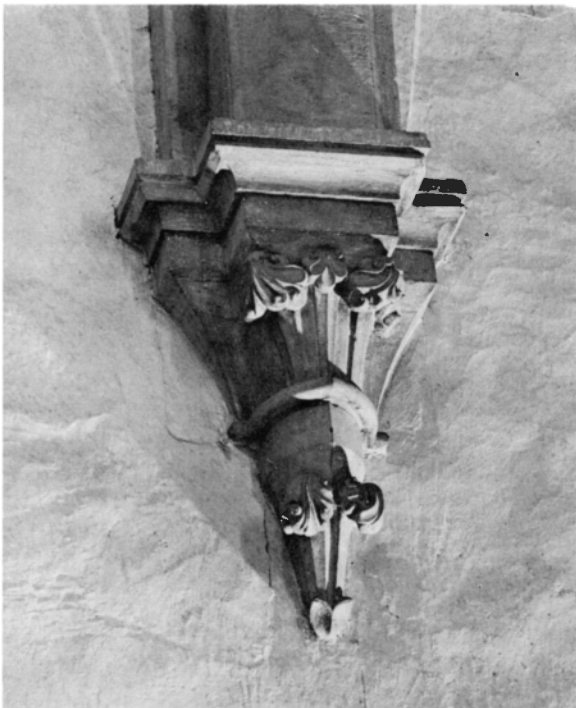

Fig 444. Långhusets västra konsol. Foto 1970.

W bracket of nave.

hafwa, hwilket ej allenast skulle wara waractigare ock prydeligare, utan ock tjena till besparing både af skogar och kostnad för Kyrkan i framtiden» (jfr not 19). Man höll dock fast vid det gamla och använde även i fortsättningen bräder till golvläggning. År 1829 skulle man enligt stämmoprotokoll inlägga nytt trägolv i långhuset: »Sochnemännen bifalla att nytt golv skall inläggas i gångarna och uti choret sålunda, at det gamla golvet icke rubbas, utan tjenar till underlägen för det nya, hwilket, då det gamla är inlagt längst efter detsamma och skall derved observeras, at gångarna och choret komma i samma plan hvar före graf-hvalf, som i choret äro liggande, förblifva i sitt nuvarande läge och af det nya golvet betäckas.»

År 1884 omlades åter en stor del av kyrkans golv och 1915 inlades nytt golv i sakristian, brädgolv ovanpå ett nyinlagt cementgolv (vis prot).

Fig 445. Långhusets södra konsol. Foto 1970.

S bracket of nave.

Nischer

I koret finns två likartat utformade mot varandra ställda nischer, en i södra muren och en i norra. De avslutas båda uppåt i en spetsig triangelbåge och är helt klädda med stenplattor, den södra med kalksten, den norra med sandsten. I den södra nischens bottenplatta finns en fyrpassformad piscina med 27 cm diameter (fig 447). Mått: Södra nischen, höjd 140, bredd 77, djup 70 cm. Norra nischen, höjd 150, bredd 80, djup 70 cm. Den norra nischen har förmodligen ursprungligen tjänstgjort som sakraments-skåp (fig 448). Vid en visitation 1694 upptecknades följande om dessa nischer: »2 st: Skååp uti choret jemwål, det ena på södra sidan, uthi hwilcket Kyrkioness penningar förwarass, wähl beslagit med Järn, samt ock 2 Hängelååss, samt dertill nycklar. På norre sidan något beslagit, söndrigt beslag med ett gammalt lååss.»

I sakristian finns fyra mindre nischer, två i östra muren, en i västra samt en vid ingången till koret. Nischen i västra muren är störst och har omfattning av trä samt dörr med målad inskrift: »Petrus Bolin²³ / Pastor Loci / A° 1728.» Brun ströppelmålning samt blåmålade lister (fig 449). Mått: höjd 50, bredd 60 cm. De två nischerna i östra väggen har nästan kvadratiska öppningar utan omfattning. De kan möjligen ha tjänstgjort som förvaringsnischer i anslutning till ett altare. Mått: den norra 41 × 41, djup 50 cm, den södra: bredd 44, höjd 40, djup 47 cm. Sakristians fjärde nisch, på västra sidan i ingångens inre omfattning har även den en nästan kvadratisk öppning utan markerad omfattning. 37 × 38 cm.

Uppvärmning

Vid kyrkans restaurering 1954–55 installerades elektrisk uppvärmning med radiatorer i alla kyrkans rum samt i långhusets bänkar. Kyrkan uppvärmdes tidigare med en kamin som var placerad i långhusets nordöstra hörn (fig 437). Denna hade anskaffats i samband med restaureringen 1913–15. Före denna tidpunkt saknade kyrkan uppvärmning, vilket kunde vara nog så prövande vintertid. I ett kyrkorådsprotokoll från 1899 kan man få en uppfattning om detta: »Kyrkorådet öfverlade om nödiga åtgärders vidtagande för behöfligt skydd mot den stränga kölden om vintern i Kyrkan och fattade därvid

Fig 446. Långhusets norra konsol. Foto 1970.

N bracket of nave.

detta beslut som skulle församlingen meddelas, att det stode de manlige församlingsmedlemmarna fritt att under gudstjänsten behålla qvar hufvudbonaden på hufvudet eller använda en för det kyrkliga ändamålet avsedd kalott, samt att det äfven för hvar och en stode fritt att för fötternas skyddande mot köld använda halmskor, hvilka kunde få qvarlämnas i kyrkobänkarna för att vid behof begagnas.» Under 1800-talets senare del framhöll biskopen ofta vid visitationer nödvändigheten av att anskaffa värmekälla i kyrkan, vilket skulle medföra livligare besökta gudstjänster.

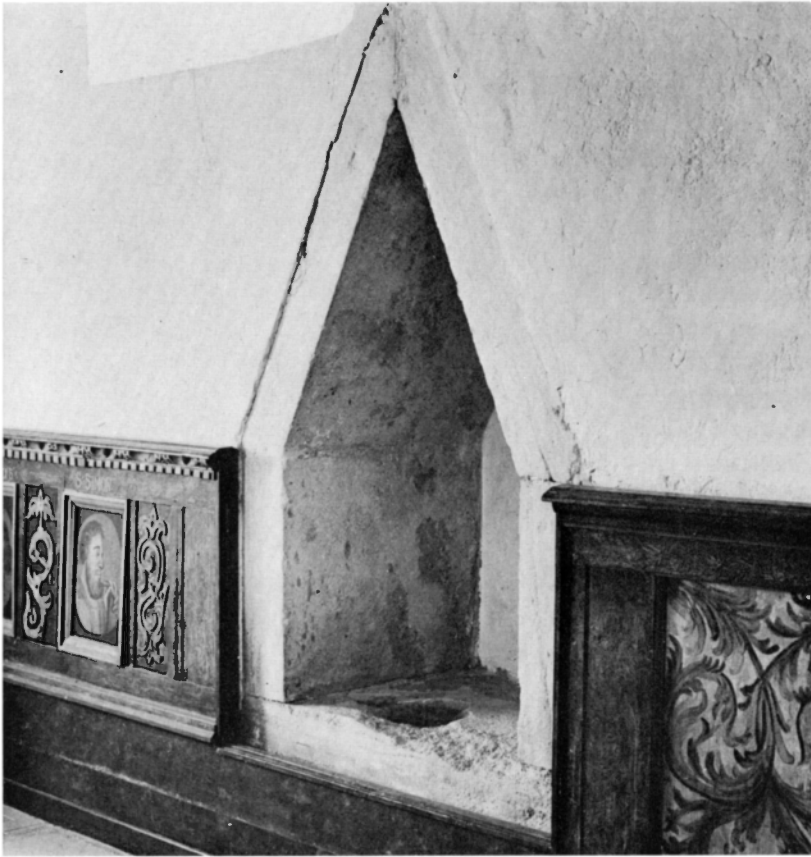

Fig 447. Nisch med piscina i korets södra mur med omfattning av kalksten. Foto 1970.

Niche with piscina in S wall of chancel with limestone surround.

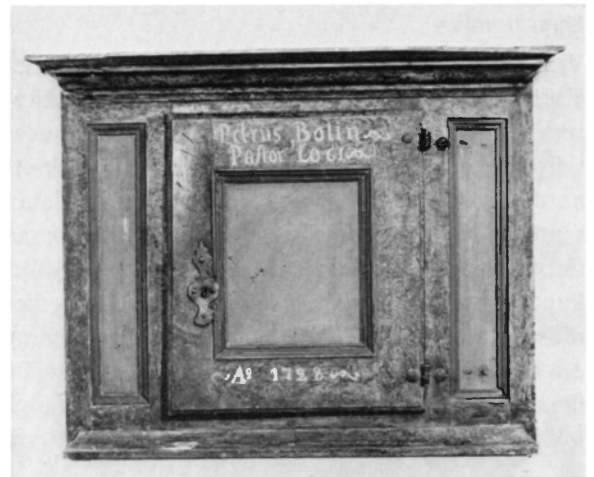
Fig 448. Nedan t v. Nisch i korets norra mur med omfattning av sandsten, ursprungligen troligen sakramentsskåp. Foto 1970.

Below left. Niche in N wall of chancel, with limestone surround, originally probably an ambry.

Fig 449. Nisch i sakristians västra mur med omfattning av trä från 1728. Foto 1970.

Niche in W wall of vestry with wooden surround dating from 1728.

Kyrkans byggnadshistoria

Rone nuvarande kyrka är en för gotlandsförhållanden relativt enhetlig anläggning från medeltiden. Den har föregåtts av en äldre romansk kyrka och ursprungligen troligen av en liten träkyrka från kristningstiden.²⁴ Eftersom någon utgrävning ej företagits i kyrkan är vår kunskap om dessa första kyrkor i Rone mycket begränsad. Av den eventuella träkyrkan finns inga spår, men vid undersökningar som företagits i andra kyrkor på ön och genom bevarade delar av träkyrkor från många gotlandssocknar kan man sluta sig till, att den första kyrkan på platsen troligen var en träkyrka.

Av den romanska stenkyrkan återstår ej heller mycket ovan jord. I högaltaret finns några reliefer inmurade, som säkerligen hört till denna kyrka (fig 472). Även de skråkantade sandstensblock som ligger som täckstenar i torntrappan (fig 428) härrör troligen från den romanska kyrkan, där de i så fall tjänstgjort som sockelstenar. Kyrkans första dopfunt, utförd av stensemästaren Hegvald²⁵ vid 1100-talets slut, nu i Statens historiska museum, hörde till denna kyrkas inventarier. Möjligen kan ett antecknat årtal för Rone, 1236, hänföras till denna kyrka.

Under 1200-talets senare hälft påbörjade församlingen en ny kyrkobyggnad, den nuvarande. Dels hade förmodligen den romanska kyrkan blivit för liten, dels ville man uppföra en ny kyrka i den nya tidens stil, gotiken. Den lilla romanska kyrkan revs och i dess ställe uppfördes kor, långhus, torn samt sakristia, synbarligen i ett sammanhang under gemensam ledning, dock med en kortare byggnadspaus mellan uppförandet av koret och långhuset.

Koret är av allt att döma den först uppförda byggnadsdelen. Detta framgår främst av ornamentiken i portalens kapitälband (fig 406, 407), som jämförd med långhusportalens huggna ornamentik visar något ålderdomligare drag. Korportalens ornamentik är främst besläktad med ornamentiken i Lärbro långhusportal (SvK Go bd II, fig 163). Sakristian vars sockel ligger i förband med korets bör ha uppförts samtidigt som detta. Den är för

gotlandsförhållanden ovanligt stor och har i norra muren en ursprunglig portal med rikt ornerade detaljer (fig 421). Man frågar sig vilken funktion denna sakristieingång kan ha haft. Sakristierna brukar eljest ej ha någon direkt förbindelse med kyrkogården. Där sådan förekommer brukar den vara sekundärt upptagen eller också är sakristian av sent datum. Möjligen kan den ha kommit till användning vid processioner eller liknande medeltida förrättningar. Rone kan ha haft betydelse som vallfartskyrka på grund av en här förvarad helig relik eller helig grav. Härvid skulle de vallfärdandes processioner ha letts genom korportalen förbi sanctuariet med högaltaret och fortsatt genom sakristian ut på kyrkogården. I grannkyrkan Lau finns på liknande sätt två mot varandra ställda portaler i korets södra och norra murar. Det ligger nära till hands att förmoda ett samband härvidlag. Detta skulle också förklara de båda kyrkornas stora dimensioner. Lau är Gotlands största landskyrka och Rone hör till de största med öns högsta torn. Det lilla fönstret i södra kormuren i Rone kan ursprungligen ha tjänstgjort som hagioskop (jfr not 15), så att även de exkommunicerade bereddes möjlighet att se altaret och ev relik.^{25a}

Något längre avbrott i byggnadsverksamheten sedan koret och sakristian färdigställdes blev det troligen inte. Det höga tvåskeppiga långhuset med dess fyra valv uppburna av den smäckra mittkolonnen uppfördes ganska snart intill det nybyggda koret, troligen av samma byggnadshyttä. Den omsorgsfullt huggna växtornamentiken i portaler, kapitäl och konsoler tyder på detta. Det är en ganska enhetlig stil i denna stenhuggarkonst med rötter i Englands och Västtysklands katedralkonst, möjligen förmedlad över Linköping, som ju vid denna tid var Gotlands stiftsstad och därför säkerligen hade ett visst inflytande på den gotländska kyrkonkonsten. Gotland hade dock även mycket livliga direkta förbindelser med de nordtyska hansastäderna, varför man lika gärna kan anta att stilinflytandet kan ha kommit härifrån.²⁶

Även tornets nedre del med en nordportal (fig 414), som har enklare ornamentala utstyrelser men i stilhänseende uppvisar stora överensstämmelser med ornamentiken i de övriga portalerna, tillkom i detta byggnadsskede omkr 1300. Det kom dock ej att fullbordas till sin tilltänkta höjd, varför det påbyggdes kraftigt betydligt senare, nämligen vid 1300-talets mitt.

Sedan valven slagits försågs väggar och valv med ornamentala kalkmålningar (fig 450–454). I fönstren i koret samt troligen även i långhuset insattes glasmålningar av en mästare som varit verksam även i Lojsta och Sjonhems kyrkor. Dessa glasmålningar är helt romanska till sin karaktär och kan ursprungligen ha varit utförda för den lilla romanska kyrka som föregått den nuvarande (se närmare härom under Glasmålningar).

Vid 1300-talets mitt erhöll tornet en kraftig påbyggnad, troligen fullbordad 1345 då den ännu bevarade klockan göts. För att kunna mottaga den stora tyngden kringmurades det äldre tornets nedre delar. Fönstret i väster och portalen på norra sidan utsparades härvid och försågs med nya yttre omfattningar. Murarna blev på detta sätt mycket breda (ca 3 m). I den övre delen av kringbyggnaden tillkom gallerier med spetsbågiga öppningar i söder, väster och norr. I södra muren inlades en lång murtrappa som svänger om hörn i sydväst och mynnar i tornets första övervåning. Ljudöppningarna i de övre våningarna gjordes mycket höga och stora, två kopplade i varje väderstreck i två våningar, samt troligen en åt varje håll i en tredje våning. De sistnämnda är nu igenmurade, vilket skedde 1678 efter en åskeld som även skadade murverket.

Den byggnadshytta som utförde den omfattande påbyggnaden av tornet bedrev en mycket livlig byggnadsverksamhet på Gotland vid denna tid. De höga tornen i Stånga, Gothem, Dalhem och Öja kan tillskrivas samma hytta under gemensam ledning, som av Johnny Roosval fått anonymnamnet »Egypticus» efter några hatorliknande kapitäl i Hablingbo kyrkas långhus.²⁷

Sedan den gotiska kyrkan fullbordats genom det nyss behandlade tornbygget har inte mycket hänt med själva murverket. Inte ens fönsterförstoringar har företagits med undantag för det lilla fönstret i korets södra mur, vilket ursprungligen kan ha tjänst-

gjort som hagioskop och sedan brutits upp för att ge koret och altaret mera ljus.

Under 1400-talet försågs långhusets norra mur med en svit kalkmålningar av den sk »Passionsmästaren» (se nedan).

Restaureringar

Kyrkan har under århundradenas lopp undergått ett flertal större eller mindre reparations- och restaureringsarbeten, främst av underhållskaraktär. De första skriftliga uppgifterna om kyrkans tillstånd är från 1600-talets förra hälft. År 1637 sägs att »Kierckenn er Brøstfeldig» (bristfällig). Detta gällde säkerligen främst taken som måste läggas om gång efter annan.

År 1676 slog åskan ned i tornet och åstadkom skador inte bara på spiran, utan även på själva murarna som måste förstärkas, vilket bl a skedde genom att man murade igen de översta ljudgluggarna. Reparationen företogs först två år efter branden, 1678, då två karlar enligt räkenskaperna fick betalt för att de avhögg »tordenbrende spir». Knappt hundra år senare, sommaren 1765, var det åter dags att förnya tornspiran. Det utfördes denna gång under ledning av mästare Johan Mårtensson från Suderby i Gothem.

Även på 1830-talet hade man bekymmer med tornet; denna gång var det kolonetterna i ljudgluggar och gallerier, som hotade att falla ned. År 1833 genomfördes reparationer för att förhindra detta. 1849 ombyggdes spiran delvis vid en reparation. Man diskuterade denna gång att sänka tornspirans höjd för att underlätta arbetet. Detta nedröstades dock sedan man påpekat att tornet sedan gammalt användes som sjömärke (st prot).

Under åren 1817–19 gjordes stora reparationer på kyrkans alla tak. Man övergick härvid helt från faltak till tegeltak. Även takstolarna blev i detta sammanhang föremål för omfattande reparationer och ombyggnader. Det är troligen vid detta tillfälle som taken sänktes och fick en betydligt trubbigare vinkel än den ursprungliga. Möjligen gjordes detta för att man ansåg att tegelpannorna skulle ligga kvar bättre på ett tak med mindre lutning.

En mycket omfattande restaurering av kyrkan genomfördes under åren 1913–15. Den hade förberetts sedan länge och då den nu genomfördes var

kyrkobyggnaden i ett mycket dåligt skick. 1908 förelåg ett förslag till både utvändigt och invändigt restaurering utarbetat av byggmästaren i Visby Nils Pettersson, som hade stora erfarenheter av Gotlandskyrkorna. Över detta förslag lämnade ÖIA ett yttrande 1910 upprättat av arkitekten Ivar Tengbom. I stort sett godkändes de av Pettersson föreslagna åtgärderna, men på några punkter hade Tengbom avvikande mening. Det gällde främst rekonstruktioner av huggna stendetaljer, i vilken fråga han visar stor försiktighet. Församlingen uttalar klart sin mening vid ett sammanträde 24 februari 1910. Det intressanta protokollet återges nedan som bilaga.

Den restaurering som påbörjades 1913 blev mycket omfattande och kostsam. Utvändigt gjordes främst lagningar i tornets ljudgluggar, vars kolonner sedan länge varit bortfallna. Vidare omlades delvis taken, och socklarna, främst på södra sidan, lagades och utbyttes delvis. Även långhusets södra portal blev föremål för reparationsarbeten, bl a ersattes det svårt vittrade västra kapitälbandet med ett nyhugget av kalksten.

Invändigt nyputsades väggar och valv, varvid medeltida kalkmålningar framtoogs och konserverades både i långhuset och i koret. De bevarade medel-

tida glasmålningarna i korets östra fönster kompletterades med nygjorda rutor utförda av C Wilhelm Pettersson i medeltida stil. Övriga fönster erhöll färgat och delvis ornamentalt målat glas. Inredningen konserverades och i triumfbågen gjordes på konservator Petterssons initiativ en nyuppställning av triumfkrucifixet och de två samtidiga figurskulpturerna Maria och Johannes. Ett altarskrank från 1600-talet uppsattes som panel i koret. En kamin uppställdes i långhusets nordöstra hörn, kyrkans första uppvärmningsanordning. I koret inlades ett nytt golv bestående av kalkstensplattor och gravstenar (Restaureringsrapport av C W Pettersson 1914 i ATA och GF).

År 1938 företogs en omfattande takomläggning, och 1946 reparerades tornets spira.

1954 ansågs kyrkan åter vara i behov av restaurering. Förslag till åtgärder upprättades av domkyrkoarkitekten Eiler Græbe, Lund. Det blev en varsam renovering som i det yttre endast omfattade lagningar av socklar, portaler och tak. I det inre rengjordes väggar och valv samt all inredning. Elektrisk uppvärmning med radiatorer installerades. Kyrkan återöppnades av biskop Algot Anderberg den 2 oktober 1955 (Restaureringsrapport av Erik Olsson i ATA och GF).

Kalkmålningar

Kyrkans väggar och valv är prydda med medeltida kalkmålningar från två perioder. Äldst är valvmålningarna, som återfinns både i korvalvet och i långhusets fyra valvkupor. De har troligen utförts av samme mästare eller verkstad omedelbart efter valvens slagning, således vid 1200-talets slut eller omkr 1300.²⁸

Korvalvets målning är störst och rikast utformad. I valvets hjässa är en stor åttabladig ros målad omgiven av en krans av inskrivna palmetter. Från denna krans utgår fyra stora spiralformade rankor med bladornamentik som nedåt fortsätts i målade ränder markerande valvets grater (fig 450).

På korets norra vägg finns några målningar, som också tillhör denna period. Ovanför ingången till sakristian är en stor lilja målad i rött och gult med

svarta konturer och ovanför till höger om denna har målats ett stort lejon med yvig svans och med ett rikt förgrenat rankornament i munnen (fig 451).

Långhusets valvmålningar är trots stora överensstämmelser med korets, delvis av annan karaktär. De tillhör dock samma period och har troligen utförts av samme mästare. De har målats med tunnare linjer i ett »kalligrafiskt spetsverk av en lätthet som får valven att sväva» (Söderberg). Alla de fyra valven har försetts med olika dekorationer i stor uppfinningsrikedom (fig 452). Färgskalan är rött, svart, brunt och gult.

Den andra periodens målningar har tillkommit betydligt senare. De tillhör de i de gotländska landskyrkorna så vanliga »Passionsmålningarna» från 1400-talet.³⁰ Dessa målningar återfinns i långhuset

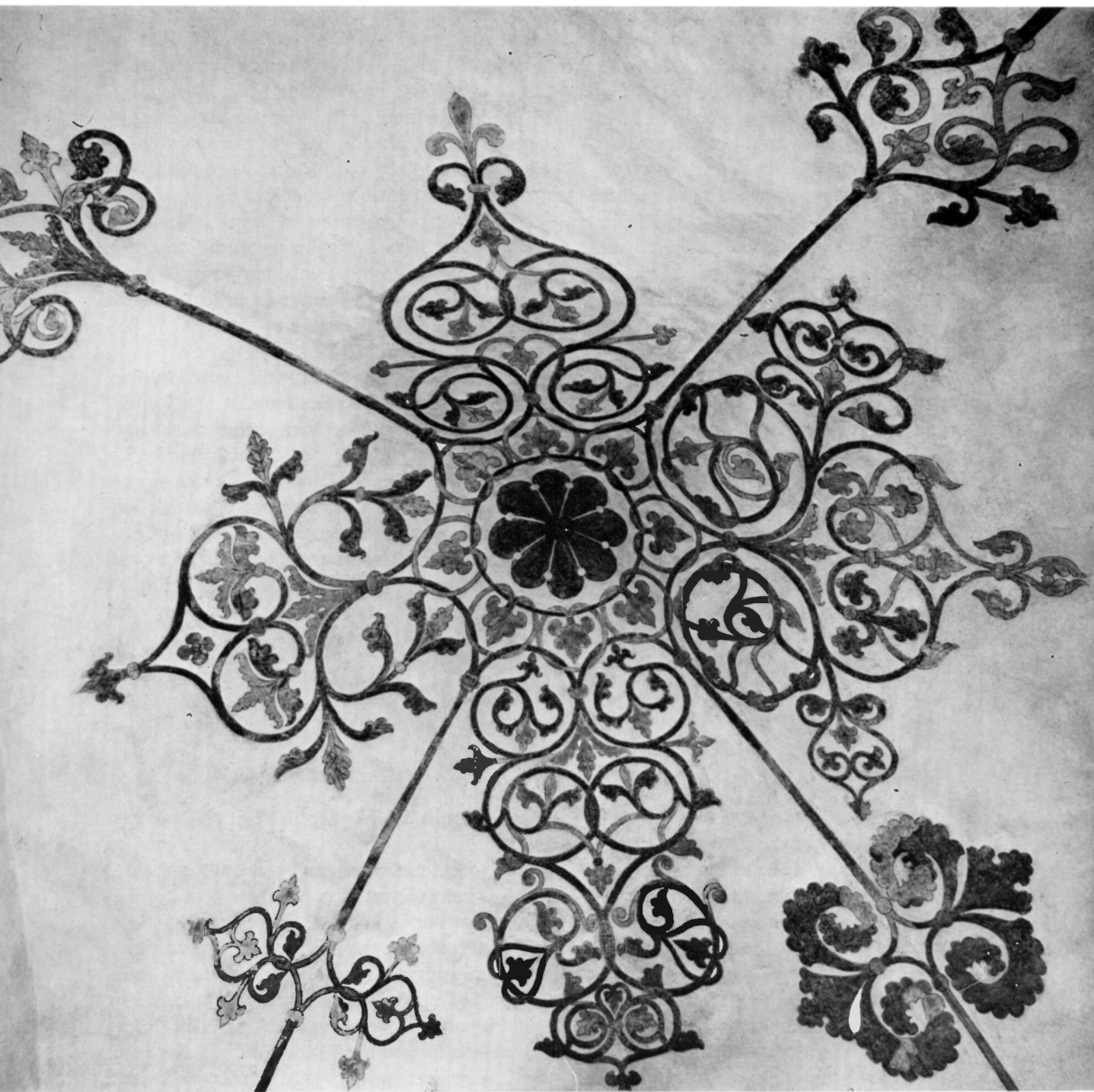

Fig 450. Kalkmålning i korvalvet från omkr 1300. Foto 1970.
Painting on vault of chancel, ca 1300.

Fig 451. Lejon, kalkmålning på korets norra mur från omkr 1300. Foto 1970.

Lion, painting on N wall of chancel, ca 1300.

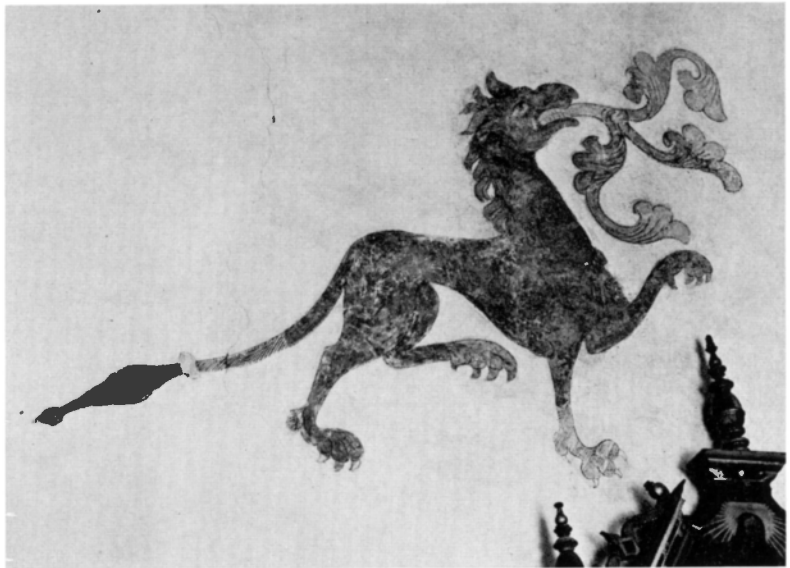
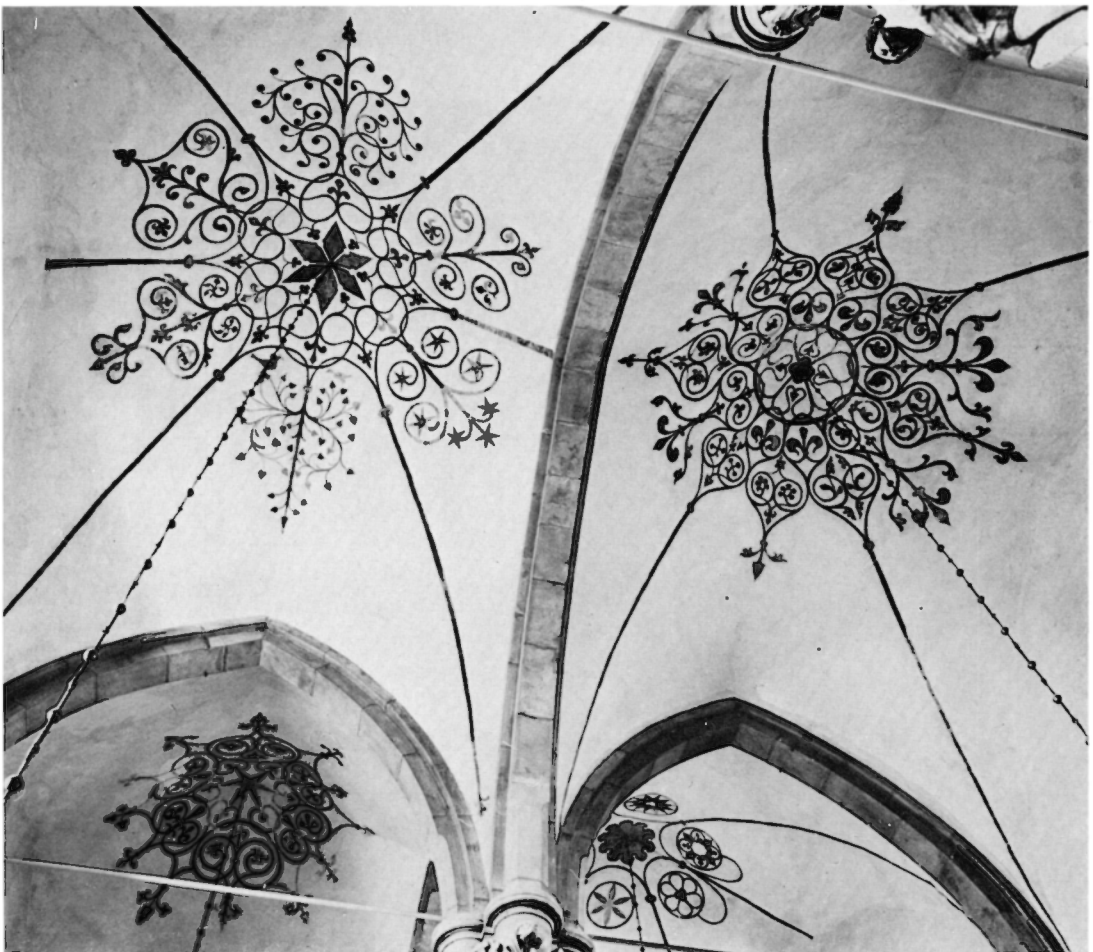

Fig 452. Långhusets valv från öster med ornamentala kalkmålningar, omkring 1300. Foto 1970.

Vaulting of nave from E, with ornamental paintings, ca 1300.

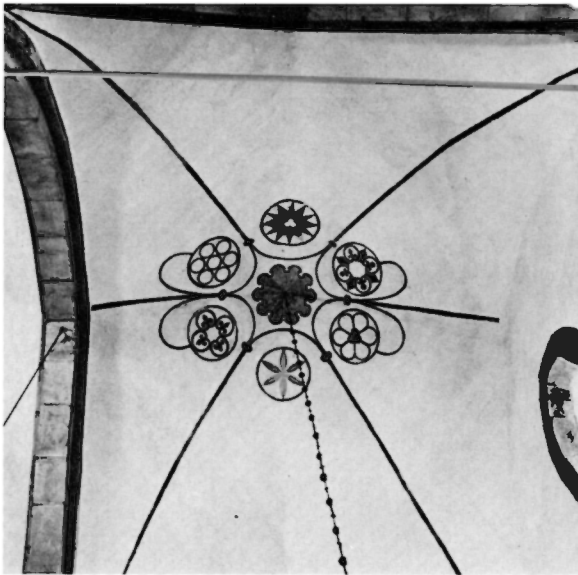

Fig 453. Långhusets nordvästra valv med ornamental målning från omkr 1300. Foto 1970.

NW vault of nave, with ornamental paintings, ca 1300.

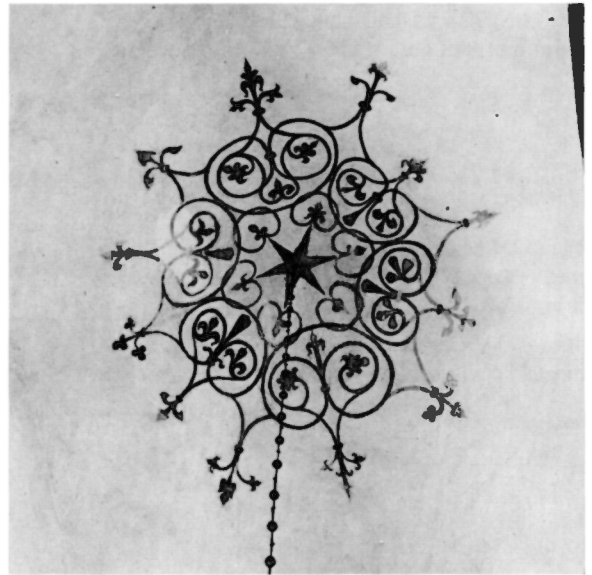

Fig 454. Långhusets sydvästra valv med kalkmålning från omkr 1300. Foto 1970.

SW vault of nave, with ornamental paintings, ca 1300.

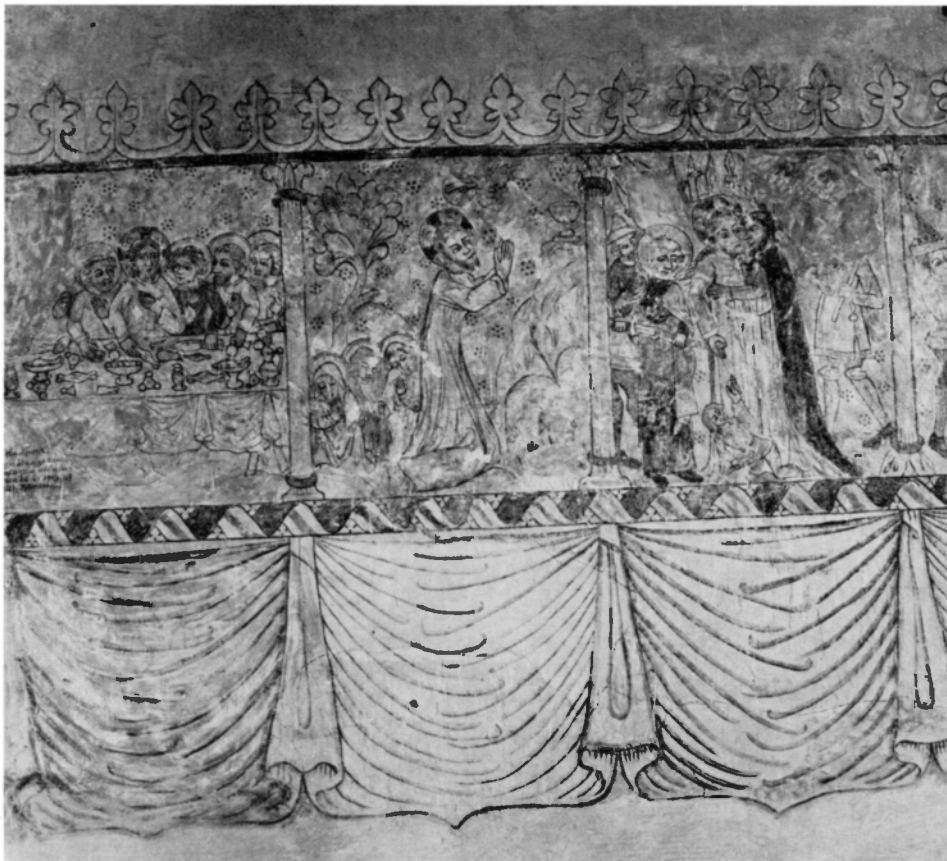

Fig 455. Nattvarden, Getsemane och Judaskyssen, kalkmålningsscener på långhusets norra vägg av »Passionsmästaren», 1400-talet. Foto 1970.

The Last Supper, Gethsemane and the Kiss of Judas, paintings on the N wall of the nave by the "Master of the Passion", 15th century.

Fig 456. Korsbärandet, S Bartolomeus samt Korsfästelsen, kalkmålningar av »Passionsmästaren» på långhusets norra vägg. 1400-talet. Foto 1970.

Christ with the Cross, St Bartholomew, and the Crucifixion, paintings by the "Master of the Passion" on N wall of nave; 15th century.

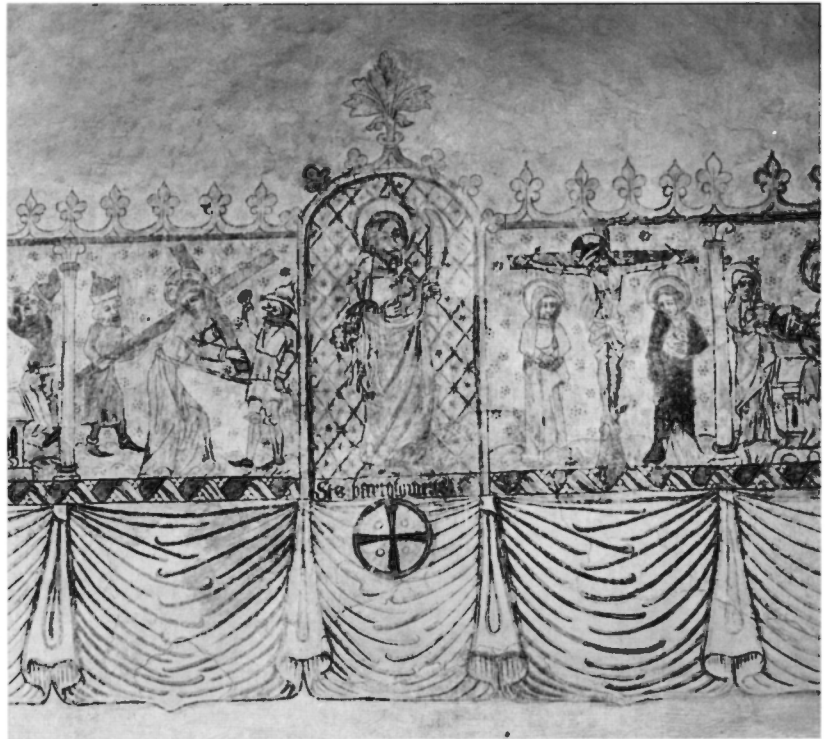

Fig 457. Pietà, kalkmålningsscen av »Passionsmästaren» på långhusets norra mur, 1400-talet. Foto 1970.

Pietà, painting by the "Master of the Passion" on N wall of nave; 15th century.

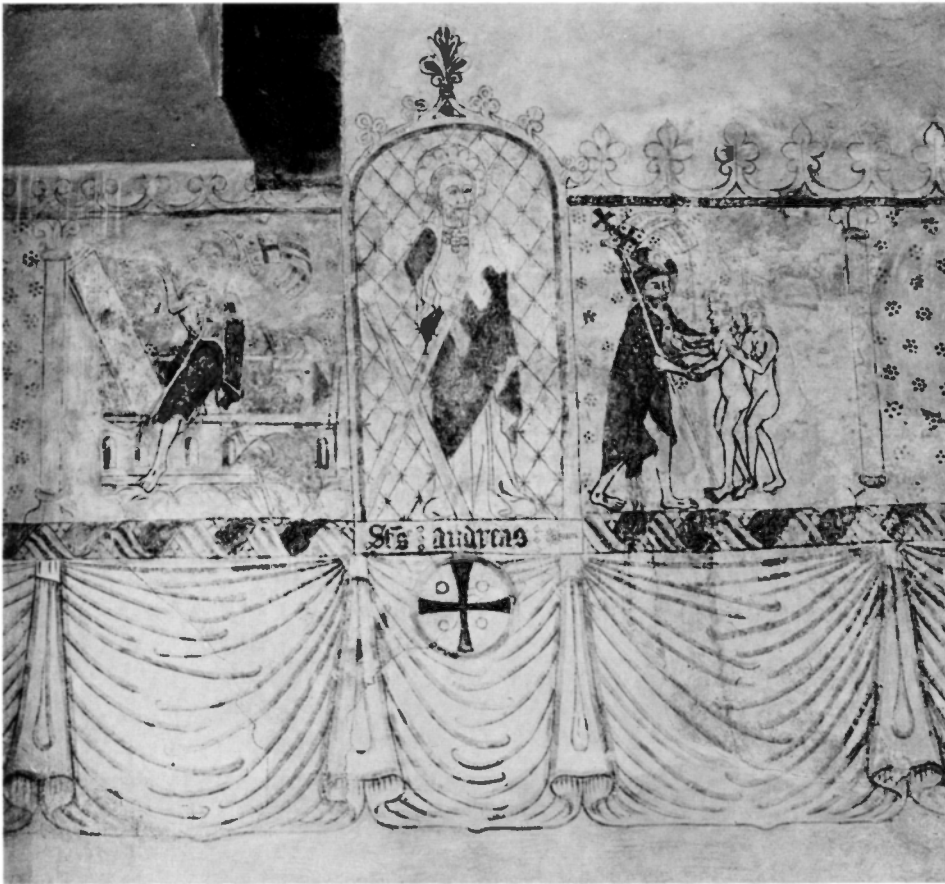
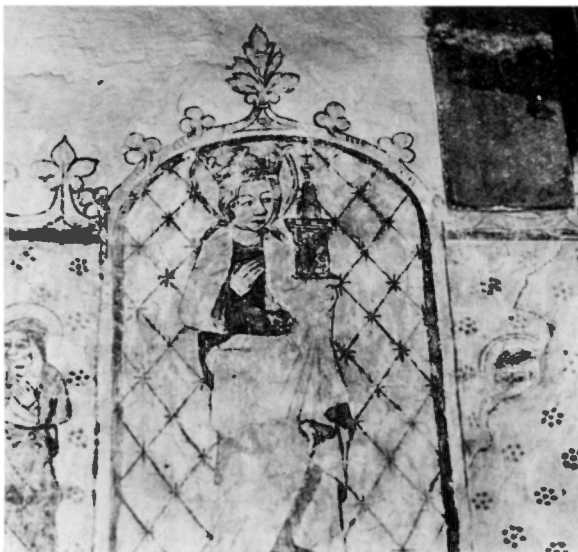

Fig 458. Kristi uppståndelse, S Andreas samt Kristus i Dödsriket, kalkmålningar på långhusets norra vägg av »Passionsmästaren». Foto 1970.

The Resurrection of Christ, St Andrew, and Christ in the Kingdom of Death, paintings by the "Master of the Passion" on the N wall of the nave.

Fig 459. S Barbara, kalkmålning på långhusets norra mur av »Passionsmästaren», 1400-talet. Foto 1970.

St Barbara, painting on N wall of nave by the "Master of the Passion"; 15th century.

med undantag för en apostlaframställning i koret och ett litet målningsfragment på ringkammarens norra mur.

Förteckning över 1400-talsmålningarna

LÅNGHUSETS NORRA VÄGG

— 1. Nattvarden. — 2. Getsemane. — 3. Judaskysen (fig 455). — 4. Kristus inför översteprästen. — 5. Avklädandet. — 6. Gisslandet. — 7. Törnekröningen. — 8. Korsbärandet. — 9. Korsfästelsen (fig 456). — 10. Pietà (fig 457). — 11. Nästan helt utplånad scen, troligen har här Gravläggnings framställts (jfr Hamra, Hemse). — 12. Uppståndelsen. — 13. Kristus i dödsriket (fig 458). Frisen är på fyra ställen avbruten av en storfigurig helgon- eller apostlaframställning under bågar som är högre än den övriga omramningen. Figurframställningarna är från väster: — 1. Svårt skadad scen, oidentifierbart helgon eller apostel. — 2. S Bartolomeus (fig

Fig 460. Flykten till Egypten, kalkmålning på långhusets södra mur av »Passionsmästaren». Foto 1970.

The Flight into Egypt, painting on S wall of nave by the "Master of the Passion".

456). — 3. S Barbara (fig 459). — 4. S Andreas. Frisen avslutas uppåt i en konturmålad klöverbladsbård och nedåt i ett veckband samt draperimålning.

LÅNGHUSETS SÖDRA VÄGG

Fris med Kristi barndoms historia: — 1. Bebdelsen (endast den knäböjande bebdelseängeln nu synlig). — 2. Svårt skadad, nästan helt utplånad scen, med tanke på placeringen i frisen kan den ha framställt Kristi födelse. — 3. Konungarnas tillbedjan (skadad och delvis dold av predikstolen). — 4. Frambärandet i templet. — 5. Flykten till Egypten (fig 460). — 6. Helt utplånad scen. — 7. Abrahams offer. Dessa scener har följts av ytterligare tre, som nu är helt utplånade. Ovanför denna fris finns två framställningar: — 8. S Johannes. — 9. S Apollonias marty-

rium.³¹ Det krönte helgonet pinas av två bödlar, den ene sliter ut hennes tänder med en stor tång (fig 461).

KORETS SÖDRA VÄGG

— 1. S Paulus, inom ädikulaliknande omramning (fig 462).

RINGKAMMARENS NORRA MUR

— 1. Fragment av en stor scen, ett Helvetesgap. Troligen har detta bevarade fragment ingått i en stor scen, t ex Yttersta domen, som tillkommit samtidigt med »Passionsmålningarna» i långhuset.

Sex konsekrationkors är bevarade, tre i koret och tre i långhuset. De utgörs av ett likarmat kors inskrivet i en ring samt med en liten ring i varje korsfält (fig 458). Färgskala rött och svart. De har troligen tillkommit samtidigt som 1200-talsmålningarna. Diameter ca 30 cm.

Fig 461. S Apollonias martyrium, kalkmålning av »Passionsmästaren» på långhusets södra mur, 1400-talet. Foto 1970.

The Martyrdom of St Apollonia, painting by the "Master of the Passion" on S wall of nave; 15th century.

De medeltida kalkmålningarna doldes 1724 då hela kyrkans inre vitlimmades av målaren Anders Duckarve från Linde, som arbetade med detta i nio veckor. En inskrift på muren berättade om detta: »Efterföljande socknemän lefde, då detta Guds Hus witmenades och målades som skedde den 20 Junii 1724.» Härefter förtecknades namnen på 43 församlingsbor. Vid detta tillfälle målades även en mängd bibelspråk på väggar och i valv. Vid långhusportalen stod: »... Förr än hanen gal skall du neka mig tre resor, och gick ut och gret bitterliga.» På norra muren över kvinnobänkarna stod att läsa: »Sammalunda ock att qvinnorna pryda sig i höfveligom klädebonad med blygaktighet och kyskhet, icke med flätat hår eller guld eller perlor eller kostelig klädnad.»³²

Fig 462. Aposteln Paulus, kalkmålning på korets södra vägg av »Passionsmästaren», 1400-talet. Foto 1970.

The Apostle Paul, painting on S wall of chancel by the "Master of the Passion", 15th century.

De medeltida kalkmålningarna framtofs, konserverades och kompletterades i samband med restaureringen 1913–15. En målad inskrift på långhusets norra vägg berättar om detta. »Hvalf- och / väggmålningarna framtagna och kon / serverade år 1913 af / C. Wilh. Pettersson.» Således utfördes arbetet av den vid denna tid mest anlitade konservatorn på Gotland. Här i Rone använde han de nyligen antagna restaureringsprinciper som bl a föreskrev att de målningspartier som nygjordes skulle markeras genom streckning, så att man lätt kunde skilja dem från de ursprungliga målningarna.³³ Vid restaureringen 1955 rengjordes målningarna från nedsvärtning bl a förorsakad av vedkaminen i långhusets nordöstra hörn (Konserveringsrapport av Erik Olsson i ATA och GF).

Fig 463. Kristi födelse, glasmålning i korets östra fönster, 1200-talet. Foto A Edle 1940.

Birth of Christ, 13th century stained glass in E window of chancel.

Glasmålningar

I korets östra trekopplade fönster finns glasmålningar som genom sin lyskraft delvis sätter sin prägel på korrummet. De flesta av dessa glasmålningars rutor tillkom vid kyrkans restaurering 1913–15 och är utförda av C Wilhelm Pettersson, samme man som framtog och konserverade kalkmålningarna. Eftersom de stilmässigt mycket nära knyter an till de bevarade medeltida glasmålningarna kan det vara svårt att särskilja dem från dessa. Vid restaureringen 1955 patinerades de två sidofönstrens nyare rutor, vilket gör att de nu färgmässigt bättre överensstämmer med de medeltida rutorna.

De medeltida glasmålningens rutorna, 5 st+1 ruta som kompletterades 1913, är placerade i de båda sidofönstren. Det ursprungliga beståndet i dessa fönster har varit 5+6+5 rutor av ungefär samma storlek, således 16 rutor. De bevarade rutorna har framställningar hämtade ur Nya Testamentet: Kristi barndoms historia (2 rutor), Kristi offentliga liv (2 rutor) och Kristi lidandes historia (1 ruta).

De sex medeltida rutorna innehåller följande motiv: — 1. Kristi födelse (fig 463). Maria som ligger på en bädd riktar sina blickar mot barnet i krubban samt den sittande Josef. Överst oxen och

Fig 464. Frambärandet i templet, glas-
målning i korets östra fönster, 1200-
talet. Foto A Edle 1940.

*The Infant Christ in the Temple,
stained glass in E window of chancel;
13th century.*

åsnan samt stjärnan. — 2. Frambärandet i templet (fig 464). Till höger Simeon med barnet, till vänster Maria följd av Josef med två duvor. I mitten ett altare med baldakin. — 3. Kristi dop. Kristus, vars kropp är nedsänkt i flodens vatten, omges av Johannes Döparen och en ängel, överst Den helige Andes duva. — 4. Kristus återuppväcker Lasarus (fig 465). Till vänster Kristus som med höger hand pekar på en akantusranka (urspr ett språkband).³⁴ Till höger Lasarus vars överkropp är bar medan nedre delen täcks av vita bindlar. I förgrunden hans systrar och i bakgrunden en man som håller en flik av sin mantel framför näsan. — 5. Kristus i fariseen Simeons hus (endast nedre delen ursprunglig), ett bord med mat och bestick, framför

bordet den knäböjande Maria Magdalena. — 6. Kristi förklaring (fig 467). Kristus flankeras av Mose och Elias. Under deras fötter lärjungarnas huvuden. Färgskalan domineras av rött, grönt och blått mot en gulbrun fond.

De scener som tillkom 1913, målade av C Wilhelm Pettersson efter medeltida förebilder är följande: — 1. Bebådelsen (fig 468). — 2. Marias och Elisabets möte. — 3. Nattvarden. — 4. Judaskyssen (fig 469). — 5. Korsfästelsen. — 6. Gravläggningen. — 7. Uppståndelsen. — 8. Himmelsfärden.

De medeltida glasmålningarna i Rone har tydlig senromansk prägel med bysantinska inslag, en stil som förmedlats över norra Tyskland. De har stora överensstämmelser med bevarade glasmålningar i

Fig 465. Lazarus återuppväckes, glasmålning i korets östra fönster, 1200-talet. Foto A Edle 1940.

The Raising of Lazarus, stained glass in E window of the chancel; 13th century.

Fig 466. Nu försvunnen glasmålning i långhusets norra fönster, efter akvarell av P A Säve 1864, ATA.

Stained glass, now disappeared, in N window of nave, after a water-colour by P A Säve, 1864.

Lojsta och Sjonhems kyrkor. Likhetera även i detaljer är så framträdande att man med skäl kan förmoda att de utförts av samma mästare eller verkstad. Man bör dock i detta sammanhang påpeka att koren och därmed även korfönstren i Lojsta och Sjonhem³⁵ tillkommit vid 1200-talets mitt, en datering som även stämmer överens med glasmålningarnas stilkaraktär. Koret i Rone måste med tanke på portalens ornamentik och andra arkitekturformer föras till 1200-talets slut eller tiden omkr 1300. I allmänhet synes glasmålningarna ha tillkommit i omedelbart samband med kyrkobyggnadens uppförande. I detta fall kan man dock tänka sig att tidigare tillkomna romanska glasmålningar, som troligen varit infogade i den äldre kyrkan, återanvändes när det nuvarande koret byggdes. Om man granskar de fem bevarade rutorna skall man också finna detaljer som kan tala för ett sådant antagande. Scenen med Kristi förklaring, som är

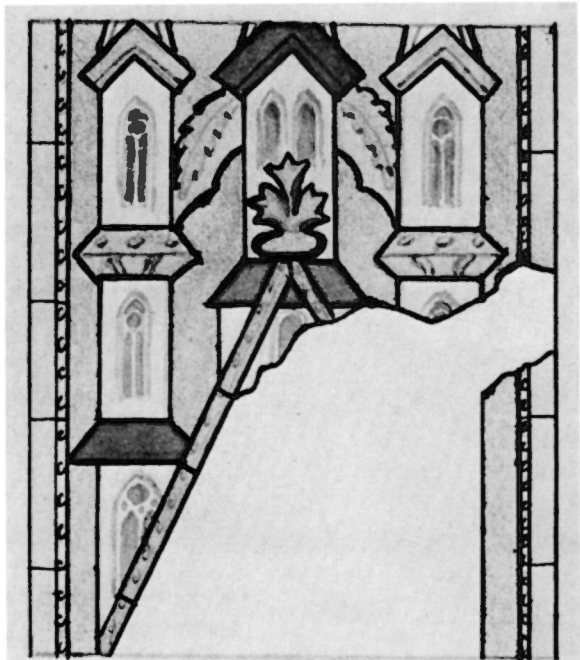

Fig 467. Kristi förklaring, glasmålning i korets östra fönster, 1200-talet. Foto A Edle 1940.
The Transfiguration of Christ, stained glass in E window of chancel; 13th century.

Fig 468. Bebådelsen, glasmålning av C W Pettersson 1913.
Foto 1970.

The Annunciation, stained glass by C W Pettersson, 1913.

Fig 469. Judaskyssten, glasmålning av C W Pettersson 1913.
Foto 1970.

Judas Betraying Christ, stained glass by C W Pettersson, 1913.

placerad överst i det södra av de tre fönstren, visar tydliga spår av senare utförd förändring, troligen för att göra den en gång rundbågigt formade rutan avpassad att insättas i den spetsbågiga fönsteröppningen (fig 467). Om denna observation är riktig kan alltså de bevarade medeltida glasmålningarna ursprungligen ha hört till den romanska kyrka som revs när det gotiska koret tillkom. Detta skulle också stämma bättre överens med den datering man gett glasmålningarna, nämligen 1200-talets mitt. Möjligen kan man även tänka sig att glasmålningens verkstaden var verksam också under 1200-talets senare del, utan att man stilmässigt företog några större förändringar, samt att rutorna beställts tidigt och kyrkobygget av okända skäl uppskjutits.

P A Säve kunde vid sitt besök i Rone omkr 1860 teckna av ännu en medeltida glasmålningruta (fig 466). Den var placerad i västfönstret i långhusets norra mur och av helt annan karaktär än de romanska glasmålningarna i koret. I denna framställs torn och fialer, vilket ofta förekommer i höggotiskt glasmåleri, bl a ovanför apostla- och helgonfigurer (jfr t ex Lye, SvK Go V, s 51). Sannolikt försågs långhusets och tornets fönster med glasmålningar i samband med tornets påbyggnad vid 1300-talets mitt.

De första arkivaliska uppgifterna om kyrkans fönster härrör från 1600-talets slut. Enligt räkenskaperna fick »Glasmästaren» 1687 betalt för reparation av kyrkans fönster. Under 1700-talet talas ofta om reparationer av fönstren och troligen blev de flesta medeltida glasmålningarna utbytta under detta århundrade. Man bemödade sig dock att laga en del äldre fönster. År 1759 fick klockaren betalt »för det han inmurade Kyrkiofenstren, dem glasmästaren hade uttagit, til at bota» (räk).

Av allt att döma finns medeltida glasmålningar

från Rone kyrka även på andra håll i landet. Detta framgår av ett kyrkostämmoprotokoll från 1876: »På begäran af Herr Contracts prosten A. J. Lyth i Burs, var kyrkostämman denna dag pålyst, då Rohne socknemän skulle höras, huruvida de medgåfvo, att här befintliga ur kyrkans fenster uttagna glasrutor,

så kallade målade, måtte få öfversändas till museum i Stockholm, och förklarade socknemännen härtill lämna bifall, hvilket beslut skulle Herr Contr. prosten Lyth meddelas.» Tyvärr framgår det ej av handlingarna om dessa glasmålningar hörde till de romanska i koret eller de gotiska i långhuset.

Ristningar

I kalkputsens på ringkammarens väggar samt i koret finns äldre ristningar av olika slag, dels figurativa, dels runristningar. På norra muren i ringkammaren strax söder om tornportalen har man ristat en båt, synbarligen klinkbyggd samt med en man stående i fören (fig 470). Av putsens karaktär att döma kan ristningen vara medeltida.

Runristningar³⁶ återfinns i tornet, på ringkammarens norra och västra murar samt på korets södra mur.

— 1. (G 54c), ringkammarens norra mur öster om portalen: en otolkad runristning.

— 2. (G 54d), på ringkammarens västra mur, nästan mitt på väggen: »Maria» och »Johan . . .»

— 3. (G 54b), på korets södra mur strax väster om korportalen har en nu försvunnen runinskift varit ristad.

— 4. På norra muren i tornets andra övervåning finns en kort runristning, som upptäcktes sommaren 1972: »Jesum».

Fig 471. Th. Interiör av koret mot öster. Foto 1970.

Interior of chancel looking E.

Fig 470. Man i båt, ristning i putsen på ringkammarens norra mur, medeltida. Foto 1970.

Man in boat, scratched in the plaster on N wall of ringing chamber, medieval.

Inredning och inventarier

Altaranordning

Altarbord av grå kalksten (fig 471, 472), putsat och kalkat på tre sidor och med huggna hörnkedjor. På altaret ligger en altarskiva av kalksten med fem likarmade invigningskors, 240 × 124 cm. På altarets framsida en liten kvadratisk relikgömma, 15 × 15 cm, igensatt med en kalkstensskiva. På altarets baksida en nisch, klädd med huggen sten, bredd 44, höjd 42, djup 52 cm (fig 472).

På altarets baksida finns tre stenar med huggna figurer inom cirkelrund ram inmurade: — 1. Man med kvast (?) i högra handen, medan den vänstra handen håller i vänster ben (fig 473). — 2. Grip med lyftad framtass och hög svansföring (fig 474). — 3. Kentaur (fig 475). På samtliga stenar delar av inhuggen cirkel. Stenarna torde ha utgjort delar av en dopfuntsplint. De kan föras till mästaren »Hegwalds posthuma verkstad», jfr dopfuntscuppan i

Rone, funten i Sjonhem och dopfuntsfoten i Hemse (SvK Go IV s 310, VI s 244) och dateras till 1100-talets senare del. Före restaureringen 1955 var altaret marmorerat som kolmårdsmarmor i olja på spackelfärgsgrund, vilket borttogs nämnda år (Konserveringsrapport i ATA).

Altarskiva av grå kalksten med skråkant utmed ena långsidan och på kortsidan till höger därom; övriga sidor rakt grovhuggna. Längd 150, bredd 95, tjocklek 14 cm. Skivan delas på längden i ett mörkare parti av 44 cm:s bredd med 5 inhuggna kors och ett ljusare. Skivan torde ha tillhört det nu försvunna norra sidoaltaret. Tydligen har murat altarbord saknats och skivan delvis varit inmurad i långhusets östvägg på samma sätt som i Halls kyrka (SvK Go II, fig 91). Skivan förvaras nu i kyrkans västra del.

I taket till trappan i tornets södra mur finns en

Fig 472. Högaltarets baksida med inmurade romanska reliefer. Foto 1970.

Back of high altar with built-in Romanesque reliefs.

Fig 473. Man med kvast (?), relief från 1100-talets senare del inmurad i högaltaret. Foto 1970.

Man with whisk (?), relief dating from the latter part of the 12th century, built into the high altar.

Fig 474. Grip, relief från 1100-talets senare hälft inmurad i högaltaret. Foto 1970.

Griffin, relief, second half of the 12th century, built into the high altar.

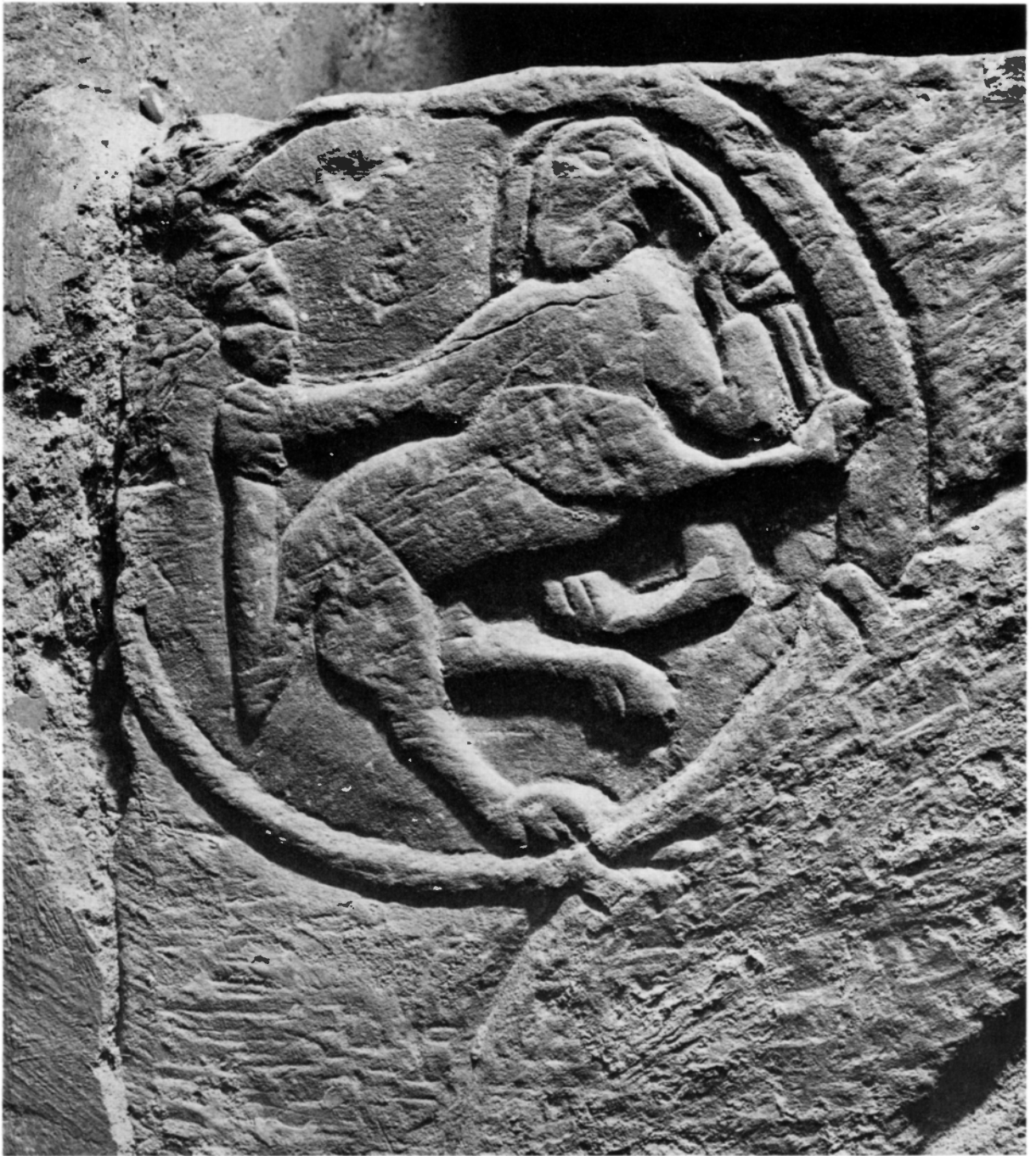
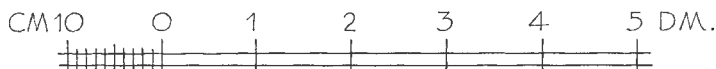
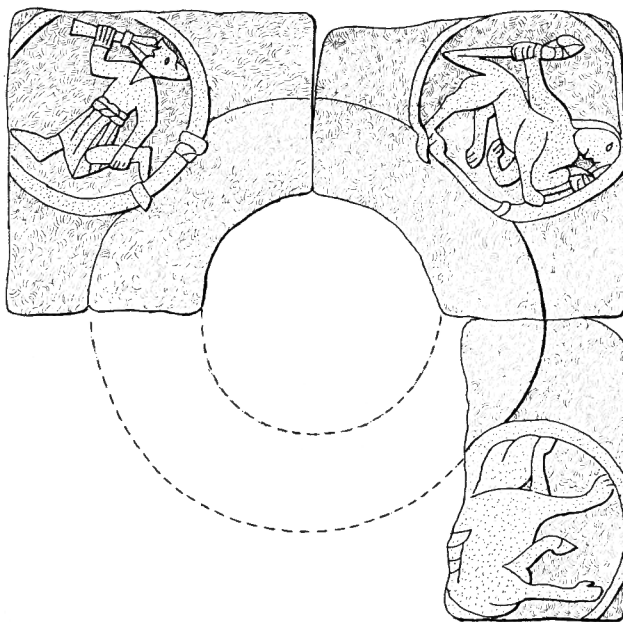

Fig 475. Kentaur, relief från 1100-talets senare hälft inmurad i högaltaret. Foto 1970.

Centaur, relief, second half of the 12th century, built into the high altar.

Fig 476. De hopfogade romanska reliefstenarna. Har ursprungligen möjligen tjänstgjort som underlag för den medeltida dopfunten. Uppm J Söderberg 1972.

The Romanesque relief stones joined together. They may originally have been the base of the medieval font.

hålkälad håll av sandsten som kan ha varit en del av en altarskiva. Tjocklek 18 cm.

Altaruppsats av skulpterad, målad och förgylld sandsten (fig 477). Mittfältet omges av två fristående manliga figurer i genombrutna nischer, flankerade av kolonnetter omslingrade av girlander, och sidostycken. Figuren till vänster är Mose med lagens tavlor, den till höger Aron i översteprästerlig dräkt, med uppslagen bok i vänster hand och rökelsekar i den högra. I mittfältet skulpterad och målad framställning av nattvardens instiftande. Överstycket kröns av två klädda putti med Karl XI:s namnchiffer, omgivet av bokstäverna R S (=Rex Sueciae) och de fem riksregalierna,³⁷ därunder skulpterad och målad framställning av Kristi uppståndelse (fig 478), begränsad av kolonnetter och sidostycken. Skulpterat understycke med kartuscher och fruktknippen. Färger: guld, tegelrött, mörkgrönt, blågrått, svart och vitt.

Inskrifter: Under Karl XI:s namnchiffer: »Fruchter Gud, ährer Konungen», under uppståndelseframställningen: »Om I nu ären opståndne med

Christo, så söker thet ofwan til är, ther Christus är sittandes på / Gudz högra hand. Farer efter thet som ofwantil är, icke efter thet, som på jordenne är. Coloss./3 versus 1», på list därunder »Psal: 23 v: 5», i fält under listen följt av angiven vers (cit); på list över nattvardsscenen »Tager och äter tetta är min Lekamen, Tager och dricker, detta är min blod»; på list under nattvardsscenen »Anno 1732 Renoverades och förgyltes denna Altar Taafla»; på understycket inom huggen och målad lagerkrans: *Sub S:ae R:ae M:tis | Viro multae fidei | per Gotlandiam praefecto Provinciali | Dñ Gustavo Adolpho von | der Osten genant Sacken. | S:ae R:ae M:tis | Viro multae fidei der Gotlandiam | Episcopo Reverendissimo | S. S. Th. Doct. Israele Kolmodin | haec tabula facta est 1694.* (=Under Hans Kungl Maj:ts högt betrodde man, landshövdingen över Gotland Herr Gustav Adolph von der Osten genant Sacken, och under Hans Kungl Maj:ts högt betrodde man och högvördige biskop över Gotland, teol doktorn Israel Kolmodin,³⁸ utfördes denna tavla år 1694); samt i Arons uppslagna bok: *Gratias et veritas per*

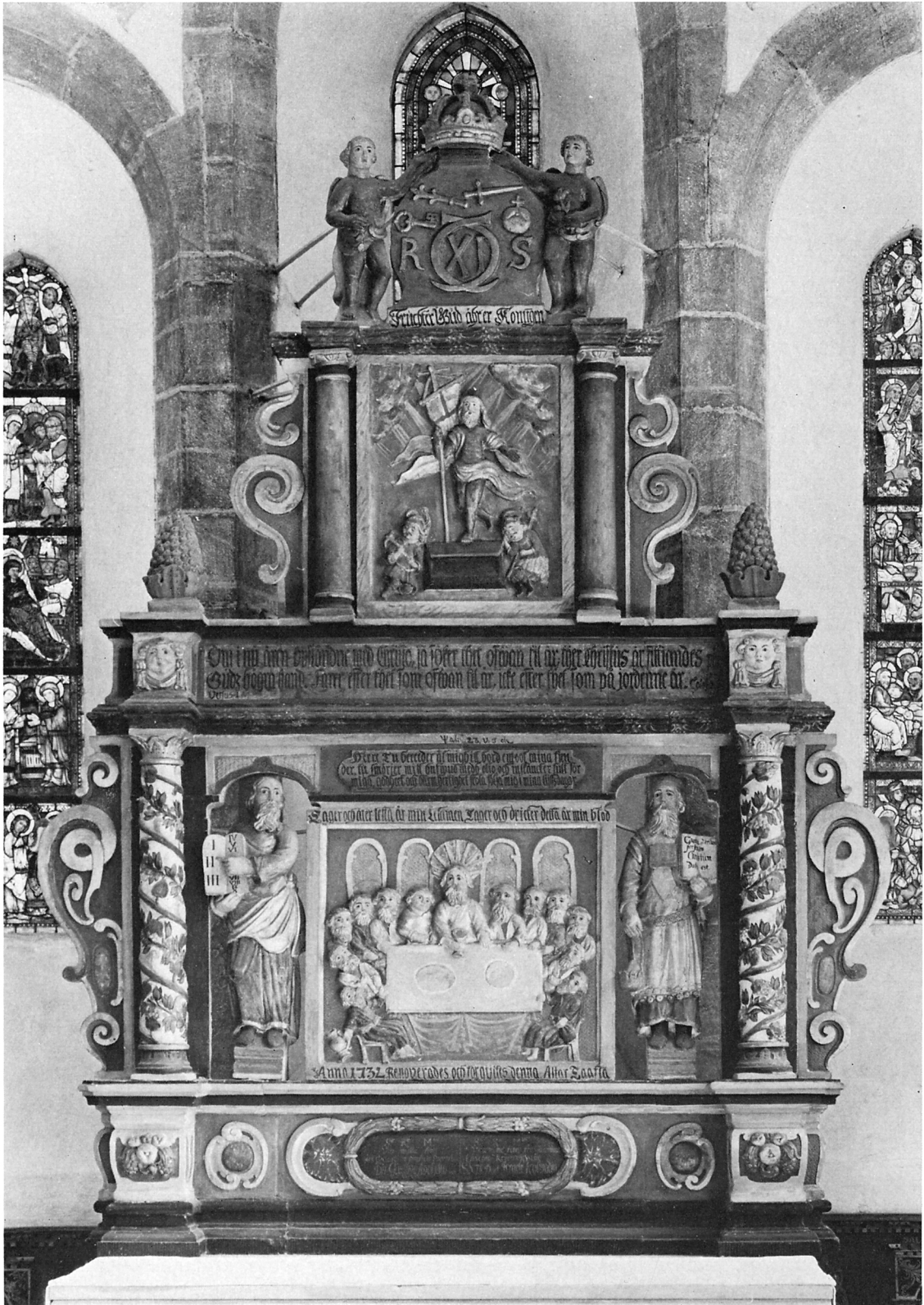

Fig 478. Kristi uppståndelse, detalj av fig 477. Foto 1970.

The Resurrection of Christ, detail from fig 477.

Fig 477. T v. Altaruppsats av sandsten, utförd av Jesper Gertsson Smitt 1690, målad 1694 och 1732. Foto 1970.

Left. Sandstone reredos, made by Jesper Gertsson Smitt in 1690, painted in 1694 and 1732.

Jesum Christum data est (=Nåden och sanningen hava kommit genom Jesus Kristus).

Enligt räkenskaperna förfärdigades altaruppsatsen 1690 av Jesper stenhuggare.³⁹ Den var enligt visitationsprotokollet 1694 »utan stoffering» men har att döma av inskriften på altartavlan målats detta år. 1732 utfördes enligt räkenskaperna »Altartavlans stoffering med gull, silfwer och andra färgor» av Johan Hernell.⁴⁰ Rengjord och konserverad 1913 av C Wilh Pettersson och 1955 av Erik Olsson, Sanda (Konserveringsrapporter i ATA).

Altaruppsatsen tillhör den stora grupp av sandstensuppsatser, som under 1600-talet tillverkades i sandstensområdet kring Burgsvik.

I 1694 års inventarium upptages »4 st: bilder efter den förre altar-tafla», som torde ha varit ett medeltida altarskåp. Nu förkomna.

Altarkrucifix med Kristusfigur av snidad och skulpterad lind, trävit, mot kors av betsad ek. Höjd 74 cm. Komponerat av Marianne Nordström och inköpt 1954 från Svensk kyrkoslöjd, Vinslöv.

Bekännelsepall av furu med kontursågade sido-

Fig 479. S Jakob d ä, målning på panel i koret, ursprungligen altarskrank tillverkat 1683. Foto 1970.

St James, painting on panel in the chancel, originally an altar rail made in 1683.

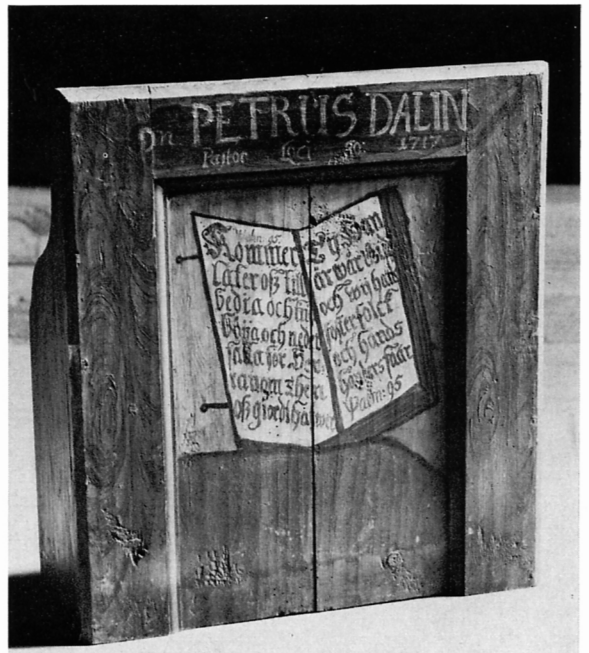
Fig 480. Nedan t v. S Petrus, målning på panel i koret, ursprungligen altarskrank tillverkat 1683. Foto 1970.

Below left. St Peter, painting on panel in the chancel, originally an altar rail made in 1683.

Fig 481. Bekännelsepall av trä tillverkad 1715, målad 1717. Foto 1970.

Wooden confessional stool, made in 1715, painted in 1717.

stycken (fig 481). I framstyckets listomgivna fält är målad en uppslagen bok med inskrift: »Psalm 95. / Kommer / Låter oss till / bedia och knä / böija och neder / falla för Her / ranom, then / oss giordt hafwer / Ty Han / är vår Gud / och wij hans / fosterfolck / och hands / händers fåår. Psalm: 95.» På listen över fältet: Dn PETRUS DALIN / Pastor loci A:o 1717.⁴¹ Färger: brunt, svart, vitt, grått. Höjd 70, bredd 64, djup 25 cm. Enligt räk utförd 1715.

Altarskrank av ek i nygotisk stil (fig 471), med svarvade kolonnetter och indelat i fält med avslutande trepass, flankerade av kolonnetter med förgyllda vulster. Utfört 1893 efter ritning av byggmästare Nils Pettersson (st prot). Överliggare och knäfallsdyna är sedan 1955 klädda med mörkbrunt skinn. Färg: brunt, höjd 95 cm.

Ett äldre altarskrank, som borttogs 1893, är sedan 1913 uppsatt som panel i korets östra del (fig 471). Det är utfört av målad furu, indelat i rektangulära fält med figurmålning. Överliggare med äggstav och tandsnitt. Figurmålningarna är omgivna av en rektangulär ramlist och flankerade av olika rankmönster i plattskärning; nr 6 och 7 nedan har bågformade fält, omgivna av lisener. Över varje figur är namnet målat i rött. På korets norra vägg: — 1. s: THOMAS. — 2. s: JACOBUS. MINOR. — 3. s: PHILIPPUS. På korets östra vägg, norr om altaret: — 4. s: THADDEUS. — 5. s: JOHANNES. — 6. s: JACOBUS. MAIOR. (fig 479). Söder om altaret: — 7. s: SALVATOR. MUNDI. — 8. s: PETRUS (fig 480). — 9. s: ANDREAS. Å korets södra vägg: — 10. s: BARTOLOMEUS. — 11. s: MATTEUS. — 12. s: SIMON. Färger: rött, blått, vitt, brunt, svart. Mått: höjd 107, längd å norra väggen 190, å östra väggen 267 + 267, å södra väggen 220 cm.

Enligt räkenskaper betalades 1683 »Til Snickaren som gjorde Altar dischen» och 1685 till »Mr Amund för Altardiskens järnbeslag». Målningen torde ha tillkommit ca 1700. Den nedre sockeln tillkom vid restaureringen 1913–15, då även listverket kompletterades. Härvid kompletterades panelen med två rektangulära fält inom listram på korets norra och två på korets södra sida, vilka fält målades med dekorativa slingor av samma typ som bänkinredningen.

Triumfkrucifix

Triumfkrucifix av snidad och målad ek (fig 482), bestående av Kristusfigur på kors med ändplattor och ring samt trabes med sörjande Maria och Johannes (fig 483, 484). Korset och ringen är i ytterkanterna profilerade med skurna halverade palmetter. De kvadratiska ändplattorna har i mittfälten skulpterade och målade figurer, evangelistsymbolerna hållande språkband med evangelisternas namn (fig 485). Färger: karnation gråvit, övriga färger vitt, rött, grönt och brunt, evangelistsymbolerna förgyllda inom röd list mot blå bakgrund; Maria och Johannes utan färg. Mått: höjd 325, bredd 225, Maria och Johannes höjd 126 resp 124 cm.

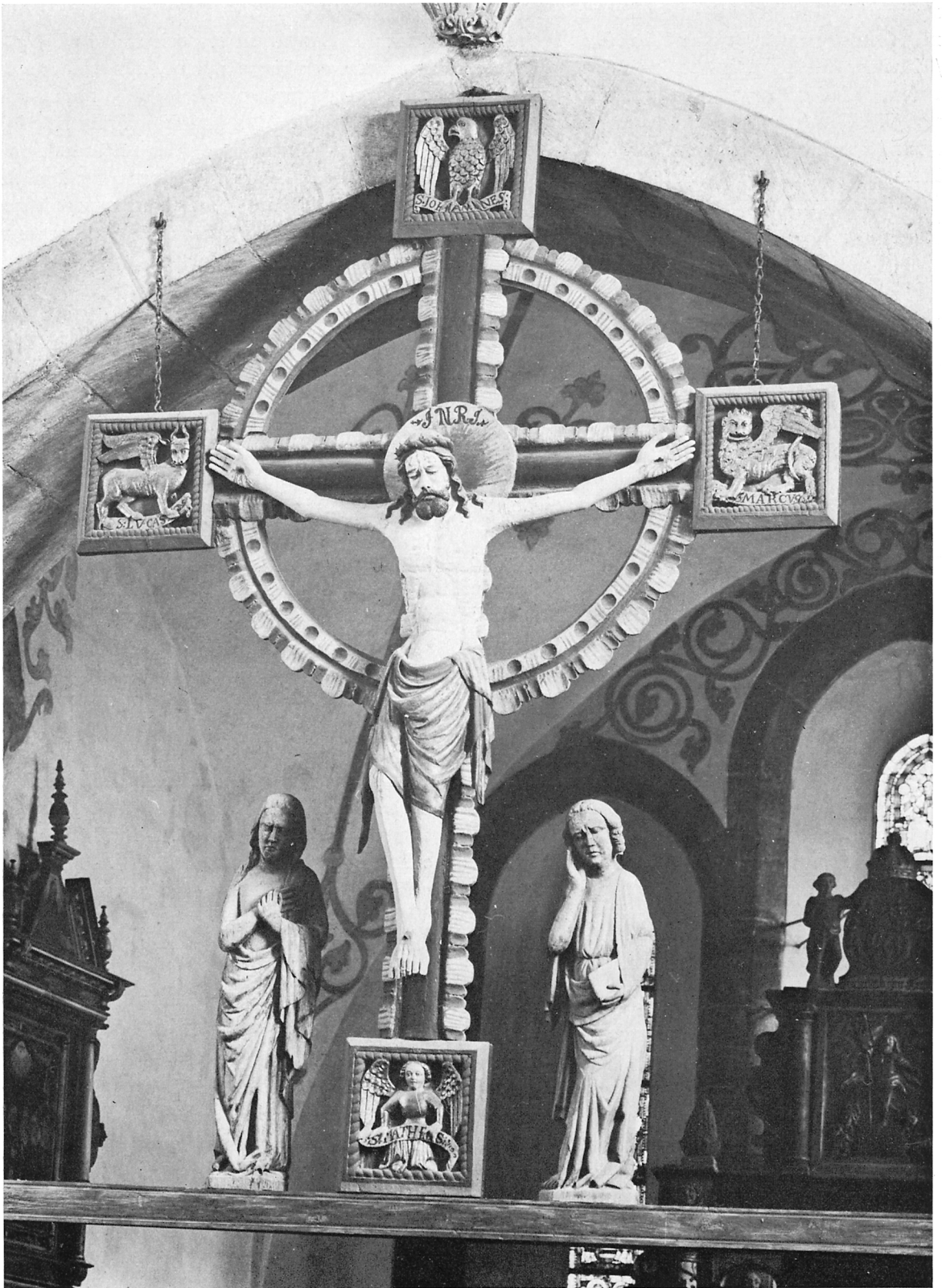
Krucifixet torde ha tillkommit tidigast i slutet av 1300-talet, Maria och Johannesfigurerna sannolikt senare än kompositionen i övrigt.⁴²

Enligt räkenskaperna lagades 1715 »Balken widh Korset». Samma år utbetalades till »Gerete för et Knä till Korset». Möjligen samme man som 1715 tillverkade bekännelsepalen.

Vid visitationerna 1802 och 1832 framhöll den visiterande biskopen, att triumfkrucifixgruppen »genom sin uppställning mitt i kyrkan, vanpryder», varför den lämpligen kunde flyttas till en sidovägg och tvärbjälken borttagas. Efter stämmobeslut den 18 februari 1838 placerades krucifixet på korets norra vägg, medan Maria och Johannes hamnade på kyrkvinden. Vid restaureringen 1913 återuppsattes triumfkrucifixgruppen, varvid ny trabes tillverkades efter märken i triumfbågen och nya kedjor smiddes efter mönster av bevarade länkar. Färgerna, som påbättrats under 1700-talet, renoverades dels 1913 av C Wilhelm Pettersson, dels 1955 av Erik Olsson, Sanda (Konserveringsrapporter i ATA och GF).

Predikstol

Predikstol bestående av korg, ljudtak och trappa med dörrparti (fig 486), placerad i långhusets sydöstra hörn och vilande på en ur södra muren utskjutande stock. Den polygonala korgen är genom en vågrät profilerad list uppdelad i två serier av rektangulära fält, åtskilda genom kolonnetter. Fyllningarna, som omges av bågformade ramar, har i det övre registret figurmålning, evangelisterna med sina attribut (fig 488, 489), i det femte fältet en målad blomma; i det nedre registret en snidad stjärna.

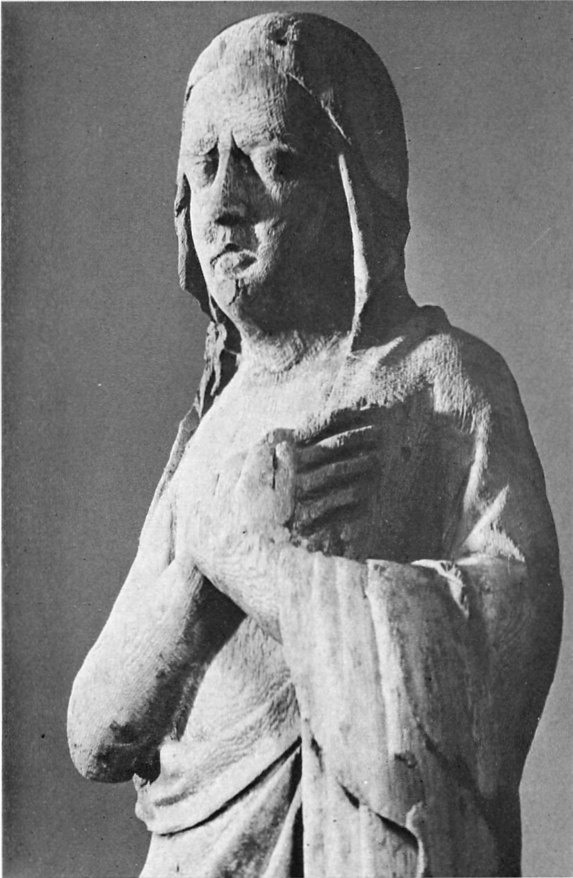

Fig 483. Sörjande Maria, detalj av fig 482. Foto 1970.
Mary mourning, detail from fig 482.

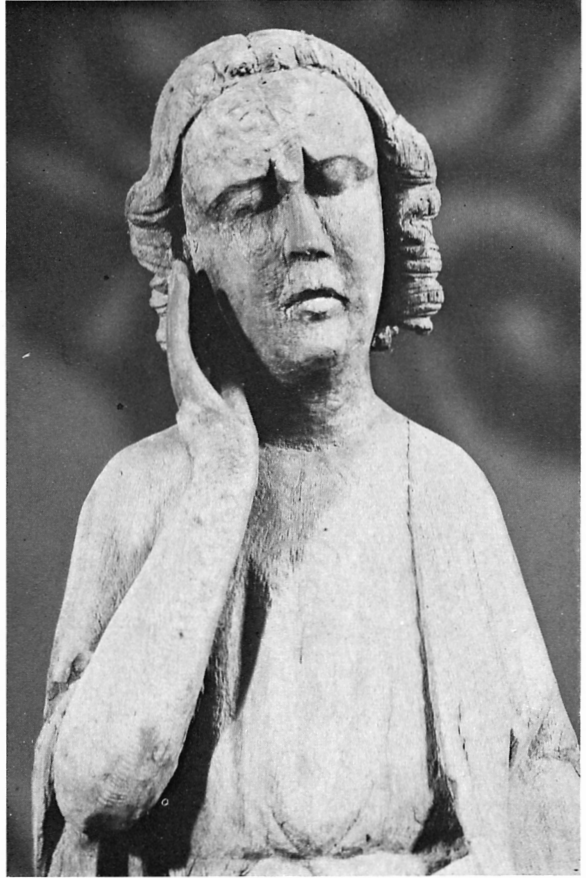

Fig 484. Sörjande Johannes, detalj av fig 482. Foto 1970.
St John mourning, detail from fig 482.

Fig 482. T v. Korsfästelsegrupp, Kristus på korset flankerad av Maria och Johannes, 1300-talets slut. Foto 1970.

Left. Calvary group; Christ on the cross flanked by the Virgin and St John; end of 14th century.

Fig 485. Triumfkrucifixets nedre ändplatta med snidad och förgylld evangelistsymbol, Matteusängeln. Detalj av fig 482.

Carved and gilded tablet on lower end of rood, with the symbol of St Matthew, a winged man. Detail from fig 482.

Korgen har överliggare med tandsnitt, därunder list med inskription: »BEATI QUI AVDIVNT VERBUM DEI, ET CUSTODIVNT ILLUD LVC 2: ANNO 1595 20 IVLII» (=Saliga äro de som höra Guds ord och gömma det).

Det platta polygonala ljudtaket har taklist med äggstav och tandsnitt samt kontursågade krönornament och är indelat i listomgivna fält. På undersidan målad duva inom molnformationer. Runt ljudtakets insida målad inskription: *Ornatum tempore pastoris*

Fig 487. Predikstolens korg, enligt inskrift tillkommen 1595, målad 1664 och 1728. Foto 1970.

Pulpit, according to an inscription made in 1595, painted in 1664 and 1728.

Fig 486. T v. Predikstolen med korg från 1595, ljudtak och trappa från 1664. Målningen delvis utförd 1728. Foto 1970.

Left. Pulpit made in 1595; sounding board and stairs made in 1664. Painted partly in 1728.

Domini Thomae Petri Norby Anno 1664. Laus soli Deo (=Utsmyckningen gjord under pastor herr Thomas Pedersen Norby tid år 1664. Gudi allena äran).

Trappans barriär är på utsidan indelad i två listomgivna fält med snidad stjärna. Trappan avslutas nedåt av en dörr, vars omfattning kröns av ett kontursågat överstycke, prytt med diamantskärning. På dörrens utsida två listomgivna fält med indrag. I det övre målad inskrift: »Här står iagh / på mine wacht / och stijger på mitt / fäste, och skodar / och seer til hwad / migh sagdt warder / och hwad iagh swa / ra skall honom som / migh straffar. Hab: 2.» Å barriärens undre list inskrift: »Rom: 8. Är Gudh för os, hoo kan wara emoot oss? A:o 1728.»

Färger: svart, vitt, guld, rött, blått, mörkgrönt och brunt.

Korgen har enligt inskriptionen tillkommit 1595. Ljudtaket torde ha förfärdigats något år innan predikstolen 1664 målades. Denna målning torde ha utförts av Johan Bartsch, som 1662 målade predikstolen i Alskog (SvK Go V s 210 f).⁴³ Apostlafi-gurerna i Rone och Alskog företer nämligen mycket stora likheter. Enligt räkenskaperna försågs predikstolen 1715–16 med trappa, dörr och lås, varjämte målningen år 1728 utfördes av Johan Hernell. Vid restaureringen 1913–15 kompletterades felande lister och en ny bokbräda uppsattes; vidare återinsattes dörrlåset från 1716, och predikstolens färger rengjordes och konserverades. Vid 1955 års restau-

Fig 488. Evangelisten Matteus, målning på predikstolens korg från 1664 av Johan Bartsch. Foto 1970.

Matthew the Evangelist, painting on pulpit, executed in 1664 by Johan Bartsch.

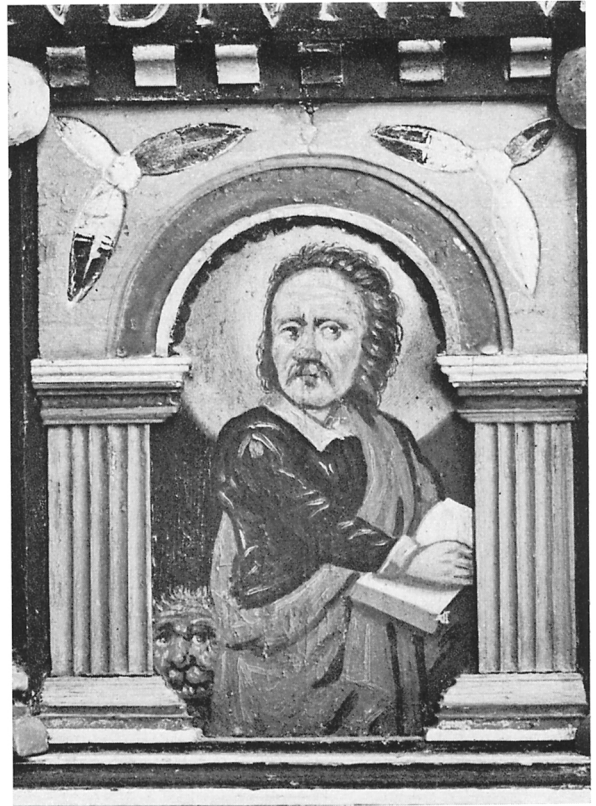

Fig 489. Evangelisten Markus, målning från 1664 på predikstolskorgen. Foto 1970.

Mark the Evangelist, painting executed in 1664 on pulpit.

Fig 490. Bänk tillverkad 1661, möjligen ursprungligen använd som skriftestol. Foto 1970.

Pew made in 1661, possibly used originally as a confessional.

Fig 491. Bänk vid korets södra mur, troligen tillverkad 1696. Foto 1970.

Pew by the S wall of the chancel, made probably in 1696.

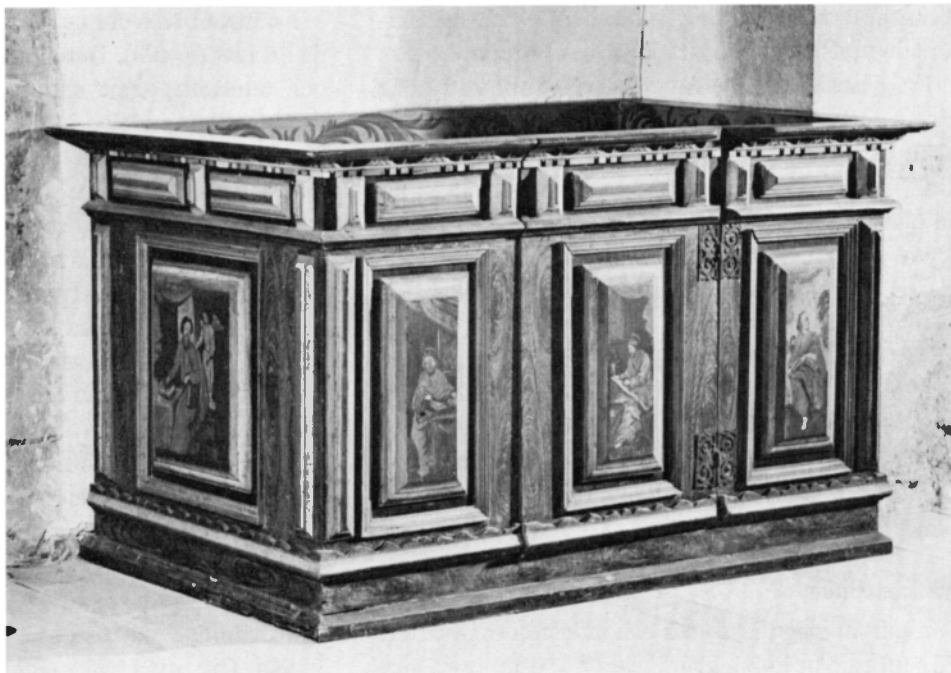

Fig 492. Evangelisten Matteus, målning på korbänken fig 491. Foto 1970.

St Matthew, painting on pew in fig 491.

Fig 493. Evangelisten Lukas, målning på korbänken fig 491. Foto 1970.

St Luke, painting on pew in fig 491.

ringering företogs tvättning, retuschering och mattfer-nissning (Konserveringsrapport i ATA och GF).

Predikstolens korg vilar på en grovt tillyxad stock i södra muren. Den ursprungliga placeringen är okänd; ljudtakets tillkomst och predikstolens målning kan ha skett i samband med en flyttning från en plats närmare kyrkans mittaxel.⁴⁴

Vid predikstolen är fästad en träslå med ett tim-glas med foder av mässingsplåt för två glas och ståndare av svarvat trä. Timglasets höjd 18 cm, ståndarens 53 cm. Färger: rött och blågrönt, mäs-singsplåten svartmålad. År 1705 upptar räkenska-perna en utgift »Till träät som Timmeglaset henger uthi». »Eth time glasz» upptages i 1594 års inventa-rium men saknas 1680, då det heter att »it tjmeglass skal köpes».

Bänkinredning

Bänkinredningen är sluten och indelad i tre kvarter. På södra sidan 15 bänkrum, varav 10 öster om södra ingången, på norra sidan 18 bänkrum, i mittkvar-teret 6. Bänkkvarteren har överliggare och ramverk målade i brunt. Dörrspeglar med vegetativa orna-ment i blågrått på vit botten. På ramverkets insida akantusmålning i rött och grönt på vit botten, på dörrspeglarnas insida diagonalband med öglor i grönt på vit botten. Bänkkvarterens höjd 93 cm.

Fremsta bänkrummet i mittkvarteret är högre än de övriga (fig 490). Det har överliggare med äggstav och tandsnitt, samt under denna utom på västra sidan, en ram indelad i fält med snidade ornament i plattskärning. Framsidan indelas av lisener i tre fält. I vart och ett av dessa en spegel med målat trädmotiv inom bågformad ram med ornament i plattskärning i svicklarna. Färger: rött, vitt, brunt, svart, grönt. I bänkrummet finns sittbräden på östra och västra sidan. På östra gavelns insida in-skärning: H: THOMAS PEDERSEN NORBY / LYTTEGÅRD IØRGENDÅTTER / ANNO 1661: DEN 15 IVNIJ.⁴⁵ Insidan är målad på samma sätt som övriga bänkrum. Mått: höjd 130, längd 137, bredd 130 cm.

Korbänk vid korets sydvägg (fig 491). Bänken har överliggare samt på tre sidor äggstav och tand-snitt, därunder en ramlist. Under denna listomgivna fält, tre på framsidan, ett på varje kortsida, med figurmålning: på östra kortsidan Matteus med ängeln (fig 492), på långsidan Markus, Lukas (fig 493) och Johannes, på västra kortsidan träd-motiv. Inuti bänkrummet säte och psalmbokshylla. Ingångsdörren är placerad på långsidans västra del, med rikt arbetade gångjärn. Mått: längd 182, bredd 118, höjd 111 cm.

Korbänk vid korets norra vägg (fig 494). Bänken har på tre sidor överliggare med äggstav och tand-

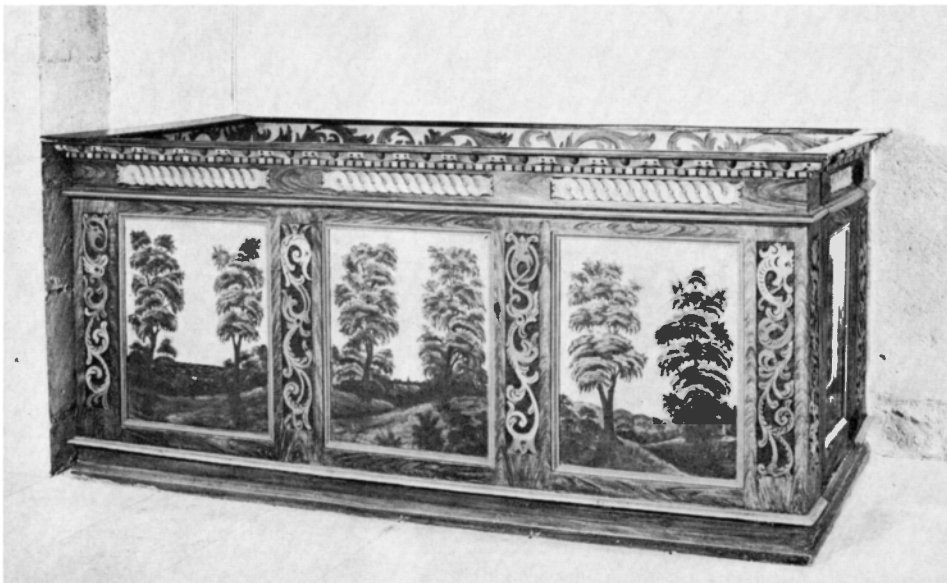

Fig 494. Korbänk från 1600-talets senare hälft. Foto 1970.

Chancel pew, second half of the 17th century.

snitt, därunder ramlist med flätverk i plattskärning. Framsidan är genom ornament i plattskärning indelad i tre speglar med målade träd; en fjärde spegel finns på dörren på bänkens östra kortsida. Färger: rött, vitt, brunt, blått, grönt. Längd 242, bredd 113, höjd 112 cm.

I tornkammaren förvaras två omålade bräder av furu, hopfogade i vinkel med varandra. Å insidan tre respektive en halvcirkelformad urskärning. Brädernas längd 205, resp 80 cm, största bredd 20 cm. Ursågningarnas diameter 40 cm. Bräderna torde ha utgjort en del av den nu förstörda korbänken (se nedan).

Den bänk som anskaffades 1661 synes med sina två säten ha varit avsedd att användas som skriftestol.⁴⁶ 1680 klagade kyrkoherde Lindelius' hustru över att den samma år avsatte kyrkoherden Langelands svärmor Lyttegård Jörgensdotter velat tränga sig in i bänken med motivering att hennes man hade låtit bygga den på egen bekostnad (vis). 1677 lät Langeland enligt räkenskaperna bygga en skriftestol. Kanske skedde detta, därför att bänkrummet från 1661 inte längre var tillgängligt för skriftermål. Uppgiften i 1694 års inventarium om »1 st: stoor lööss Skriftestohl i Sacrastigan» torde i så fall avse den som tillverkades 1677.

En särskild bänk i koret för förnämligare resande påyrkades av Lindelius 1690. År 1696 tillverkades »En Stohl i Kiörkian som Prästn står uthi» (räk), troligen den bänk som nu står vid korets sydvägg. 1829 beslöts att korgolvet skulle omläggas och »prästabänken» flyttas till korets norra vägg. 1892 stod den emellertid »under triumfbågen framför mellersta bänkraden i skeppet» men skulle följande år flyttas till korets nordvästra hörn, »hvarvid nummertafeln skulle fastsättas i triumfbågens norra pilaster». I samband med restaureringen 1913–15 flyttades bänken till sin nuvarande plats.

1719 utbetalades enligt räkenskaperna en summa »Til Lars Domerarfwē för choret», vilket torde avse en reparation av korbänken på korets norra sida. Vid visitationen 1775 beslöts att »så fort sig giöra låter bygga en bänk framman för Choret», så att »gossarne» kunde öva sig i sång. Orsaken till att prästabänken 1829 tydligen placerades i triumfbågen i stället för på korets norra sida torde ha varit att korbänken fick vara kvar.⁴⁷ Den revs i så fall 1893,

då enligt stämmobeslut alla bänkar i koret skulle avlägsnas.

Den bänk som nu står vid korets nordvägg kallar C Wilhelm Pettersson i restaureringsrapporten 1914 för »köpmanbänken». Det kan vara denna bänk som äsyftas i stämmoprotokoll 28 september 1828: »Angående En Bänks inredning för Handelsman Fred Engeströms räkning beslöts, att då prestbänken flyttas til Norr om altaret, får Handelsman Engeström inreda sin, passande i form och öfverensstämmelse.»⁴⁸ Bänken förefaller emellertid ett århundrade äldre. Möjligen är det fråga om skriftestolen från 1677, som nygestaltats. Den målade bänkskärmen med trädmotiv förefaller vara från ca 1700. Enligt stämmobeslut 15 september 1913 skulle de båda korbänkarna »renoveras och mattfernissas». Enligt konserveringsrapporten 1914 fick bänken vid korets nordvägg härvid nya säten. Även målningen i 1700-talsstil torde åtminstone delvis ha tillkommit vid restaureringen 1913–15.⁴⁹

Bänkinredningen i långhuset torde i huvudsak ha tillkommit 1721, då snickaremästare Jöran Groot⁵⁰ från Visby jämte en gesäll arbetade i tio veckor i kyrkan (räk). Delar av bänkinredningen kan å andra sidan vara äldre. Nya bänkar omtalas 1738, 1780, 1802 och 1878. Enligt räkenskaperna målades bänkinredningen 1728 av Johan Hernell. Vid restaureringen 1955 målades bänkkvarteren i överensstämmelse med korbänkarna (Konserveringsrapport i ATA och GF).

Bänken från 1661 bör ha målats 1664 av Johan Bartsch, samtidigt med predikstolen, men kan ha om- eller nymålats vid något senare tillfälle. Figurmålningen på bänken vid korets sydvägg torde ha utförts samtidigt med altarskranket, kanske 1694.

Ett brudsäte upptages i inventarierna 1594 och 1680 men är ej bevarat.

Läktare

I visitationsprotokollet 1739 heter det: »förestälde Pastor om en läktares byggande för skepsfolks och andra främmandes tjenst, som komma ifrån hamnen och ofta ej få rum at sitta i Kyrckan. Men allmogen wille ej beqwäma sig härtil.» Beslut att bygga en läktare fattades 1754 (st prot) och verkställdes 1757 (räk), varvid under läktaren inrättades spannmålsmagasin. Vid 1765 års visitation beslöts

Fig 495. Orgel tillverkad av Åkerman & Lund, Stockholm 1876, står nu på podium i ringkammaren. Foto 1972.

Organ built in 1876 by Åkerman & Lund, Stockholm, now on a podium in the ringing chamber.

att pastor skulle ombesörja läktarens målning. Beslut om läktarens utbyggnad fattades 1840, 1858 och 1878, sistnämnda år i samband med att orgel anskaffades (fig 436). Läktaren revs i samband med restaureringen 1913–15.⁵¹

I tornkammaren förvaras följande delar av orgelläktaren: — 1. Två längder av läktarbröstning av furu med genombruten bågarkad, vitmålad. Längd 393 resp 391 cm, höjd 89 cm. Troligen från 1878. — 2. Nio triangelformade furubränder, på ena sidan fragmentarisk målning: rödbrun botten, omgiven av svart ram med vit rand, övriga färger vitt och grönt. Största längd 103 cm, minsta 65 cm, största bredd 25 cm. Har möjligen utgjort tak i trappan till läktaren. Målningen torde i så fall ha tillkommit strax efter 1765.

Under läktaren var, som nämnts, anordnat ett

sädesmagasin. 1868 bestämdes att sädesbingarna skulle borttagas (st prot).

Orgel

Orgelverket byggdes 1876 av firma Åkerman & Lund, Stockholm, och inköptes 1878. Det har åtta stämmor, av vilka två tillkom 1944.⁵² Orgelfasaden är nygotisk med blindpipor i tre fält, uppåt avslutade av trepass (fig 495). Färger: guld och olika nyanser av brunt.

En föregångare till orgeln var det psalmodikon, som inköptes 1834 (räk). Det avskrevs vid visitationen 1903 och är nu förkommet.

Nummertavlor

— 1. Av snidad, förgylld och målad ek (fig 496). Det svarta sifferfältet med plats för fem psalmer omges

Fig 496. Nummertavla av snidad och målad ek, tillverkad 1741 av skolmästaren Jakob Maldesson, Rone. Foto 1970.

Hymnboard, carved and painted oak, made in 1741 by Jakob Maldesson, school-master, Rone.

av en ram med bladornament, omgivet av snidat och målat ramverk. Rikt utformat överstycke med kung Adolf Fredriks namnchiffer, krönt av krona. Färger: gult, grönt, rött. Vid ramens nedre del är fästad en ljusarm av mässing. Siffror av mässingsplåt. På baksidans ena kant två gångjärn som visar, att nummertavlan tidigare varit fästad på sådant sätt, att den kunnat vridas kring en ståndare. Höjd 109 cm, ljusarmens längd 21 cm. Enligt räkenskaperna utfördes tavlan 1741 av skolmästaren Jakob Maldesson i Rone, som även utförde siffrorna. Före 1893 var nummertavlan fästad vid bänken vid korets sydvägg, som då stod framför mittkvarteret. Räken-

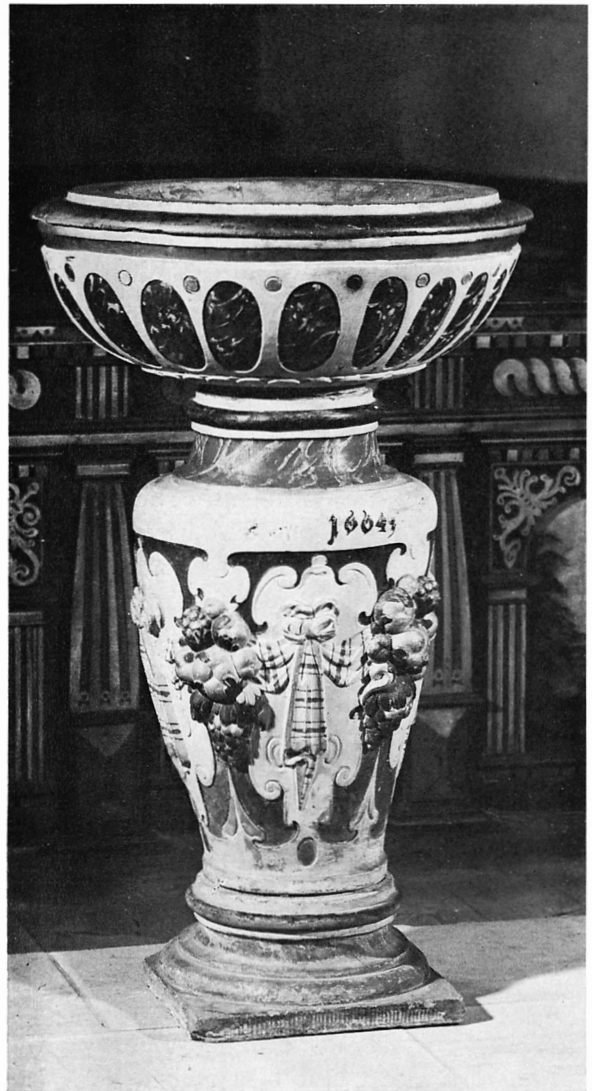

Fig 497. Dopfont av sandsten tillverkad i Burgsvik vid 1600-talets mitt, målad 1664, troligen av Johan Bartsch. Foto 1970.

Sandstone font, made at Burgsvik in the middle of the 17th century, painted in 1664, probably by Johan Bartsch.

skaperna upptar 1838 en utgift till »Olof Domerarfwē för jern till Nummertafla i kyrkan», vilket måhända avser nummertavlans fästansordning vid bänken. Ett hål i korbänkens bakre överliggare torde vara spår efter denna. — 2. Av svartmålad furu med bred ram, upptill gavelformat avslutad. Plats för sex psalmer. Största höjd 77, bredd 39 cm. Troligen från 1800-talet.

Dopredskap

Dopfund av grå sandsten (fig 497), bestående av rund fot på kvadratisk basplatta, urneformat skaft med rosetter och frukter i relief samt cirkelrund skål, på utsidan prydd med ovala urskärningar. På skaftets överdel är målat årtalet 1664. Färger: svart och vitt, frukter förgyllda, rosetter i vitt och rött, cuppans ovala fält marmorerade svart och vitt, skaftets övre del marmorerad i blått. Höjd 112,

cuppans diameter 70 cm. Gotländskt arbete från 1600-talets mitt. Målningen troligen utförd av Johan Bartsch, år 1664. Uppställd på nuvarande plats i samband med restaureringen 1913–15, rengjord 1913 och 1955 (Konserveringsrapporter i ATA och GF).

En utgift 1683 »Til Snickaren ... för funten» (räk) torde avse »1 st: Ny Handukstol wid funten med Handlakan uti», vilket tillskrivits i 1694 års inventarium.

I koret norr om altarringen finns en stenhäll med uttömningshål, omgivet av ristad dekor med bl a 24 uddar, liknande stiliserade människofigurer (fig 501). På något avstånd från uttömningshålet en fyruddig avlång stjärna med ett hål i mitten, det senare förmodligen fästansordning för pulpet e d. Längd 272, synlig bredd 150 cm.

Cuppa till medeltida dopfund (fig 498) av sandsten

Fig 499. Korsfästelsen, detalj av dopfuntscuppan fig 498. Foto 1972.

Christ on the Cross. Detail from font bowl in fig 498.

Fig 498. T v. Romansk dopfuntscuppa, svårt vittrad, troligen ett verk av stenmästaren »Hegvald», 1100-talet. Foto 1972.

Left. Romanesque bowl of font, greatly weather-worn, probably made by Hegvald; 12th century.

Fig 500. Uppståndelsen (?). Detalj av dopfuntscuppan fig 498. Foto 1972.

The Resurrection of Christ. Detail from font bowl in fig 498.

med kvadratisk uttömningshål. Livet och den trattformiga botten är på utsidan genom rundbågiga arkader indelade i fält med figurreliefer. I svicklarna på skålens sidor figurreliefer, bl a fyrfotadjur, keruber och fågel, på skålens undersida bl a flätverk och bladmotiv. Mått: höjd 49, diameter 78, inre diameter 62, djup 30 cm. Cuppan är svårt skadad genom vittring.

Figurscener på cuppanns utsida: — 1. Kristi födelse (fig 498). — 2. Kristi dop. — 3. Två heliga konungar med glorioer men utan kronor, gående. — 4. Knäböjande kung framför sittande Kristus. — 5. Frambärandet i templet (?). — 6. Korsfästelsen (fig 499). — 7. Uppståndelsen. — 8. Majestas domini (?). I bottenfälten: — 1–3. Sittande figurer. — 4–6. Åt höger gående figurer. — 7. Tronande figur med högra handen lyftad. — 8. Tronande figur. Figursviten kan möjligen föreställa de tre vise männen, dels observerande stjärnan, dels tillbedjande Kristus och Maria. Tydningen är dock synnerligen oviss på grund av vittringsskadorna.

Cuppan är romansk och har daterats till 1100-talets senare del. Den kan föras till mästaren »Hegvalds posthuma verkstad»; jfr funtarna i Endre, Ganthem, Halla, När och Sjonhem (SvK Go I s 416, IV s 236, 281, 310).⁵³ Sedan 1870 deponerad i SHM (inv nr 4443).

I restaureringsrapporten 1914 skriver C Wilhelm Pettersson: »En medeltida dopfont lär ha funnits

till för 5 år sedan i den då nedrifna prestladugården, men blef nedsänkt i en 'brya' i den då anlagda vägen som går till nuvarande ladugården.» Då den ovan nämnda cuppan vid sin avhämtning förvarades i »vapenhuset», skulle uppgiften möjligen kunna gälla den nu försvunna dopfuntsfoten.

Dopfat av mässing (fig 502), runt, med brett brätte och flat skål. I skålens botten relief föreställande bebådelsen, runt denna 5 ggr upprepade inskription: M L V C A V E (= *Maria, lilium virgo casta, ave* = Maria, lilja, rena jungfru, hell dig). Diameter 41 cm. Troligen tyskt arbete från 1500-talets början, omnämnt i inv 1594.⁵⁴ Till dopfatet hör ett läderfodral från senare tid.

Dopskål av silver, rund, med fot. Enligt stplr tillverkad 1955 av Guldsmedsaktiebolaget. Inskription runt övre kanten: »Låten barnen komma till mig...» (cit), runt foten: »GÅVA AV S:T JACOBSRINGEN ÅR 1955.» Höjd 13, övre diameter 25 cm.

Nattvardskärl

Kalk av delvis förgyllt silver (fig 503). Foten är sexpassformad och noden prydd med en pärlstav. På foten graverad inskrift: »År 1801 / Pastor Herr / M. E. Klintberg.⁵⁵ / Kyrkovårdare A. Winarfe, F. Roes, A. Tomta, P. L. Engårda.» Enligt stämplrar tillverkad 1802 av Magnus Söderberg,⁵⁶ mästare i Visby 1797–1834. Höjd 22,5 cm.

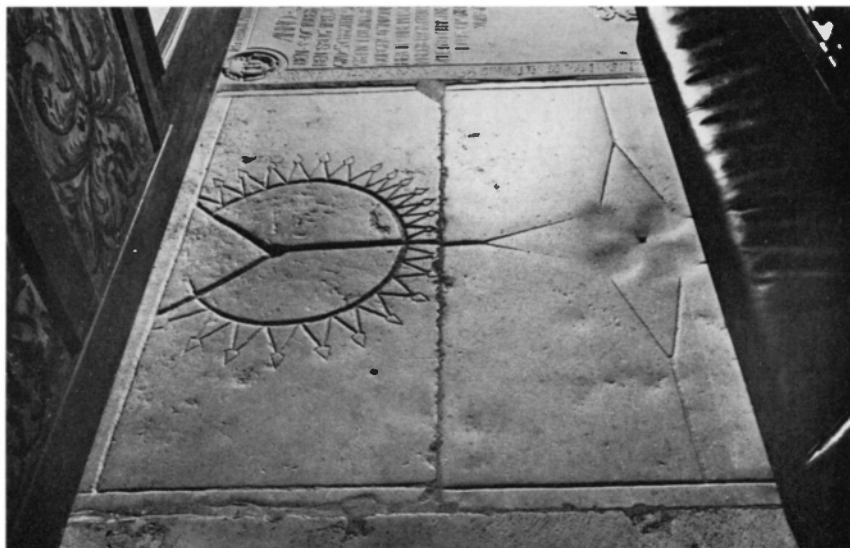

Fig 501. Dopfuntsplint av kalksten med uttömningshål, troligen från 1300-talet. Nu inlagd i kor-golvet. Foto 1970.

Plinth of font, limestone, with drainage hole, probably 14th century. Now in the chancel floor.

Paten av förgyllt silver, med samma stämplat som kalken. Diameter 15 cm.

Kalk och paten anskaffade 1802 (räk), sedan en större och en mindre kalk av silver jämte tillhörande patener stulits (st prot). Den större kalken torde ha varit den medeltida, vars cuppa och paten år 1703 enligt räkenskaper gjordes större av mästare Schütz i Visby.⁵⁶

Paten av silver, med graverad inskrift på undersidan: »RONE KYRKA 1955». Diameter 16 cm.

Oblatask av nysilver, cirkelrund med platt lock, krönt av ett upprättstående kors. Diameter 10 cm, höjd med korset 8 cm. Anskaffad 1902.

Vinflaska av grönt glas, storbukig, hoptryckt från sidorna. Diameter 27,5 cm. Möjligen en av de två som inköptes 1747 eller den som inköptes 1760 (räk).

Två vinkaraffer av slipat glas, cylindriska med ingraverat korslagt kors och ankare, däröver kalk och oblat. Propp med rund kula, krönt av upprättstående kors. Höjd 42 cm. I 1881 års inventarium upptages fyra slipade kommunionkaraffer av glas, vilka saknas i 1830 års inventarium.

Två slipade glaskaraffer, den ena med handtag

Fig 502. Dopfat av mässing, i botten Bebådelsen i relief, troligen tyskt arbete från 1500-talets början. Foto 1970.

Brass christening bowl, in the bottom the Annunciation in relief, probably German work dating from the beginning of the 16th century.

Fig 503. Kalk och paten av delvis förgyllt silver, tillverkade av Magnus Söderberg i Visby 1802. Foto 1970.

Chalice and paten, partly silver-gilt, made by Magnus Söderberg in Visby, 1802.

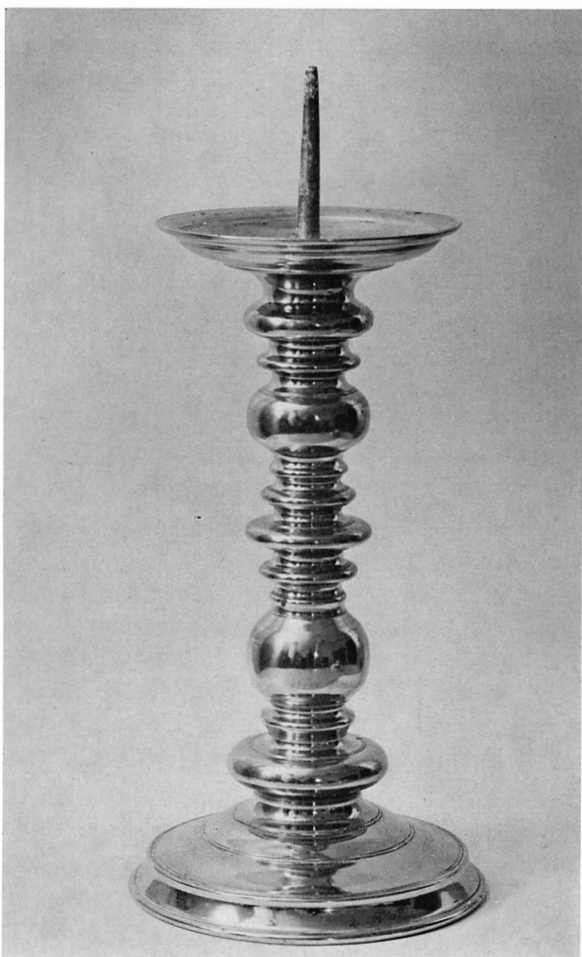

Fig 504. Sockenbudstyg av silver, kalk och paten tillverkade av Johan Niklas Palm i Visby 1852, oblatasken av Guldsmedsaktiebolaget 1955. Foto 1970.

Viaticum communion vessels, chalice and paten made in 1852 by Niklas Palm of Visby, bread box by Guldsmedsaktiebolaget in 1955.

Fig 505. Ljusstake av mässing, troligen från 1500-talet. Foto 1970.

Brass candlestick, probably 16th century.

samt slipad propp. Höjd 29 resp 23 cm. Mitten av 1900-talet.

Kalk och paten av tenn för sockenbud, enligt räkenskaper inköpta 1847. Kalkens cuppa hög och smal. Kalkens höjd 18,5 cm, patenens diameter 10,5 cm.

Kalk och paten av silver för sockenbud (fig 504), enligt stämplrar tillverkade 1852 av Johan Niklas Palm, mästare i Visby 1842–1894.⁵⁶ Enligt stämprotokoll inköpta samma år. Kalkens cuppa klockformad. Kalkens höjd 15 cm, patenens diameter 10 cm.

Till sockentyget hör vidare: 1. Oblatask av silver, utformad som en cylinder med ristat kors på locket. Enligt stämplrar tillverkad av Guldsmedsaktiebolaget 1955. Höjd 6,5, diameter 4 cm. Gåva 1955 av S:t Jacobsringen. — 2. Vinkanna av glas med hals och lock av silver. Höjd 6,2, största diameter 5 cm. Gåva 1955 av S:t Jacobsringen. — 3. Oblatask av svarvad ek, cylindrisk, platt, diameter 5,5 cm. I räkenskaperna 1769 upptages 6 öre till »Kyrkiowärden Hans Stale för en Ask til kyrkio-bröd», möjligen denna. — Sockenstyget förvaras i ett etui av svart läder, skänkt 1955 av S:t Jacobsringen.

»En liten Kalk brukelig i Sochnebudh» inköptes enligt räkenskaperna 1708. 1802 köptes enligt räkenskaperna en kalk och paten av tenn, sedan en liten kalk med paten av silver bortstulits samma år.

Ljusredskap

Ljuskronor: — 1. Av mässing med tre kransar om vardera nio ljusarmar. Höjd 125 cm. Anskaffad 1915 (räk). — 2. Som föregående. Anskaffad 1916 (räk). — 3. Av mässing med två kransar om vardera åtta ljusarmar. Inskription: »Skänkt 1878 af Kyrkovärden Mårten Ekström, Tomta.» Höjd 110 cm. — 4. Som föregående. Inskription: »Minne till kyrkan af Rone sockens arbetskarlar 1878.» — 5. Av mässing med tolv ljusarmar i en krans. Höjd 72 cm. Omkring 1900. — 6. Av trä med två kransar om vardera sex ljusarmar. Färger: rött, blått, grönt, gult. Höjd 65 cm. 1600-talsmodell, tillverkad av byggmästaren Reinhold Pettersson i Ekängen i Rone och skänkt 1955.

Lampetter: — 1. Av mässing, fyra stycken med vardera tre ljusarmar, längd 23 cm. I koret, moderna. — 2. 2 stycken förgyllda, med vardera en arm, fästade vid orgelhuset. Ljusarmens längd 24 cm. 1800-tal. — 3. Av svartmålat järn, två stycken, en med tre och en med en ljusarm, avsedda för elektriska ljus. Ljusarmens längd 22 cm. Fästade på korets västvägg, norr resp söder om triumfbågen. Inköpta 1955.

Ljusstakar: — 1. Ett par av mässing med runda profilerade skaft (fig 505). Höjd 45 cm. Sannolikt de som nämns i 1594 års inventarium. — 2. Av mässing med två armar och sju pipor. Profilerat skaft, prytt med tvenne drakar och en stor kula; ristat årtal 1930. Höjd 75 cm. — 3. Två stycken av tenn

med balusterformat skaft. Inskrift å fotens översida: »Gåva av Rone S K L F. / Adventsöndagen 1949». Höjd 23 cm. — 4. Sex stycken av mässing, med anordning för att höja och sänka ljuset. Höjd 14,5 cm. Moderna. — 5. Av svartmålat smidesjärn för ett ljus, försedd med tre fötter. Höjd 123 cm. Modern. — 6. Sex stycken av ek, parvis av lika höjd, 70, 77 resp 83 cm. Katafalkljusstakar, moderna, gåva av fru Vendela Nilsson, Ålarve. — 7. Av mässing med fyra armar. 1900-tal.

Textilier

Altarbrun av oblekt linne med broderier i flera färger: svart, grått, orange, gult. Å fodret i korsstyg: RONE KYRKA 1962 / KONSTHANTVERK L A. Höjd 17 cm. Fästat vid altarduk. Gåva av S:t Jacobsringen.

Korkåpa av italiensk brokad (fig 506), ursprungligen mönstrad i guld och rött med dekorativa blad, påfågel stående på ett blombevuxet markstycke och ett lejon vilande under en blommande dadelpalm (fig 507), omgivet av ett flätat stängsel. Bräm och ryggsköld torde aldrig ha funnits; utmed den rundade kanten löper en frans av ylle och lingarn, ursprungligen i flera färger. Längd 307, största bredd 120 cm. I monter i sakristian.

Korkåpan är enligt Agnes Geijer tillverkad av ett rektangulärt vävt tygstycke, baldakinum, som antagligen vävts i Norditalien under 1400-talets förra del. Den enkla fransen tyder på att monte-

Fig 506. Korkåpa av italiensk brokad ursprungligen mönstrad i guld och rött, 1400-talets förra hälft. Foto ATA 1955.

Cope of Italian brocade, originally patterned in gold and red; first half of 15th century.

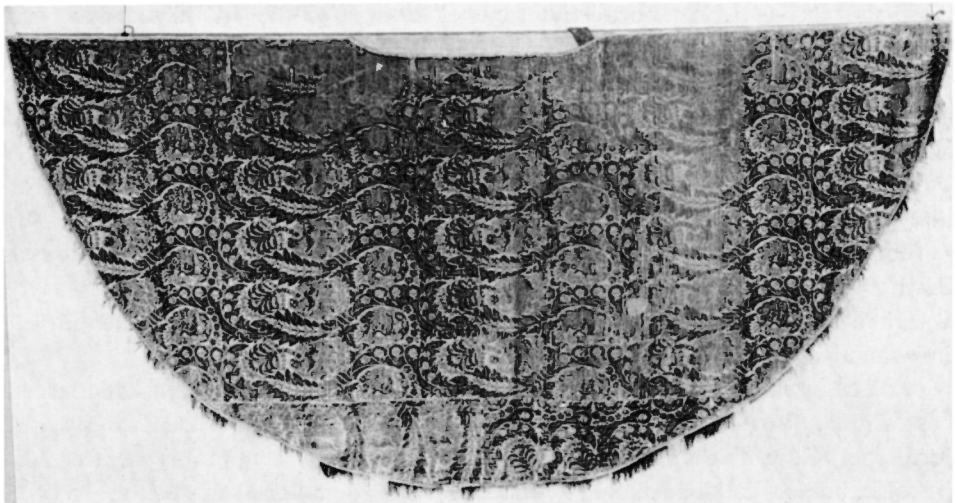

Fig 507. Detalj av korkåpan fig 506. Foto ATA 1955.

Detail of cope, fig 506.

ringen av kåpan skett i Norden, kanske på Gotland. Kåpan, som en tid använts som antependium, renoverades 1955.⁵⁷

Mässhakar: — 1. Av purpurröd sammet med bortsprättad ornering, möjligen identisk med den mässhake som enligt räk anskaffades 1705. — 2. Av grönt siden med vitt latinskt kors å ryggsidan. På fodret broderat »Libraria 1945.» Gåva av kyrkliga ungdomskretsen. — 3. Av handvävt vitt ylletyg. Å ryggsidan slå, å framsidan broderat IHS, på fodret »E. P. Licium 1955» (=Elin Pettersson). Gåva 1955 av S:t Jacobsringen. — 4. Av rött linne, tillverkad 1956 av Cedergren & Eriksson, Visby. — 5. Av handvävt ylletyg, färg svart och olika nyanser av violett, utan påsydd dekor. På fodret: RONE KYRKA 1965. / GOTLANDS HEMSLÖJD M. B. (=Monica Bertilsson.) Gåva av S:t Jacobsringen.

Stolor, bursor, kalkkläden och predikstolskläden,

4 st av varje i vitt, grönt, rött och violett; dessutom svart stola och svart predikstolskläde. Moderna, i regel anskaffade 1955.

Palla av vitt linne med styvnad av papp och ett vitt broderat kors, kvadratisk. Sidans längd 15 cm. Modern.

Corporale av linne med 5 broderade kors, vikt i nio delar, modernt.⁵⁸

Röcklin av linne i medeltida modell. Längd 130, ärmvidd 75 cm. Modernt.⁵⁹

Duk på sakristiebordet av mönstrad vit linnedamast. Tillverkad 1955 av Gotlands hemslöjd. Längd 190, bredd 135 cm.

Kormatta i röllakansteknik, mönstrad i rektangulära fält i flera färger. Längd 290, bredd 220 cm. Gåva 1955 av Rone S K L F.

Matta i sakristian, handvävd nöthårsmatta i brunt, svart och vitt. Längd 300, bredd 245 cm. Gåva 1955 av kyrkliga syföreningen.

Försvunna textilier

I 1594 års inventarium noteras, utom den ovan nämnda korkåpan, »Eth Alterklædh och ij alterlagen. En messehagel. Tho Røckliner.» Enligt räk köptes 1685 »Ny Slising til armar uthi Mässesiortan».⁶⁰ I 1694 års inventarium beskrives antependiet som »1 st gammalt Altar Klæde af åthskillige færga af Lijn och ylle nock till detsamma en Kappa omkring, dertill med Frantzer och muncke-boockstäfwer af Silcke».

Enligt räkenskaperna köptes 1690 »ett fynt stycke Slissing til mässesiorta ther aff kyrckioherdehustrun gjorde ny mässesiorta och then gamla siortan lagade, arbetslönnen effterskänkes». Vidare köptes 1697 två kalkkläden. 1724 skänkte kyrkvärden Matz Joxarfwe ett altarkläde av slissing.

I tillägget till 1694 års inventarium upptages även »1 st Blåt band med Sölfwer uti och blå silkestoper för ändarna, förärt af förra Prestehustrun Anna Catharina Clerckberg brukas om lifwet på Presten öfwer messesk:», »1 st Nyt röt silckes Klæde öfwer Kalcken och patenen förärt af prästehustrun Maria Jung».⁶¹

Enligt räkenskaperna anskaffades 1760 en ny mässhake. Den var svart och tydligen ofodrad, ty 1771 upptages utgifter för foder »til nya swarta mässhaken» och sylön till Salomon Lauritze. 1803

köptes 10 alnar holländsk lärft till en mässhake och »Bifeldts lärft» till ett altarkläde. 1845 köptes en ny mässhake från Stockholm. 1877 beslöts enligt stämmoprotokollet, att två gamla mässhakar av sammet skulle säljas.

Vid prästgårdsbranden 1881 förstördes kyrkans enda användbara mässhake. Vid 1891 års visitation heter det: »Sedan kyrkans messkrud vid senaste branden i prestgården gått förlorad, hade sådan fortfarande saknats. Då något hinder af h. h. biskopen ansågs inte möta för användande af en för bägge församlingarne gemensam, och församlingen torde erbjudas att genom att med något visst belopp bidra uti kostnaden för nyligen verkställd reparation af Eke församlings skrud förvärfva sig med denna församling gemensam egande rätt till densamma, förklarade sig nu kyrkorådet vilja till församlingen om lemmandet af sådant bidrag göra förordande hemställan.» Vid 1897 års visitation konstaterade biskop von Schéele, att denna begäran avslagits. Vid visitationen 1915 heter det: »Mässskrud saknades. Visitator framhöll mässskrudens uppgift att undanskymma prästens person och

framhäfva ämbetets betydelse, hvilket vore ett utmärkande drag för den kyrkliga uppfattningen i motsats mot den sekteriska. Då tillgången till Eke kyrkas mässskrud hvilade på osäker grund och det ansågs ej fullt i enlighet med Rone församlings värdighet att vara hänvisad till lån af annexförsamlingens mässskrud vid förefallande behof af sådan, ville pastor verka för anskaffande af egen skrud till Rone kyrka.» Ny mässhake tillkom först 1945.

Kollektredskap

Kollekttavlor: — 1. Av snidad och målad ek (fig 508). Rektangulär med trepassformad avslutning; täckplatta med fragmentarisk dekorativ målning på kritgrund, flankerad av snidade lister. Färger: svart, rött, vitt. Medeltida? Längd 33,5, bredd 15, täckplattans höjd 9, bredd 12,5 cm. — 2. Av snidad och målad ek (fig 508), rektangulär med halvcirkelformad avslutning; täckplatta med fragmentarisk (figur?)målning. Medeltida? Längd 28, bredd 14, täckplattans höjd 6,5, bredd 11,5 cm. — Enligt visprotokoll 1694 säges den ena kollekttavlan vara avsedd för kyrkan, den andra för de fattiga.

Fig 508. Medeltida kollekttavlor av ek. Foto 1970.

Medieval oak collection tray.

Fig 509. Kollecthäv av röd sammet på läderstomme, anskaffad 1749 eller 1752. Foto 1970.

Collection bag of red velvet on a leather frame, acquired in 1749 or 1752.

Håvar: — 1. Ett par med holk av röd sammet på läderstomme med tofs av silvertråd (fig 509); svarvat skaft av trä med hängande klocka och försilvrade mässingsbeslag. Längd 169, holkens längd utan tofs 19, diameter 12 cm. »En penningepung» resp »en pung til kyrkan» skaffades enligt räk 1749 och 1752. »En ny skinpung» omtalas 1798–99 (räk).

— 2. Ett par med holk av grön sammet på läderstomme, prydd med tofs av guldtråd och broderade kors. Skaft av trä med mässingsbeslag. Längd 180, holkens längd utan tofs 23 cm. Gåva 1955 av kyrkvårdarna.

Gravstenar

— 1. Av kalksten, fragment av romansk lockhäll, på mitten upphöjt latinskt kors. I taket till torntrappan, där något mer än halva bredden jämte en del av korsstammen är synlig. Bredd (synlig) 67, tjocklek 18 cm. — 2. Av rödaktig kalksten, rektangulär (fig 510). Längd 156, bredd 120, tjocklek 20 cm. På

kyrkogården, lutad mot långhusets nordmur. Den synliga sidan saknar inskription. Stenen torde vara identisk med *Lindström 165* och på sidan mot kyrkmuren ha följande inskription i minuskler: *Ano : dni : mcdxxx : in : die : pas ... orate p eo* (Herrens år 1430 på -dagen ... Bedjen för honom).⁶² — 3. Av rödaktig kalksten (fig 511), trapezoid, i två delar. Längd 200 cm, största och minsta bredd 114 resp 92 cm, tjocklek 16 cm. Står intill föregående med den synliga ytan utan inskription. Stenen torde vara identisk med *Lindström 166* och på sidan mot kyrkmuren ha rundlar i hörnen, förenade av skriftband med följande inskrift i minuskler: ... *boter ... uu diebus ante sanctorum ...* (= ... Boter ... dagarna före helgonen ...). — 4. Av kalksten, i två delar, utan synlig inskription. Delarnas mått 65 × 80 × 12 cm resp 75 × 80 × 15 cm. Lutad mot södra kyrkogårdsmuren. — 5. Av grå kalksten, trapezoid med hålkälad kant, med dubbla ristade kantband parallellt med stenens vänstra och övre kant, möjligen även utmed den högra kanten som ej kunnat iakttagas. Mitt på stenen ett ristat latinskt ringkors med trappstegsformad fot. Ingen medeltida skrift kan urskiljas; parallellt med kortsidorna med början under ringkorsets tvärmarm inskription: ANNO 1733 / MARKUS REBEN / FRÅN EKELFYR / DÖDE D. 5 MAJI / OCH LIGGER HER / BEGRAFWEN. Längd 200 cm, största och minsta bredd 80 resp 70 cm. Lutad mot södra kyrkogårdsmuren. — 6. Av sandsten, i hörnen rundlar med uthuggna evangelistsymboler, mellan dessa språkband med bibelcitatt (Job XIX). På stenens nedre del kartusch, över denna parallellt med stenens kortsidor inskrift: ANNO . 1656 . / DEN . 5 : OCTOBER HEN SOF VDI HER / REN ERLIG WELACHTET OC NV HOS / GVD . S . CHRISTEN SKABO BARNE FÖD PAA / SKAFN I IYLAND AAR . 1603 . FORDOM / BORGER OC INVONNER I WISBY DÖDE / HER I RONNE PRESTEGAARD OC LIGER HER / VNDER BEGRAVEN . FORVENTER SIG MED / ALE TRO CHRISTNE EN ÆREFVLD OC GLÆ / DELIG OPSTANDELSE PAA DEN / YDERSTE DAG. Längd 210, bredd 120 cm. I korgolvet norr om altarringen.⁶³

— 7. Av sandsten, rektangulär, med inskrift parallell med stenens kortsidor: CIPPO / HOC TEGUNTUR / OSSA / D(O)M(INUM) REVERENDORUM HUIUS LOCI / PASTORUM / SCIL.(ICET) / D(O)M(INUS) PETRI BENEDICTI NORBY / EIUSQVE CONIUGIS / MATR.(ONA) MARGARETHAE CHRISTIANI F.(ILIA) / D(O)M(INUS)

Fig 510. Gravhäll av rödaktig kalksten, daterad 1430. Foto ATA.

Grave slab of reddish limestone, dated 1430.

THOMAE PETRI NORBY / PAST.(OR) PER XXV ANNOS. / EIUSQVE CONJUGIS / MATR.(ONA) LUTEGARDAE GEORGII F.(ILIA) D(O)M(INUS) IACOBI IANI LANGELANDI / PAST.(OR) PER TRES ANNOS / QUIESCANT IN PACE. (Under denna gravsten vila kvarlevorna efter denna församlings vördnadsvärda kyrkoherdar, nämligen herr Peder Bengtsøn Norby, hans maka fru Margareta Christiansdatter, herr Thomas Pedersøn Norby, kyrkoherde i 25 år, och hans maka fru Lyttegård Jörgensdotter, herr Jacob Jansøn Langeland, pastor i tre år. Må de vila i frid.) Längd 209, bredd 125 cm. Utanför altarringen söder om altaret.⁶⁴

— 8. Av sandsten, fläckvis nött och svårläst. In-

Fig 511. Gravhäll av rödaktig kalksten över »Boter», 1400-talet. Foto ATA.

Medieval grave slab of reddish limestone, in memory of "Boter".

skrift: ALEXII HARMACU ... / I: THII LXV: ... ACT X:XLIII ACT XV: X ... / S. S. TH. DOCT. PETRUS N. ÅKERMANN / NATUS / IN HEMSE A(NN)O MDCCI D. XXII NOV. / CONSTITUTUS PASTOR / ECCLES. RONE ET EKE A. MDCCXL / VIXIT PLACIDE GAL ... VI ... / OBIIT DIEM SUPREMUM I. L..T / MDCCLXXII / DILECTA EJUS CONJUNX / ET / FIDA UTRIVSQUE FORTUNAE SOCIA / MARIA ISR. CANUTIA / NATA / IN WAMBLINGBO A(NN)O MDCCX D. XXX JUNII / CONJUGATA A(NN)O MDCCXXXI D. XV SEPT. DECESSIT / A(NN)O MDCCL D (datum ej ifyllt) / ES LVII ... / NE SE ME SA LOCO SUO EXTURBENTUR OSSA / CORDATI CURENT POSTERI (=... Apg 10: 43, Apg 15: 11. Teol doktor Petrus N Åkerman, född i Hemse anno 1701 den 22 november, utnämnd kyrkoherde i Rone och Eke församlingar anno 1740, levde stilla ..., avled ... 1772. Hans älskade maka och trogna följeslagerska i med- och motgång Maria Israelsdotter Canutia, född i Vamlingbo anno 1710 den 30 juni, gift anno 1731 den 15 september, avled anno 1750 den ... Behjärtade

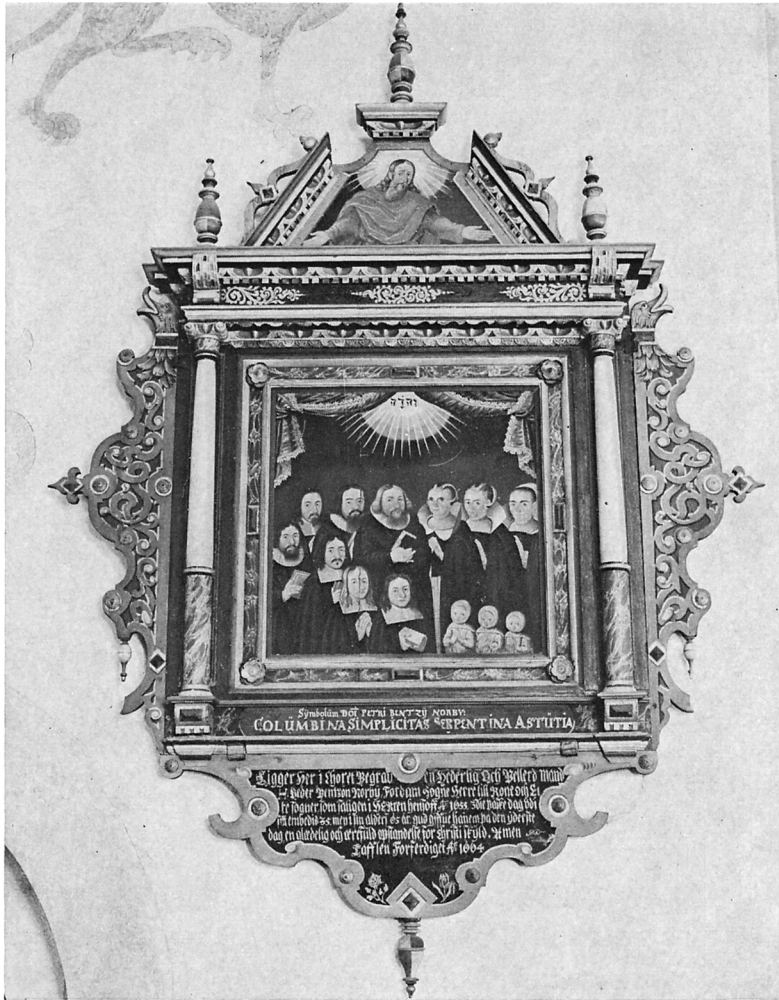

Fig 512. Epitafium över kyrkoherden Peder Bentzön Norby, målat av Johan Bartsch 1664. Foto 1970.

Tablet in memory of Vicar Peder Bentzön Norby, painted by Johan Bartsch in 1664.

efterlevande må tillse att benen ej rubbas från sin vilostad.) Längd 209, bredd 135 cm. I korets syd-östra hörn.⁶⁵

— 9. Av sandsten, med kantrand. I upphöjd relief den uppståndne Kristus med segerfanan, trampande på en orm, på hans högra sida en uppslagen bok. Inskrift: över reliefen bibelord, delvis dolda av bänkinredningen och nötta. Man urskiljer: »... hielpa them ifrå döden: Dödh Iagh skal wa ... / ... Iagh skal wara tigh een plåga.» Texten i övrigt fullständigt bortnött. Enligt 1830 års inventering låg stenen innanför altarringen på södra sidan. Lagd över kyrkoherden Petrus Bolin och dennes måg länsman Claes Lyth, Roes. Längd 210, bredd 152 cm.⁶⁶ Nu i långhusets nordöstra hörn.

— 10. Av kalksten med ristad dekoration: i hör-

nen dubbla koncentriska cirklar, förenade av båglinjer, mitt på stenen kartusch. Delvis täckt av altarringen, med nästan utnött inskrift: ... UGGARDE I RONE / DÖDE 1723 DEN (?) OCT ... I kartuschen: A. L. S. Längd 106, bredd 150 cm. I korgolvet.

— 11. Av kalksten, med dubbel kantrand och runda rosettdekorationer i hörnen. Texten bortnött. Längd 150, bredd 115 cm. I korgolvet, delvis täckt av altarringen. Möjligen den gravsten till sin egen grav, som kyrkoherde Lindelius 1690 enligt räkenskaperna betalade stenhuggaren Jesper Smitt. — 12. Av sandsten, fragmentarisk, endast nedre högra hörnet återstår. Relief av johannesörn inom cirkel. Oläsligt textfragment parallellt med kortsidorna. Längd 136, bredd 72 cm. Ligger som trappsten närmast utanför korportalen. — 13. Av sandsten

med ristad kantlinje, mitt på stenen ristad kartusch med bomärke, utan inskription. Längd 189, bredd 95, tjocklek 16 cm. Ligger vid korportalen utanför nr 11. — 14. Av sandsten, med fragmentarisk kantlinje, utan inskription. Längd 134, bredd 97, tjocklek 13 cm. Vid korportalen öster om föregående. — 15. Av rödaktig kalksten, utan inskription. Längd 174, bredd 85–107 cm. Vid korportalen väster om nr 13. Möjligen en medeltida gravsten (jfr nr 2 & 3).

Epitafium

Epitafium av snidad och målad furu (fig 512). På det rektangulära mittfältet, omgivet av listram och flankerat av kolonnetter, målning av prästfamilj under en strålsol med Jehova i hebreiska bokstäver, omgiven av draperier. Överstykke, trapetsformigt fält med målad framställning av Jesus med utsträckta händer, omgiven av en bruten ram med äggstav och tandsnitt, krönt av pinakler. På epitafiets sidor

sidostycken med målade slingor och diamantskärning, uppåt avslutade av drakhuvuden.

Inskription på ramlisten under mittfältet: »Symbolum Do(min)i Petri Benzij Norby / COLUMBINA SIMPLICITAS SERPENTINA ASTUTIA» (=Herr Peder Bengtsön Norbys kännetecken: duvans enfald, ormens list). I fält därunder: »Ligger Her i Choret Begraven Hederlig Och Vellerd Mand / H. Peder Bentzön Norby, Fordom Sogne Herre till Rone och Ei/ke sogner, som saligen i HERREN hensoff A:o 1655 3die påske dag udi / sitt embediss 35, men i sin alders 65 år, Gud gifue hannem pa den yderste / dag, en glædelig och ærefuld opstandelse for Christi skyld. Amen. / Tafflen Forferdiget A:o 1664». Färger: svart, vitt, gult, grönt, rött, guld. Höjd 350 cm.

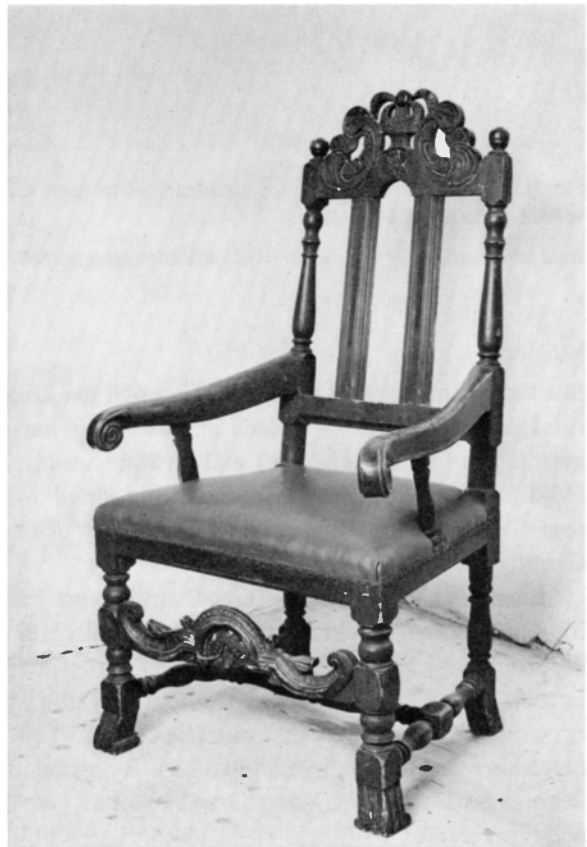
Epitafiet, som i likhet med predikstolen m m torde ha målats av Johan Bartsch,⁸⁷ rengjordes, oljades, retuscherades och fernissades 1955 av konstnären Erik Olsson, Sanda (Konserveringsrapport i ATA och GF).

Fig 514. T h. Länstol av furu med skinnklädd sits, omkr 1700. Foto 1970.

Right. Deal armchair with leather seat, ca 1700.

Fig 513. Bord av furu tillverkat av mästare Jöran Groot, Visby, 1721. Foto 1970.

Deal table, made by Master Jöran Groot, Visby, 1721.

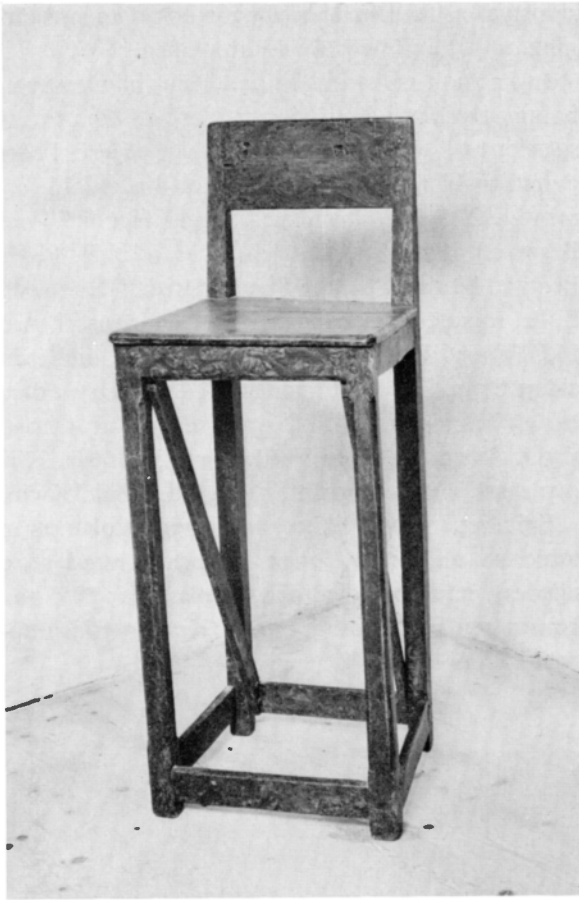

Fig 515. Stol av furu, avsedd för predikstolen, troligen tillverkad omkr 1880. Foto 1970.

Deal stool, meant for the pulpit, made probably around 1880.

Möbler

Bord av furu (fig 513) med oval skiva och två kon-tursågade ben, nedtill förenade med ett ovalt band av trä. Ytan omålad, i övrigt målat i rödbrun färg. Höjd 85 cm, skivans största och minsta längd 141 resp 106 cm. Tillverkat 1721 (räk) av mästern Jöran Groot, Visby.⁶⁸

Stolar: — 1. 3 stycken, av furu. Samtliga fyra ben förenade genom slåar. Färger: brunt och blått. Höjd 98, sitsens höjd 54 cm. Förfärdigade samtidigt med bordet. — 2. Länstol av furu med högt ryggstöd av ek, armstöd och skinnklädd sits (fig 514). Främre och bakre ben förenade genom slåar. Ryggstödet överdel prydes av en snidad stjärna, krönt av krona och flankerad av bladverk. Höjd 136,5, sitsens höjd

Fig 516. Fattigstock med målad ryggstavla, troligen den fattigstock som tillverkades 1777 av »Gullgårde karlarne». Foto 1972.

Poor-box with painted back, probably the poor-box made in 1777 by "Gullgårde karlarne" (the men of Gullgårde).

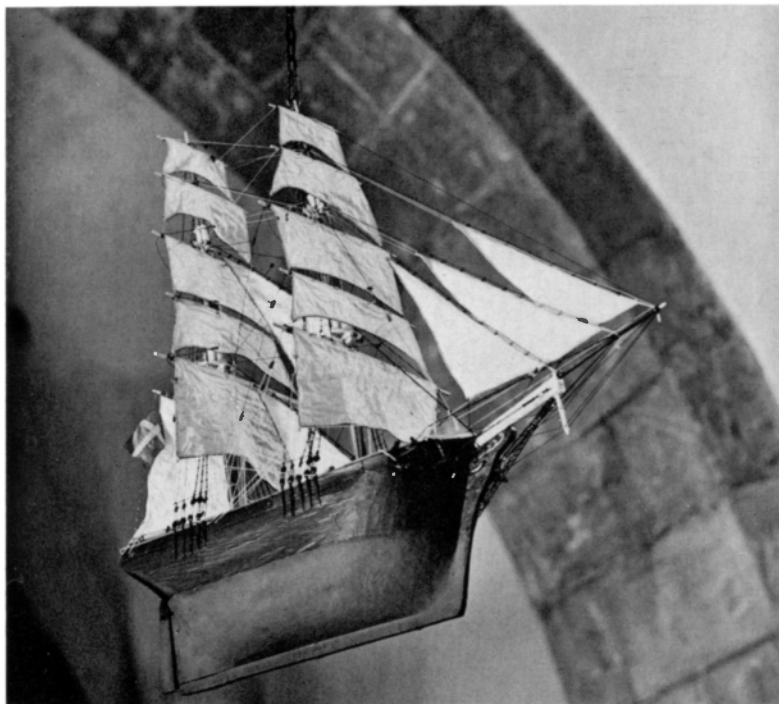
48,5 cm. 1600-talet? — 3. Av furu, avsedd för predikstolen, med mycket hög sits och lågt ryggstöd (fig 515). Höjd 107, sitsens höjd 77, ryggstödet bredd 35, sitsens framkant längd 41 cm. Upptagen i 1881 års inventarium.

Fattigstock

Fattigstock (fig 516) av grovt huggen trädstam, upp-till cirkelrund med järnbeslag och myntspringa, nedtill bredare, polygonal. Höjd 87, övre diameter 28 cm. Enligt räk tillverkad 1777 av »Gullgårde karlarne». Ett lås till fattigstocken anskaffades 1840 (räk).

Fig 517. Votivskepp med namnet Herman, tillverkat och skänkt av tulltjänstemannen Anton Thomsson i Ronehamn omkr 1880. Foto 1970.

Votive ship, the Herman, built and donated by customs officer Anton Thomsson in Ronehamn, ca 1880.

Till fattigstocken hör en trekantig träskiva, vars båda övre sidor kantas av list med äggstav. Målad framställning av Lasarus, över honom ängel med inskription inom röd ram: »Then som förbarmar / sigh öfwer then fattige han länat thett / Herranom, han skall wedergälla ho/nom godt igen. Ordspråk: 19 v. 17. / Sannerliga säger iagh e/der, thet I hafwen giordt enom af thessa / minsta mina bröder, thet hafwen I giordt migh. Math. 25.» Längd 73, höjd 45 cm. 1700-tal.

Votivskepp

Votivskepp av trä med två master och rår (fig 517). Färger grönt och svart, med namnet HERMAN i guld på ljusblå botten. Längd med bogspröt 90 cm. Upptages i inventarium 1881. Enligt uppgift från senare tid tillverkat och skänkt av tulltjänstemannen Anton Thomsson⁶⁹ i Ronehamn. Hängde tidigare under orgelläktaren. Restaurerat 1955 och upphängt i kyrkans västra del.

Övriga inventarier

Nyckel av järn till tornets nordportal. Längd 28 cm. Möjligen medeltida.

Skrin av koppar, ovalt, med lock, fastsatt med

fyra låsmärklar av järn (fig 518). Längd 24,5, bredd 20, höjd med lock 16 cm. Upptaget i 1694 års inventarium.

Skrin av ek, rektangulärt, utan botten, med lock i form av ett valmtak. Längd 20, bredd 13, höjd 15 cm. Troligen identiskt med »1 st: litet skrin af trä med haspa och gångjärn», som upptages i 1694 års inventarium.

Skrin av furu, rektangulärt, med platt lock försett med fyra myntöppningar samt hasp och hänglås. Vid myntöppningarna inskrifter: »Rohne, Utgående, Lazarettet, Fattige, Kyrkan». Längd 64, bredd 20,5, höjd 20 cm. Enligt uppgift anskaffat 1862.

Kyrktagningspall med broderat överdrag. Längd 42, bredd 30, höjd 25 cm. Broderierna troligen från 1800-talet, pallen möjligen identisk med den som nämnes i ett tillägg till 1694 års inventarium: »1 st Målat pall öfwerdragen med röt wallmar och frantzar omkring för Körgångshustrur at falla på Knä uppå när de Körketagas.»

Bildstenar

Vid restaureringen 1913 fann man två fragment av bildstenar av kalksten med runinskrift, vilka som gåva överlämnades till SHM. — 1. (G 52) Planhug-

Fig 518. Kärl av hamrad koppar, troligen från 1500-talet. Foto 1970.

Vessel of hammered copper, probably 16th century.

Fig 519. Kyrkans storklocka, enligt inskrift gjuten 1345 i Hemse. Gotlands äldsta daterade kyrkklocka. Foto 1970.

The great bell, according to an inscription cast in 1345 at Hemse. The oldest dated bell on Gotland.

gen på båda sidor. Har utgjort högra delen av bildenstenens överstycke och hals. Inskrift, med rester av röd färg i runorna: »...tur × sina × koþa...» (= sin goda dotter, el syster). Höjd 32, bredd 21, tjocklek 6–8 cm. — 2. (G 53) Planhuggen endast på den ristade sidan, med inskrift »...huatr:...» (= sannolikt senare delen av ett mansnamn på -hvatr). Höjd 16, bredd 20, tjocklek 10,5 cm. Båda stenarna förvaras i SHM (inv nr 15095).⁷⁰

Klockor

— 1. Storklockan (fig 519, 521), som är gjuten 1345 och därmed Gotlands äldsta daterade, har runt halsen följande inskrift av ca 45 mm höga bokstäver av majuskeltyp på dubbla skriftband: ANNO : DÑI : M : CCC : XL : V : FUSA : SVM : HĒSO / ESTE : PIUS : TVRBE : CLERI : MESTE : PATER : VRBE : (I Herrens år 1345 blev jag gjuten i Hemse. Fader, var nådig mot prästernas gemenskap och den betryckta staden [eller församlingen].)⁷¹ En av Säve återgiven sägen uppger att klockan gjutits »i stor-gropi vid prestbod-

Fig 520. Lillklockan, ursprungligen en skeppsklocka, gjuten av Johan Björkman i Göteborg 1793. Foto 1970.

The small bell, originally a ship's bell, cast by Johan Björkman in Gothenburg, 1793.

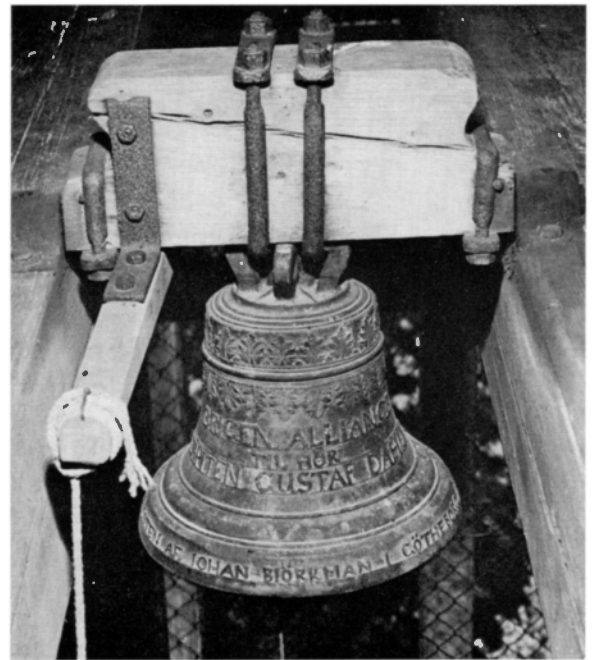

Fig 521. Storklockans övre del med gjuten inskrift. Foto 1970.

The great bell, upper part with the inscription.

akårr» och berättar, att folket till gjutningen gav silverskedar och kvinnorna sina örhängen av guld. Härigenom fick klockan en så stark klang, att husdjuren dog av ljudet, varför man med flit spräckte klockan.⁷² Mått: Diameter 105, Höjd 104 cm, ton B.

— 2. Med inskrift på kroppen (fig 520): BRIGEN ALLIANCE / TIL HÖR / CAPITEN GUSTAF DAHLIN, runt slagringen: GUTEN AF IOHAN BIÖRKMAN I GÖTHEBORG Å 1793. Är en förutvarande skeppsklocka. Diameter 32, höjd 33 cm.⁷³

Noter

1. *O Havrén*, Prästöden och sockenhistoria, s 67.
2. *S E Norén*, Rone kyrka, s 17.
3. *O Havrén*, a a, s 55.
4. *C Linnæus*, Öländska och gothländska resa, s 67.
5. *P A Säve*, Gotländska sägner III, nr 260 (UUB, R 623:3). Se även Visby stift i ord och bild, s 383.
6. *Israel Åkerman*, f i Vamlingbo 1736, d i Rone 1798, prästvigd 1760. Kallades till Rone efter fadern *Petrus Åkerman*, tillträdde församlingen 1775, teol dr i Uppsala 1779 (*Lemke*).
- 6a. Enligt välvilligt meddelande från landsantikvarie *Gunnar Svahnström*. Förteckningen förvaras i ViLA, ViDA ser E, avd V.
7. *Albert Theodor (Tore) Gellerstedt*, f 1836, d 1914, landskapsmålare, etsare, arkitekt och skald. Målade och tecknade vid flera tillfällen på Gotland bl a landsbygdskyrkor och ruinerna i Visby. Hans stränga realism gör hans akvareller och teckningar betydelsefulla som dokument.
8. *J Roosval*, Die Kirchen Gotlands, s 193. Jfr *E Lagerlöf*, De gotiska portalerna i Hablingbo, s 43, där det förmodas att »Mäster Egyptianus» motsvaras av en stor stenhuggarverkstad.
- 8a. Linköpingsbiskoparnas taxuslista, se Länsarkivets akt-publikationer IV, i: G Arkiv 1933, s 54 f.
9. *B Hellner* och *S Rooth*, Konstsmide. Historia och teknik, s 17 f.
10. *A Önnerfors*, Sankt Botvid och Gotland, s 54.
11. Enligt meddelande av dr *Taimi Proos* skall gården Sigdes i socknen omkr 1620 ha ägts och bebotts av en stenhuggare med dessa initialer. Samma bomärke är inhugget på långhuskolonnen.
12. *Carl Wilhelm Pettersson*, f 1866 i Ronehamn, d 1954, målare, tecknare, konservator. Från 1890-talet verksam som konservator framför allt vid kyrkorestaureringar, vilket sedan kom att bli hans huvudsakliga sysselsättning. Han utförde restaurerings- och konserveringsarbeten i mer än hundratalet kyrkor av vilka flera på Gotland, bl a Dalhem, Ardre, Hemse, Östergarn, samt i Uppland, Västergötland och Södermanland.
13. Rundfönster är relativt ovanliga i den gotländska kyrkoarkitekturen, men förekommer i Visbykyrkorna (bl a i S Nicolai) samt i Norrlanda, Barlingbo och Väte (SvK Go Bd III, fig 315).
14. *Hilfelings Journal*, I s 58.
15. *A Tuulse*, Bönekamrar och hagioskop, s 11.
16. Vid *C G Brunius* besök i kyrkan omkr 1860 var mittposten av trä. Gotlands konsthistoria 3, s 135.
17. Eftersom ytterst få spår har bevarats från denna kyrka och någon utgrävning ej företagits, är det betydelsefullt att kunna fastslå förekomsten av dessa sockelstenar.
18. *J Roosval*, Die Kirchen Gotlands, s 159
19. År 1764 kom en kunglig förordning som föreskrev största sparsamhet med landets skogstillgångar.
20. Uppställningen skedde på förslag av konservator *C W Pettersson*. Restaureringsrapport i ATA. Se även *J Roosval*, Triumfkrucifixet i Stånga, s 3.
21. Ursprungligen var dessa huggna omfattningar säkerligen målade och möjligen är detta orsaken till att man senare kalkströk och oljebehandlade kalkstenen. Jfr *E Lagerlöf*, Målade fasader, s 177 f.
22. *J Andréasson-Utas*, Om gotländska valv. Stencilerad examensuppsats vid Chalmers tekniska högskola, Göteborg 1971.
23. *Petrus Bolin*, f i Sanda 1667, d i Rone 1740, prästvigd 1694 och adjunkt i Rone samma år, blev 1718 kyrkoherde i Rone (*Lemke* s 375).
24. *E Nordin*, Svenska träkyrkor, samt där angiven litteratur. Se även *A Tuulse*, Romansk konst i Norden, s 13 f.
25. Stenmästaren *Hegvald* har fått sitt namn efter en inskrift på dopfunten i Etelhems kyrka (SvK Go Bd V, s 150). I inskriften står dock: »Hegvald lät göra denna sten», vilket torde innebära att han var funtens donator.
- 25a. Om pilgrimsfärder över Gotland, se *A Tuulse*, S:t Görans kyrkoruin i Visby, s 105, samt *M Rydbeck*, S Maria in Livonia remissionis peccatorum, s 147 f.
26. *J Roosval*, Westfälisch-gotländische Beziehungen in der Architektur des 13. Jahrhunderts.
27. Jfr not 8. Se även *E Lagerlöf*, De gotiska portalerna i Hablingbo, s 43.
28. *B G Söderberg*, Gotländska kalkmålningar 1200–1400, s 98 f. S daterar målningarna med utgångspunkt från *J Roosvals* tidsättning av arkitekturen till 1200-talets tredje fjärdedel.
29. *B G Söderberg*, nyss a a, s 99.
30. *B G Söderberg*, De gotländska passionsmålningarna, s 327.
31. *S Apollonia*, martyr år 249 i Alexandria. Hon framställs oftast med tång som attribut. Enligt legenden skall hennes bödlar ha dragit ut hennes tänder och hotat att bränna henne på bål om hon ej lämnade sin kristna tro. Hon lär själv ha sprungit in i bålet och där lidit en kvalfull död. — *F Dahlby*, De heliga tecknens hemlighet, s 133.
32. Inv 1830, i ATA.
33. *E Fant*, Sigurd Curman och byggnadskonsten I, s 443 f.
34. Språkband förekommer ofta i scener av detta slag utförda av samma glasmålningshytta. Jfr bl a Dalhem (SvK Go Bd IV, fig 207) där de bärs på liknande sätt.
35. *A Andersson*, Corpus vitrearum medii aevi Skandinavien, s 55 f och s 203 f. A Andersson tackas varmt för givande diskussioner om glasmålningarnas datering.

36. *S B F Jansson och E Wessén*, Gotlands runinskrifter I (G), s 70. Antikvarie *Helmer Gustavson* tackas varmt för granskning av manus.
37. De fem riksgalierna är äpplet, spiran, svärdet, nyckeln och kronan. Observera att spiran är utformad som en liljestängel och att spiran och svärdet är riktade åt resp höger och vänster på samma sätt som i senmedeltidens framställningar av Yttersta domen. Jfr *F Gerke*, Militia Christi, i: Kunst und Kirche NF 17 s 49–52, och *Birgit Stolt*, Wortkampf.
38. *Gustaf Adolf von der Osten genannt Sacken*, f 1636 landshövding på Gotland 1689, friherre 1696, d 1716. – *Elgenstierna* 5 s 563–564. *Israel Kolmodin*, f 1643, superintendent i Visby 1692, d 1709. — (*Lemke*).
39. *Jesper Gertsson Smitt*, kallad *Jesper stenhuggare*, 1670 upptagen som ägare av Bottarve i Öja. *R Steffen* i G Arkiv 1937 s 82 och 1938 s 10.
40. *Johan Hernell*, f omkring 1680, d 1759, målare och träsnidare från Växjö. Verksam i Småland, Östergötland och på Öland, mot slutet av sitt liv på Gotland. *E Lundmark*, Kyrklig konst efter reformationen i Gotlands fornsal, s 21. SvK Öl I: 1 s 125, 158, Go I s 491, 611, IV s 636, V s 79, 217, 244.
41. *Petrus Dalin*, f i Skällvik 1655, kyrkoherde i Rone 1693, d 1717. — (*Lemke*.)
42. *af Ugglas*, Gotlands medeltida träskulptur, s 547 daterar triumfkrucifixet i Rone till 1300-talets andra fjärdedel eller mitt. *J Roosval*, Ciceronen 1950, s 156 hänför det till Vamlingbo altarskåps krets och sätter tillkomsttiden till omkring 1370.
43. *Johan Bartsch*, konstnär av västtysk eller nederländsk härkomst, vid mitten av 1600-talet verksam på Gotland. Han målade bl a altartavlorna i Roma och Björke kyrkor (SvK Go I s 576, IV s 627 not 2, fig 690; den sistnämnda nu i Ala). *G Svahnström*, Burmeisterska huset, s 89 ff. — Bartsch har vid besöket i Rone sannolikt även målat dopfunten, prästbänken från 1661 och epitafiet.
44. 1500-talspredikstolen i Martebo flyttades 1687 från ett läge, där den sades skymma den mässande prästen, »upp med kyrkoväggen» (SvK Go I s 84). Troligen har predikstolen från början stått på ett Kristi lekamensaltare framför triumfkrucifixet, så som fallet varit i Stånga (G Arkiv 2, Visby 1930, s 10 f). Predikstolens vanliga placering på Gotland är ju annars på skyddshelgonets altare i långhusets sydöstra hörn. — jfr *H F Rørdam*, Danske Kirkelove I, s 346. I Rone ihågkom man kyrkans skyddshelgon S Jakob med gudstjänst på S Jakobs dag ända till början av 1800-talet. — *O Havrén*, Prästöden och sockenhistoria, s 61. — Det är därför inte osannolikt, att man först vid mitten av 1600-talet placerat predikstolen på platsen för skyddshelgonets altare.
45. Se not 64.
46. Om skriftestolar i *E Lagerlöf*, Skriftestolar i gotländska kyrkor, s 47–60.
47. Korkarlar omtalas bl a 1674 och 1766. *D Gadd*, Notiser och tidsbilder från senare århundraden, s 46. Seden med korkarlar, som tillsammans med klockaren utförde, senare ledde, församlingssången, har på Gotland kvarlevt till mitten av 1800-talet.
48. *Johan Fredrik Engeström*, f 1797 i Visby, d 1833 i Rone. Köpman vid Ronehamn. — *A Kinberg*, Gotländska släkter I, s 180.
49. *D Gadd* a a, s 46 uppger att bänken i sin helhet tillkommit vid restaureringen 1913–1915.
50. *Groot, Jöran*, snickaremästare, f 1684, d 1738, verksam i Visby. — Visby stadsförsamling A I: 2, C 4, ViLA.
51. Enligt stämmoprotokoll från 1755 skulle läktaren byggas av snickaren *Matthias Glömsker* i Garde. Räkenskaper 1757 upptar endast utbetalningar till »snickaren *Halberg*». Ombyggnaden 1858 ombesörjes av *O Söderström*, Dommerarve i Rone, ombyggnaden 1878 av byggmästare *J Pettersson*. — *D Gadd*, a a s 43.
52. Ursprungliga stämmor: principal 8, borduna 16, flute harmonique 8, salicional 8, rörlöjt 8, octava 4. 1944 insattes octava 2 och mixtur 3 chor. Mekanisk.
53. Detaljerad beskrivning av dopfuntscuppan i *J Roosval*, Dopfuntar i Statens historiska museum, s 26–27. Datering av Hegvald i *Steinmeister*, s 67 ff, av Hegvalds posthuma verkstad i *Revision I*, FV 1925, s 97–104.
54. Tolkningen av dopfatets inskription efter *H Kjellin*, Ornerade mässingsfat (dopfat), där s 219 f ger en översikt av olika tolkningsförslag.
55. *Matthias Eliasson Klimtberg*, f 1759, kyrkoherde i Rone 1801, prost över egen församling 1812, d 1829. — (*Lemke*.)
56. *Magnus Söderberg*, f 1762, d 1834. *Johan Christoffer Schütz*, inflyttad till Visby från Danzig 1702. *Johan Niklas Palm*, f 1812, d 1894. — Svenskt silversmide IV, s 597, 595, 599.
57. *Agnes Geijer*, Cappa ronense — de baldakino, i *G Arkiv* 1956, s 111–116. Även i förkortad form i *Lang Jaku*, s 50–53.
58. Kalkens olika tillbehör beskrivs i *B Stolt*, Kyrklig skrud enligt svensk tradition, s 102 ff. Rone kyrka har en ovanligt komplett uppsättning av dylika.
59. Röcklinet, ett plagg med vid halsöppning och vida ärmar, ev utan ärmar, användes under medeltiden i Norden vid gudstjänster utanför mässan, ensamt eller som underplagg till korkåpa. Under 1500-talet kom röcklinet att i det danska väldet ersätta mässkjortan som underplagg till mässhaken. Under 1600-talet har man i Sverige på många håll ändrat röcklin till mässkjortor genom att sy på ärmar. *B Stolt* a a, s 69–75.
60. Slissing, slessing: linnevävnad från Schlesien. Se även föregående not.
61. *Anna Catharina Clerckberg*, g 1701 med kyrkoherden i Rone *Petrus Dahlin*. — (*Lemke* s 375.) *Maria Jung* el *Junge*, f i Visby 1694, g 1719 med kyrkoherden i Rone *Petrus Bohlin*, d 1765. — *Hallgren* a a s 267. *Nyberg* ger fel födelseår; *Lemke* har ofullständiga uppgifter.
62. Orden *in die pas* ... kan tolkas som på påskdagen, *in die*

- paschale*, eller på passionssöndagen = 5. söndagen i fastan, *in die passionis*.
63. *Christen Skabo* torde ha varit far till den *Margareta Christiansdatter* som nämnes på gravsten nr 7.
64. *Peder Bengtsøn Norby*, kyrkoherde i Rone 1620, d 1646; g med *Margareta Christiansdatter. Thomas Pedersen Norby*, kyrkoherde i Rone 1648, antog namnet *Ronander*, d 1673; g med *Lyttegård Jörgensdotter*, d 1701. *Jacob Jansøn Langeland*, kyrkoherde i Rone 1676–1680, d 1680; g med *Margareta Lyttegård Ronander*, d 1695. — *Lemke*, s 372–373; *C J Hallgren*, *Gotländska släkter I*, s 453.
65. *Petrus Åkerman*, f 1701, kyrkoherde i Rone 1741, teol dr 1772, d 1772; g med *Maria Israelsdotter Canutia*, f 1710, d 1750. — *Lemke*, s 376. *Nyberg*, s 665 uppger att *Maria Canutia* dog först 1791.
66. *Petrus Bolin*, se not 23. *Claes Lyth*, f 1719, d 1790, g med *Margareta Bolin*, f 1727, d 1808. — *F Bolling*, *Gotländska släkten Lyth*, s 99.
67. *Johan Bartsch*, se not 43.
68. *Jöran Groot*, se not 50.
69. *Anton Thomsson*, f 1853 vid Gullgårde i Rone, sjöman, skeppstimmerman, bl a på tyska ångare, kustsergeant på tullkuttern i Ronehamn, d 1926. — *A Krokstedt*, *Sjömanssläkter i Rone*. Manuskript i ViLA.
70. *S Lindqvist*, *Gotlands Bildsteine 2*, s 106 f, fig 476 och 477; *S B F Jansson–E Wessén*, *Sveriges runinskrifter 11: Gotlands runinskrifter I*, s 69, 70.
71. *L M Holmbäck*, *Visby stifts kyrkklockor III*, s 60 f; *M Åmark*, *Sveriges medeltida kyrkklockor*, s 179. Inskriften som är en leoninsk hexameter har tolkats av rektor fil dr *Alf Uddholm*, Gävle; *Åmark* återger även äldre tolkningar.
72. *P A Sæve*, *Gotländska sägner III* nr 280 (UUB, R 623: 3). *Sæves* sagesman var *Per Ronander* från *Domerarve* i Rone (1791–1868). Säggen om klockan som man spräckte med flit berättas även från *Burs*. *Ibid* nr 595.
73. *L M Holmbäck*, a a, s 61 f. *Johan Björkman*, klockgjutare, verksam i Göteborg 1772–1797. *L M Holmbäck*, *Klockor och klockringning*, s 91.

Bilaga

Protokoll, hållet vid e. o. kyrkostämma med Rone församling den 24 februari 1910

S. D. Stämman hade sammankallats för att afgifva yttrande öfver hvad tjänstgörande Arkitekten hos Kungl. Öfverintendentsämbetet I Tengbom uti hit remmitteradt efter uppdrag af Ämbetet afgifvet och af särskildt ritningsblad åtföljdt tjänstememorial erinrat och föreslagit beträffande Kungl. Maj:ts nådiga pröfning understält förslag till restaurering av Rone församlings kyrka.

§ 1.

Röstlängden justerades och godkändes.

§ 2.

Sedan Arkitekten I Tengboms ritning och anvisningar blifvit föredragna, beslöt stämman efter företagen pröfning, afgifva följande yttrande:

Skeppets portaler: Att de skadade kapitälerna som måste ersättas med nya sten, icke skulle få orneras å de delar, hvilkas ursprungliga ornering man nu till följd af vittring icke med

säkerhet kan bestämma, utan att de nya stenarna endast gifvas de hufvudformer som fordras förr än orneringen börjar utföras, kommer enligt kyrkostämmans förmenande att blifva långt mera misspyrdande än de nu förvittrade delarna äro. Nog måste väl nya ornament kunna framkonstrueras, som, äfven om de icke äro kopior af de försvunna, ändock må vara att föredraga framför de klumpiga, halvt tillarbetade block, som af arkitekten föreslås skola innefattas. Kyrkostämman får därför framställa såsom sin önskan, att de delar, som måste ersättas med ny sten, måtte i enlighet med förslaget få orneras. — Att däremot de urtagna stenarna, som blifvit ersatta med nya, skulle tillvaratagas och förses med påskrift om hvar de haft sin plats, är nog en välmenad och pietetsfull idé, men hvilken enligt sakkunnig persons utlåtande icke i praktiken kan realiseras, enär det är otänkbart att ur en månghundraårig mur med täta pressade fogar och där bruket af ålder förstenats, lösgöra större block. Borttagandet af sådana stenar får nog ske med hacka och säkert är, att en stor del rent af kommer bort i form af pulfver.

Torngluggarna: Arkitekten Tengbom säger om kolonnerna här, att då inga spår finnas som visa, hur dess baser eller kapitäl varit, dessa böra gifvas mycket enkla former; att helst varken baser eller kapitäl å dessa anbringas utan helt enkelt skaften uppställas.

Häremot bör nämnas, att Rone, Stånga, Dalhems och Gothems torn äro i stort sedt hvarandra ganska lika; ännu mera likhet finnes emellan torngluggarnas masverk och kolonner, hvilka delvis äro trogna kopior af hvarandra. Baserna variera något, men hafva i regel attisk form och kapitälerna hafva bägarform med äppelformiga kappor. I Dalhem hafva kapitälerna i torngluggarna och gallerigluggarna precis samma form och kapitälerna i Dalhems och Rone gallerier äro också hvarandra lika. Det synes ganska sannolikt att äfven kolonnerna i torngluggarna varit till sina detaljer lika med desamma i de tre här ofvan nämnda kyrkorna — om det icke kan tillåtas att kolonnerna i torngluggarna få den form, de antagligen haft, d.v.s. lika med dem i Stånga, Dalhem etc. får stämman på det kraftigaste protestera emot, att dessa härliga detaljer, som utslutande hafva estetisk betydelse, skulle blifva ersatta med endast skaften. Från en så stor stympning får stämman anhålla, att vår gamla formfulländade kyrka må blifva förskonad och att i torngluggarna må få insättas kolonner, som äro verkliga sådana och icke dyliga, som sakna både hufvud och fötter.

Påmurning af tornets gaflar.

Det lär hafva varit författarens af förslagsritningens mening, att den form å tornspiran, som visas på ritningen, endast skulle gälla tills vidare, d.v.s. tills tornspiran en gång måste ombyggas, då hörnen skulle ställas midt emellan och midt öfver gafvelspetsarna. Men då spiran ännu en lång tid kan stå kvar, utan att behöfva ombyggas, anser stämman i likhet med arkitekten Tengbom att en större kostnad kan inbesparas genom att tills vidare låta tornets öfversta del vara orörd och behålla den form det nu har.

Det fyrkantiga fönstret i koret.

Arkitekten anser att det kan sitta kvar då det icke gör någon skada. Kyrkostämman är af helt annan åsikt. I estetiskt hänseende måste det såväl inifrån som i synnerhet utifrån verka skadligt och oharmoniskt. Fönstret med sin simpla oregelbundna form, synnerhet hvad dess yttre vidkommer, placeradt på denna framskjutna plats, synes utgöra ett alltför dåligt sällskap för de öfriga, efter alla konstens regler formade fönstren. Hvad det i den inre nischen insatta hufvudet vidkommer må, ifall vederbörande anse detsamma skola bibehållas på sin plats, fönstrets yttre tillmuras och en nisch bildas invändigt, hvari hufvudet kan få hafva sin plats oförändrad. För dagens skull är fönstret obehöfligt. Stämman får derför anhålla att fönstret tillmuras.

Väggmålningarna.

När tiden framskridit så långt, att beslut fattas om arbetets utförande känner (redan) kyrkostämman sin plikt att hos

Kungl. Vitterhets-, Hist.- och Antikvitets-akademien göra anmälan om saken för att genom af akademien utsedd sakkunnig person få målningarna undersökta.

Hvad sprickorna i hvalvet vidkommer vill stämman fritaga kyrkorådet från ansvaret, att dessa skulle uppkommit genom försummelse af vattentakets underhåll. De måste hafva uppkommit genom sättningar och förskjutningar af skeppets murar för mycket lång tid tillbaka. Dock skall kyrkorådet låta sig angeläget vara att vattentaket behörigen underhålles.

Golf i kyrkan.

Kyrkostämman erkänner villigt att golf af sten i synnerhet på Gotland är att förorda, men då ett golf af sten, synnerligen här i Rone till följd af särskildt lång transport ställer sig mycket dyrt, har cement af ekonomiska skäl föreslagits. Då vederbörande anse, att golf af cement är en kyrka ovärdigt, vill stämman föreslå, att golfet i gångarna i stället lägges af trä och behandlas i likhet med hvad för golfet under bänkarna är föreslaget.

Bänkarnas målning.

Att bänkinredningen får sin målning upphjälpt och uppriskad å de delar, som kunna användas och att de nya delarna behandlas på samma sätt samt att bänkarnas inre målas i ljusare ton än deras yttre vill stämman för sin del förorda.

Altartaflan och fönsterglas.

Hvad altartaflan vidkommer anser kyrkostämman i likhet med arkitekten, att den tills vidare må stå kvar på sin plats. Däremot anser stämman att altarfönstrens felande glasmålningar böra i likhet med förslagsritningarna kompletteras. Att sådant kompletteringsarbete kan utföras synes i Dalhems och Ardre kyrkor, där till och med konstkännare förklarar det vara mycket svårt att skilja mellan de gamla och nya målningarna i samma fönster.

Hvad glasfyllningen i kyrkans öfriga fönster vidkommer, får stämman på det kraftigaste framhålla, att den fortfarande vidhåller sitt förut fattade beslut, att dessa fönster förses med glasfyllningar af katedralglas i blyinfattning i enlighet med hvad i förslagsritningen visas. Här må för öfrigt påpekas, hvad i detta hänseende är föreskrivet i »Allmänna anvisningar rörande kyrkobyggnader, på nådig befallning sammanfattade af Kungl. Öfverintendentsembetet, Stockholm 1887», där det bland annat heter: »Glasmålningens konst har under medeltiden bredt likasom ett förklarings skimmer öfver kyrkornas inre och gör det ännu i dag öfverallt där dess alster vårdats, blifvit återställda eller ånyo kommit till användning, hvilket lyckligtvis är fallet mångenstädes i främmande länder. Endast den förskämda smak, som finner sitt ideal i begreppen 'hvit och ljus', 'lätt och luftig', har föranledt deras vanhäfd och förgätande, men den nyare tiden, som ser med andra ögon, har återvunnit denna konst för kyrkans tjänst, så att numera väl knappast någon kyrka, om än aldrig så enkel, uppföres af evangeliska samfund utomlands, der icke åtminstone koret består med anspråkslösa glasmål-

ningar, om också skeppet får nöja sig med ofvannämnda matt färgade fönster. Hvitt glas som ännu alltjämt hos oss användes, bör ovillkorligen bannlysas från kyrkan, särdeles som det är dyrare än det gröna eller grå buteljglaset, hvars varmare ljus gifver en behaglig dager för ögat i motsats till den kalla och skarpa dager, som framkallas av de rent hvita glasen; och lämpar sig detta grönaktiga glas också särdeles väl för s. k. grisaillemönster, enär det lättare kommer i smältning vid inbränningen.

En tysk författare på detta område säger, att fönstermålningen mildrar det inbrytande ljusets skärpa och låter det synas som det vore alstradt ur helgedomens eget inre» osv. Det synes stämman underligt att arkitekten Tengbom kan förorda *hvitt glas* i fönstren.

§ 3.

Valdes att justera dagens protokoll hemmansegarne N. O. Nilsson och A. P. Olofsson Joxarfve.

Som ofvan
J. A. Ronquist
Stämmans ordförande

Justeradt
A. P. Olofsson

N. O. Nilsson

Uppläst i Rone kyrka söndagen den 27 februari 1910.
Betygas J. A. Ronquist.

Utdrag ur kyrkostämmoprotokoll för Rone församling 1904–1931 (K II: 2) i Rone prästgård.

Källor och litteratur

OTRYCKTA KÄLLOR

Stockholm

RA: ED:s konseljakter 1892 22.10 (1531); 1911 28.4 (1802: 09) — KB: *J Wallin*, *Analecta Gotlandica* I, s 95, 97, II, s 1425, III, s 491; *C G Hilffeling*, *Resedagböcker* (sign F.m. 57: 1–13).

ATA: *N J Ekdahl*, *Resa på Gotland 1826; Inv 1830; P A Sæve*, *Atlas till berättelse 1850*, pl 47 (klockinskrift); *P A Sæve*, *Reseberättelse 1864*, s 190 (med tuschteckning av kyrkan och kyrkogården från sydost, södra stigluckan, nu riven, samt glasmålningar); handlingar rörande restaurering 1913–15; restaureringsrapport av *C W Pettersson* 1914; snabbinvertering av *Ruben Gabrielsson* 1924; handlingar rörande tornspirans ombyggnad 1946; handlingar rörande restaureringen 1955; restaureringsrapport av *E Olsson* 1955.

Raä, K-byråns arkiv: 1 bl förslag till orgelfasad av *J F Åbom* (?) 1878; 1 bl förslag till altarskrank av *N Pettersson* 1892; 3 bl förslag till restaurering (fönster och dörrar) av *N Pettersson* 1911; 1½ förslag till utvidgning av kyrkogården av *A Hamrin* 1938; ½ bl nivåkarta av *B Ljunggren* 1938; 1 bl förslag till reparation av tornspiran av *O Karth* 1945; 1 bl plan av *E Græbe* 1951; 2 bl förslag till restaurering av *E Græbe* 1953; 4 bl förslag till elektrisk installation av belysning och värme av *L Träff* 1954.

Uppsala

UUB: *P A Sæve*, *Gotland 1864 I–III* (S 40: m, n); *Densamme*, *Ritningar, Aquarellskitser och handskrifna utkast om Gottländska fornföremål*, mapp nr 83 (S 170: 2); *Densamme*, *Gottländska sägner* (R 623: 3).

Visby

ViLA: För beskrivningen värdefulla uppgifter finns i följande avdelningar: räk 1674–1798 (LIa: 1); räk special 1737–1769 (LIa: 2); räk special 1769–1801; räk special och huvudbok 1801–1848 (LIa: 4); st prot 1753–1796 (KI: 1); st prot 1800–1828 samt 1845 (KI: 2); st prot 1829–1862 (KI: 3); vis prot 1694–1832. (N: 1).

Domkapitlets arkiv i ViLA: *H Spegels* inv 1680–1682 (D II: 1); inv bok för södra tredingen 1594 (D II: 3). — *K Kristiansson*, *Gotländska inskriptioner* III, 1890; *A Krokstedt*, *Sjömanssläkter i Rone*.

Yngre arkivalier förvaras i församlingens arkiv i Rone prästgård.

TRYCKTA KÄLLOR OCH LITTERATUR

Ambrosiani, S, *Gotländska kyrkoinventarier*. Sthlm 1912.
Andersson, A, *Corpus vitrearum medii aevi*, Skandinavien,

- Die Glasmalerei des Mittelalters in Skandinavien. Sthlm 1964.
- Andreasson-Utas, J*, Om de gotländska valven. Stencilerad examensuppsats vid Chalmers Tekniska Högskola 1971.
- Brunius, C G*, Gotlands konsthistoria 1–3. Lund 1864–66.
- Bolling, F*, Gotländska släkten Lyth. Visby 1947.
- Dahlby, F*, De heliga tecknens hemlighet. Sthlm 1963 (tr i Malung).
- Elgenstierna, G*, Den introducerade Svenska adelns ättartavlor. Sthlm 1925–36.
- Fant, E*, Sigurd Curman och byggnadskonsten I, i: Ad patriam illustrandam, hyllningsskrift till Sigurd Curman 30 apr. 1946. Uppsala 1946.
- Gadd, D*, Notiser och tidsbilder från senare århundraden, i: Lang Jaku, sockenkyrkan i Rone. Visby 1956.
- Geijer, A*, Cappa Ronense — De Baldakino, i: G Arkiv 1956. I förkortad version även i: Lang Jaku, sockenkyrkan i Rone. Visby 1956.
- Gerke, F*, Militia Christi, i: Kunst und Kirche, NF, 17, 1940.
- Hallgren, C J*, Gotländska släkter I. Visby 1926.
- Havrén, O*, Prästöden och sockenhistoria, i: Lang Jaku, sockenkyrkan i Rone. Visby 1956.
- Heales, A*, The churches of Gottland, other than those of Wisby. London 1888.
- Hellner, B och Roth, S*, Konstsmide. Historia och teknik. Sthlm 1960.
- Holmbäck, L M*, Klockor och klockringning. Sthlm 1951. — *Densamme*, Visby stifts kyrkklockor III, södra tredingen, i: De hundra kyrkornas ö. Visby 1959.
- Jansson, S B F och Wessén, E*, Sveriges runinskrifter 11, Gotlands runinskrifter I. Sthlm 1962.
- Kinberg, A*, Gotländska släkter I. Visby 1891.
- Kjellin, H*, Ornerade mässingsfat, i: Äldre kyrklig konst i Skåne. Lund 1914.
- Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid.
- Lagerlöf, E*, De gotiska portalerna i Hablingbo, i: Konsthistoriska studier tillägnade Sten Karling. Sthlm 1966. — *Densamme*, Målade fasader, i: Nordisk medeltid. Konsthistoriska studier tillägnade Armin Tuulse. Sthlm 1967. — *Densamme*, Skriftestolar i gotländska kyrkor, i: De hundra kyrkornas ö. Visby 1970. — *Densamme och Svahnström, G*, Gotlands kyrkor, en vägledning. Sthlm 1966.
- Lemke, O W*, Visby stifts herdaminne. Örebro 1868 (Lemke).
- Lindqvist, S*, Gotlands Bildsteine 2. Sthlm 1942.
- Lindström, G*, Anteckningar om Gotlands medeltid 1–2. Sthlm 1892–95.
- Linnæus, C*, Öländska och gothländska resa på riksens höglöflige ständers befallning förrettad år 1741. Sthlm och Upsala 1745.
- Lundberg, E*, Byggnadskonsten i Sverige under medeltiden 1000–1400. Sthlm 1940.
- Lundmark, E*, Kyrklig konst efter reformationen i Gotlands Fornsal, Handkataloger II. Sthlm 1925.
- Nordin, E*, Svenska träkyrkor (Swedish timber-churches), Sveriges arkitekturmuseum och tidskriften Arkitekten. Sthlm 1967.
- Noreen, S E*, Rone kyrka, i: Lang Jaku, sockenkyrkan i Rone. Visby 1956.
- Nyberg, E*, Gotländsk släktbok. Norrköping 1910.
- Roosval, J*, Den gotländske ciceronen. 2 uppl. Sthlm 1950. — *Densamme*, Die Kirchen Gotlands. Sthlm 1911. — *Densamme*, Die Steinmeister Gottlands. Sthlm 1918. — *Densamme*, Dopfuntar i Statens historiska museum. Sthlm 1917. — *Densamme*, Gotländsk vitriarius. Sthlm 1950. — *Densamme*, Revision I i: FV 1925 — *Densamme*, Triumfkrucifixet i Stånga, i: G Arkiv 1930. — *Densamme*, Westfälisch-gotländische Beziehungen in der Architektur des 13. Jahrhunderts, i: Hansischen Geschichtsblätter. Jhg 1928. Band XXXIII.
- Rydbeck, M*, S Maria in Livonia remissionis peccatorum, i: Nordisk medeltid, konsthistoriska studier tillägnade Armin Tuulse. Uppsala 1967.
- Rørdam, H F*, Danske Kirkelove I. København 1881–83.
- Steffen, R*, Stenhuggareverket på Gotland, i: G Arkiv 1936–1938.
- Stolt, Bengt*, Kyrklig skrud enligt svensk tradition. Sthlm 1964.
- Stolt, Birgit*, Wortkampf. Frankfurt/Main 1972.
- Svahnström, G*, Burmeisterska huset. Ett köpmanshus från 1600-talets Visby. Sthlm 1942.
- Söderberg, B G*, De gotländska passionsmålningarna och deras stilfränder. Lund 1942. — *Densamme*, Gotländska kalkmålningar 1200–1400. Uppsala 1971.
- Tuulse, A*, Bönekamrar och hagioskop, i: Konsthistoriska studier tillägnade Sten Karling. Sthlm 1966. — *Densamme*, Romansk konst i Norden. Sthlm 1968. — *Densamme*, S:t Görans kyrkoruin i Visby, i: FV 1970.
- af Ugglas, C R*, Gotlands medeltida träskulptur till och med höggotikens inbrott. Sthlm 1915.
- Åmark, M*, Sveriges medeltida kyrkklockor. Sthlm 1960.
- Önnerfors, A*, Sankt Botvid och Gotland, i: Till hembygden. En hälsning till församlingarna i Strängnäs stift 1968.

Tidningsartiklar: GA 6/7 1908; GA 15/3 1910; Sv Dagbl. 11/1 1914; AB 2/11 1915 samt i GA 4/11 1915; GA 22/7 1940; GA 2/1 1952; GA 8/4 1954; GF 8/4 1954; Gotl 25/2 1955; GA 3/10 1955.

Förkortningar

ATA	Antikvariskt-topografiska arkivet i VHAA, Stockholm.		
BSt	K Byggnadsstyrelsens arkiv, Stockholm.	st prot	sockenstämmoprotokoll.
FV	Fornvännen, tidskrift för svensk antikvarisk forskning, Stockholm.	SvK	Sveriges Kyrkor, Konsthistoriskt inventarium utg på uppdrag av VHAA, Stockholm 1912-.
GA	Gotlands Allehanda.	UUB	Uppsala universitetsbibliotek.
G Arkiv	Gotländskt Arkiv, Meddelanden från Föreningen Gotlands Fornvännen, Visby.	VHAA	K Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.
GF	Gotlands Fornsal, Visby.	ViLA	Visby landsarkiv.
G Folkbl	Gotlands Folkblad.	vis prot	visitationsprotokoll.
Go	Gotlänningen.	ÖIÄ	Överintendentens Ämbetet (efter 1918 BSt), Stockholm.
inv	inventarieförteckning.		
inv 1830	en på grund av en kgl förordning 17/4 1828 företagen inventering av forntida minnesmärken i kyrkor och på kyrkogårdar. Protokollen, som fördes av prästerna, utskrevs i flera exemplar, varav en serie förvaras i respektive kyrkoarkiv och en serie i ATA.		
KB	Kungliga Biblioteket, Stockholm.		
kr prot	kyrkorådsprotokoll.		
PÅ	Pastorsämbetet.		
RA	Riksarkivet, Stockholm.		
Raä	Riksantikvarieämbetet, Stockholm.		
räk	räkenskaper.		
SHM	Statens Historiska Museum, Stockholm.		
snabbinv	en preliminär inventering av de svenska kyrkornas föremålsbestånd av konst- och kulturhistoriskt värde utförd under åren 1917-32. Samtliga snabbinventeringslistor förvaras i ATA. Ett ex har till-		

LANDSKAPSNAMNENS FÖRKORTNINGAR

Bl	Blekinge	Nä	Närke
Bo	Bohuslän	Sk	Skåne
Dr	Dalarna	Sm	Småland
Ds	Dalsland	Sö	Södermanland
Go	Gotland	Up	Uppland
Gä	Gästrikland	Vb	Västerbotten
Ha	Halland	Vg	Västergötland
Hs	Hälsingland	Vr	Värmland
Hr	Härjedalen	Vs	Västmanland
Jä	Jämtland	Än	Ängermanland
La	Lappland	Ög	Östergötland
Me	Medelpad	Öl	Öland
Nb	Norrbottn		

Summary

Rone Church is still generally called Lang Jaku (Long Jacob), for its patron saint was St James (Jacobus). On 25 July, the day of this saint, mass was sung until quite recent times. P A Säve, an antiquarian, wrote in the 1860's the following account of this on the basis of the reminiscences of some parishioners. "The parish church of Rone, which peasants and fishermen still call Rone-Jakupp, has got its name after St James. Doctor Isr Åkerman therefore celebrated the 25 July with the sacrament of the Lord's Supper, and no one in the parish was allowed to absent himself from the House of God."

The present church of Rone is, for Gotland, a relatively uniform medieval building. It was preceded by a Romanesque church, and originally there was probably a small timber church there dating from the earliest Christian period. Since no excavations have been made in the church, our knowledge of the first church at Rone is very limited. No traces of the timber church—if there was one—remain, but, from excava-

tions made in other churches and preserved parts of timber churches from many parishes of Gotland, it may be inferred that the first church on the spot was a timber one.

There is very little of the Romanesque stone church above ground. Some reliefs, built into the high altar have, no doubt, belonged to this church (fig 472). The bevelled blocks of sandstone used as cover stones in the tower staircase (fig 428) are probably from the Romanesque church; if so, they were used as plinth stones. The first baptismal font of the church, made towards the end of the 12th century by a "stone master" named Hegvald, is now in the Museum of National Antiquities, Stockholm (fig 498).

During the latter half of the 13th century, the parish began the erection of a new church, the present one. It may be assumed that the Romanesque church had become too small, and that the parishioners wanted a church in the then fashionable Gothic style. The small Romanesque church was de-

molished and in its place were built a chancel, nave, tower and vestry, apparently by the same builder, with, however, a brief interval between the erection of the chancel and the nave.

As far as can be judged, the chancel was the first part of the church to be built. Evidence of this is the ornamentation of the capitals of the portal (fig 405), which, compared with the tooled ornamentation of the nave portal has older elements. The ornamentation of the chancel portal is related to that of the nave portal of Lärbro Church.

The vestry, the plinth of which is bonded to that of the chancel, was probably built at the same time as the chancel. For Gotland, the vestry is unusually large and has an entrance with richly carved details in the north wall (fig 421). The purpose of this entrance is an open question. Vestries do not usually have direct communication with the churchyard. Such entrances are most often secondary, or the vestry is of recent date. The entrance may have been made for processions, or similar medieval events. Rone Church may have been the goal of pilgrims, on account of a holy relic or a holy grave. Then the procession would have passed through the chancel portal into the sanctuary with the high altar and through the vestry into the churchyard. In the neighbouring church of Lau there are, in a similar way, two portals opposite each other, one in the north and the other in the south wall of the chancel. It seems natural to assume some kind of association here. This would also account for the large size of the two churches. Lau Church is the largest rural church on the island of Gotland, and Rone is one of the largest and has the tallest tower. The small window in the south wall of the chancel of Rone Church may have been a hagiostope originally, so that excommunicated people could see the altar and the holy relics.

The interval between the erection of the vestry and the chancel was probably a very brief one. The tall, double nave, with its four vaults supported by a slender central column, was soon built, probably by the same builder. The carefully carved plant ornamentation of the portals, capitals and brackets is evidence of this. The stone carving is in a rather uniform style with its roots in English and western German cathedral architecture, probably communicated by way of Linköping, which, at that time, was the diocese city for Gotland, and probably had some influence on the ecclesiastical art of Gotland. But Gotland had also very lively communication with the Hanseatic cities of northern Germany, and it may just as well be assumed that the influence came from there.

The lower part of the tower, with a north portal (fig 414), which has similar ornamentation but which, stylistically, shows great conformity with the ornamentation of the other portals, was erected during this building period towards the end of the 13th century. It was not built up to its intended height, and was therefore built higher much later.

In the mid-14th century the tower was increased considerably in height. This was probably completed by 1345, when the existing bell was cast. To support the great weight of the new tower, the walls of the lower part of the older tower were

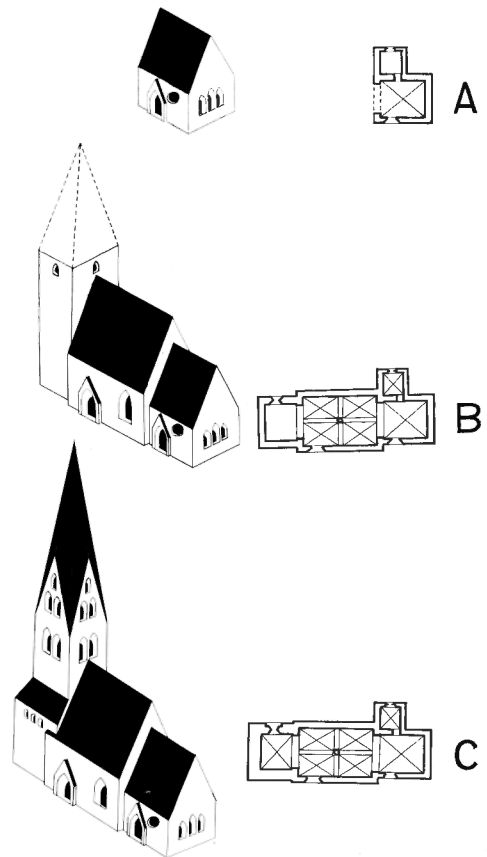

Fig 522. Kyrkans planutveckling.

Development of plan of church.

thickened. The west window and the north portal were provided with new surrounds. In this way the walls became very thick (*ca* 3 m). In the upper part of this supporting wall a gallery was constructed with pointed arched openings in the south, west and north. A long staircase was constructed in the south wall. It winds round the south-west corner and leads up to the first storey of the tower. The sound holes in the upper storeys were made very high and large, two coupled in each point of the compass in two storeys, and probably one in each direction in a third storey. The last-named were blocked up in 1678 after a fire caused by lightning, which also damaged the walls.

The builders who made the great additions to the tower were very active on Gotland at that time. The tall towers of Stånga, Gothem, Dalhem and Öja may be attributed to the same workshop, which has been called "Egypticus" by Johnny Roosval, after some Hathor-like capitals in the nave of Hablingbo Church.

After the Gothic church had been completed by the alteration of the tower described above, very little change has been made in the walls. The windows have not been enlarged,

except for the small one in the south wall of the chancel, which may have been a hagioscope originally and later enlarged to give the chancel and altar more light.

In 1913–15 the interior and exterior of the church were restored considerably, and, among other things, the capitals of the nave portal were retooled, and the sound holes were equipped with sandstone colonnettes. Medieval wall paintings were uncovered and preserved, and the stained glass in the east window of the chancel was complemented with new scenes in medieval style. In 1955 there was a new restoration, but this time in the form of maintenance only.

PAINTINGS

The walls and vaults of the church are decorated with medieval paintings dating from two periods. The oldest are the paintings on the vaults of the nave and chancel (fig 450). They were probably executed by the same artist or workshop immediately after the construction of the vaults, that is around 1300. The paintings on the walls of the chancel, a large lion with a bushy tail, and a lily, belong to this period, too (fig 451).

The paintings belonging to the second period were executed much later during the Middle Ages. They belong to the paintings of the “Master of the Passion” dating from the 15th century, which are so common in the rural churches of Gotland. These paintings are in the nave, except for a representation of apostles in the chancel and a small fragment of a scene on the north wall of the ringing chamber. On the north wall of the nave is the usual Passion series (fig 455–462). On the south wall the Childhood of Christ is depicted in a few preserved scenes (fig 460). In addition there is a representation of the martyrdom of St Appolonia (fig 461).

The stained glass east window of the chancel dominates by its luminosity the whole chancel. Most of it dates from the restoration of 1913–15, but six panes are medieval, and contain subjects from the childhood of Christ (fig 463), the public life of Christ (fig 465) and the Passion (fig 467). They have distinct late Romanesque features and show some Byzantine influence. The closest equivalents on Gotland are in the churches of Lojsta and Sjonhem, dating from the middle of the 13th century. The old stained glass may have belonged originally to the Romanesque church, demolished when the present church was built, and transferred to the new church.

MEDIEVAL FURNISHINGS

Foremost among the medieval furnishings of the church is a calvary group, a large rood flanked by the Virgin and St John (fig 482). The rood dates from the end of the 14th century, while the figures of the Virgin and St John are probably somewhat later.

The present 17th century baptismal font replaced a medieval font, the bowl of which is now in the Museum of National Antiquities, Stockholm (fig 498). It has been gravely damaged

by weather, but scenes from the childhood of Christ and the Passion can still be discerned in round-arched arcades. The font can be dated to the latter half of the 12th century, and has been attributed to Hegvald.

There are three blocks of sandstone built into the back of the present altar, all with reliefs in circular frames: a griffin, a centaur, and a man with a whisk (?) in his right hand (fig 472). Parts of a carved circle can be seen on all the stones, which may indicate that, joined together (fig 476), they may have formed the base of a font or piscina.

There is a remarkable, well-preserved medieval cope, of Italian brocade and originally patterned in gold and red (fig 506). It is made of a rectangular piece of cloth, a baldachin, woven probably in northern Italy during the first half of the 15th century. The cope itself was probably made in Scandinavia, possibly on Gotland. It was used for a time as an antependium.

The larger of the two church bells is medieval (fig 519). An inscription tells that it was cast in 1345 at Hemse, and is therefore the oldest dated bell on Gotland.

POST-REFORMATION FURNISHINGS

The post-reformation furnishings of the church are very rich in colour, and determine the character of the whole church. The rearedos is of sandstone, made in 1690 by “Jesper Stonemason”, and painted in 1694. The central field contains a carved and painted representation of the Last Supper (fig 477).

An old altar rail (the present rail dates from 1893) forms a panel in the chancel (fig 471). It is divided into rectangular fields with paintings of Christ and His apostles. The rail was made in 1683 and painted around 1700.

The pulpit is one of the oldest on Gotland, and dates from 1595. The sounding board, stairs and door were made during the 17th century (fig 486). The whole pulpit was painted in 1664, probably by Johan Bartsch, who was very active at that time.

The church pews were installed during the 17th and 18th centuries. Most of the pews in the nave were probably made in 1721, when Jöran Groot, a master joiner from Visby, and one of his journeymen worked in the church for ten weeks. The pews were painted in 1728 by Johan Hernell. The foremost pew in the central part and the choir stalls were made during the 17th century.

The font, of Gotland sandstone (fig 497), was made at Burgsvik in the middle of the 17th century, and was painted by Johan Bartsch in 1664. It replaced a medieval font, which, judging by the damage caused by weather, was placed outside the church.

On the north wall of the chancel is a large memorial of carved and painted pine-wood (fig 512). It was executed in memory of a vicar of Rone, Peder Bentzon Norby (born 1590, died 1655). According to an inscription, the memorial was completed in 1664 and painted the same year by Johan Bartsch.

FÖLJANDE KYRKOR PÅ GOTLAND HAR UTKOMMIT I SERIEN SVERIGES KYRKOR,
KONSTHISTORISKT INVENTARIUM:

- Akebäck, band I:5, volym 35
Ala, band IV:4, volym 84
Alskog, band V:2, volym 118
Alva, band VI:4, volym 137
Anga, band IV:4, volym 84
Ardre, band IV:5, volym 97
Atlingbo, band III, volym 54
- Bara, band IV:1, volym 61
Barlingbo, band I:4, volym 33
Björke, band I:5, volym 35
Boge, band II, volym 42
Bro, band I:3, volym 31
Bunge, band II, volym 42
Burs, band VI:1, volym 115
Buttle, band IV:3, volym 68; tillägg i band IV:6,
volym 101
Bäl, band II, volym 42
- Dalhem, band IV:2, volym 66
- Ekeby, band I:4, volym 33
Elinghem, band II, volym 42
Endre, band I:4, volym 33
Eskelhem, band III, volym 54
Etelhem, band V:1, volym 105
- Fleringe, band II, volym 42
Fole, band I:3, volym 31
Follingbo, band I:5, volym 35
Fröjel, band III, volym 54
Färö, band II, volym 42
- Gammelgarn, band IV:5, volym 97
Gann, band II, volym 42
Ganthen, band IV:2, volym 66
Garde, band V:3, volym 145
Gnisvärds kap, band III, volym 54
Gothem, band IV:1, volym 61; tillägg i band IV:6,
volym 101
Gotska sandöns kap, band II, volym 42
Guldrupe, band IV:3, volym 68
Gunfiauns kap, band IV:5, volym 97
- Halls kap, band II, volym 42
Halla, band IV:2, volym 66
Hangvar, band II, volym 42
Hejde, band III, volym 54
Hejdeby, band I:4, volym 33
- Hejnum, band II, volym 42
Helgomannens kap, band II, volym 42
Hellvi, band II, volym 42
Hemse, band VI:3, volym 131
Hogrän, band III, volym 54
Hörsne, band IV:1, volym 61
- Klinte, band III, volym 54
Kräklingbo, band IV:4, volym 84
Källunge, band II, volym 42
- Lokrume, band I:3, volym 31
Lummelunda, band I:1, volym 3
Lye, band V:1, volym 105
Lärbro, band II, volym 42
- Martebo, band I:1, volym 3
Mästerby, band III, volym 54
- Norrlanda, band IV:1, volym 61
- Othem, band II, volym 42
- Roma sockenkyrka, band I:5, volym 35
Rone, band VI:5, volym 150
Rute, band II, volym 42
- Sanda, band III, volym 54
S Olofsholms kap, band II, volym 42
S Äulas kap, band II, volym 42
Sjonhem, band IV:3, volym 68; tillägg i band IV:6,
volym 101
Stenkumla, band III, volym 54
Stenkyrka, band I:1, volym 3
Stånga, band VI:2, volym 125
- Tingstäde, band I:2, volym 21
Tofta, band III, volym 54
Träkumla, band III, volym 54
- Vall, band III, volym 54
Vallstena, band II, volym 42
Viklau, band IV:3, volym 68
Vänge, band IV:3, volym 68; tillägg i band IV:6,
volym 101
- Västergarn, band III, volym 54
Västerhejde, band III, volym 54
Västkinde, band I:3, volym 31
Väte, band III, volym 54
Östergarn, band IV:5, volym 97

UNDER UTARBETNING: Eke, Fardhem, Lau, När.

VOLYM 150

GOTLAND

Band VI, häfte 5

Hemse ting

